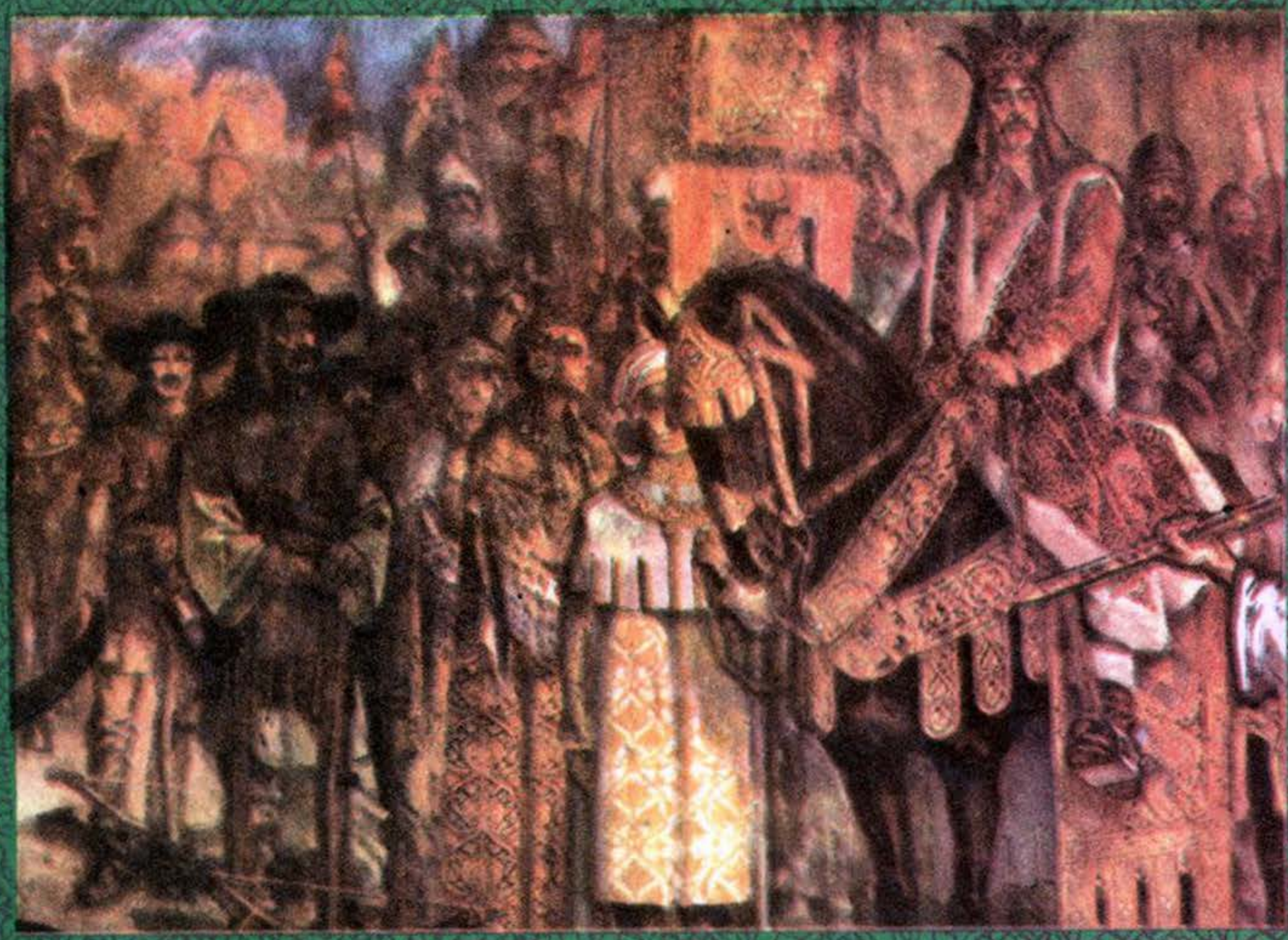

magazin istoric

ANUL XXI NR. 9 (246) SEPTEMBRIE 1987

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXI
Nr. 9 (246)
septembrie 1987

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Istorie şi cultură 2

Ştefan cel Mare în conştiinţa europeană 4

Nave româneşti în vremea lui Ştefan cel Mare 10

Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — noi mărturii străine:
G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 12

Limba română — autohtonie şi continuitate istorică:
Al. Rosetti 22

1896. Trandafir G. Djuvara — în misiune diplomatică la Constantinopol:
Valeriu Buduru, Ioana Ursu 26

Transilvania — „o parte a unui tot naţional“:
Klaus Heitmann, Dumitru Hîncu 33

Constantin Dobrescu-Argeş — „M-am dat cu totul ţăranilor“:
Romus Dima 36

În Bucureşti, acum 50 ani 44

Istorie în Oaş:
Vasile Smărăndescu 48

Lui Dante Alighieri — omagiul românilor din antica Dacie:
George Lăzărescu 60

• Partida cu cea mai frumoasă miză: *Radu Ion Popescu*... 32 • 1939-1945. Corespondenţă secretă Casa Albă — Downing Street 10: *Corneliu Bogdan*... 39 • Berlin 1931. Un ambasador francez îşi aminteşte: *Armand Bérard*... 50 • Nizam ul-Mulk şi sfîrşitul luptei pentru vizirat (II): *Satish Chandra*... 54

• Cărţi sosite la redacţie... 38 • Cîştigătorii concursului Magazin istoric, ediţia 1987: 20 ani—20 întrebări — 20 răspunsuri... 58 • Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Îndelungată şi bogată în înfăptuiri, domnia lui Ştefan cel Mare (1457-1504) s-a ilustrat pe multiple planuri — apărarea libertăţii şi autonomiei, o chibzuită gospodărire a ţării, înflorirea artei şi culturii — ecourile ei păstrîndu-se nestinse în conştiinţa urmaşilor. **Coperta 1**: fragment din fresca Ateneului Român, de Costin Petrescu, reprezentîndu-l pe domn, înconjurat de curteni şi popor; stema Moldovei de la cea mai importantă ctitorie a voievodului, Putna; motivul ornamental este reprodus după manuscrise copiate în vremea marelui Ştefan; **Coperta 4**: panou din lemn sculptat şi policromat de la Voroneţ (**Ştefan cel Mare în conştiinţa europeană**, p. 4)

② Din doi în doi ani, în prima duminică a lunii septembrie, piaţa centrală a oraşului Marostica, din nordul Italiei, se transformă într-o inedită tablă de şah (**Partida cu cea mai frumoasă miză**, p. 32)

③ Un vestit monument istoric din Constantinopol. Moscheea Albastră, construită între 1609-1617 (**Trandafir G. Djuvara — în misiune diplomatică la Constantinopol**, p. 26)

Întregul popor, tineretul trebuie să cunoască şi să cinstească pe înaintaşi, pe aceia care au asigurat dezvoltarea şi formarea poporului şi naţiunii române, a limbii şi literaturii române! Să cinstim pe toţi aceia care — de-a lungul celor două milenii — au pus întotdeauna mai presus interesele poporului, ale patriei, ale progresului economico-social şi cultural al ţării, au asigurat, cu preţul vieţii, existenţa poporului, a naţiunii noastre independente!

NICOLAE CEAUŞESCU

ISTORIE ŞI CULTURĂ

Cronica de istorie a înscris — în zilele lui august 1987, în preajma marii noastre sărbători naţionale şi în atmosfera intensă de activitate creatoare cu care întregul popor întîmpină Conferinţa Naţională a partidului şi aniversarea a 40 ani de la proclamarea Republicii — un moment de amplă semnificaţie în viaţa spirituală a ţării şi în evoluţia întregii societăţi româneşti: cel de-al III-lea Congres al educaţiei politice şi culturii socialiste, larg şi reprezentativ forum, expresie a democraţiei noastre muncitoreşti revoluţionare, instituit din iniţiativa tovarăşului Nicolae Ceauşescu.

Impresionantele realizări cu care ştiinţa şi cultura, activitatea ideologică şi cultural-educativă s-au prezentat la acest mare forum se constituie într-o grăitoare mărturie a transformărilor revoluţionare petrecute în societatea românească în anii socialismului şi îndeosebi în perioada de la Congresul IX al partidului, care a deschis în istoria României epoca unei autentice renaşteri naţionale. Impetuoasa dezvoltare a ţării îşi are reflexul specific şi în faptele de cultură, pe temelia marilor realizări economico-sociale afirmîndu-se tot mai puternic activitatea de construcţie spirituală. Beneficiind de un larg acces la învăţămînt, ştiinţă, cultură, avînd posibilitatea participării directe, nemijlocite la creaţia culturală autentică, oamenii muncii din ţara noastră se bucură din plin de dreptul istoric de a fi făuritori de cultură, participanţi şi beneficiari ai activităţii culturale. Acest triplu statut — de creatori, participanţi şi beneficiari ai culturii — s-a instituit ca o mutaţie fundamentală în dinamica culturală contemporană, transformînd cultura într-un factor puternic al dezvoltării generale a societăţii româneşti.

Arhitectul acestei măreţe construcţii materiale şi spirituale a societăţii noastre este partidul, în frunte cu secretarul său general, genialul conducător care şi-a adus o contribuţie decisivă la configurarea şi realizarea grandioaselor programe de continuă înflorire a României. Relevînd acest fapt, participanţii la Congresul educaţiei politice şi culturii socialiste, într-o atmosferă de puternică vibraţie patriotică, de înaltă preţuire şi profund respect, au adresat tovarăşului Nicolae Ceauşescu cel mai fierbinte omagiu pentru inestimabila şi decisiva contribuţie teoretică şi practică pe care, cu clarviziune şi cutezanţă revoluţionară, a adus-o şi o aduce neobosit la edificarea istoricei opere de dezvoltare socialistă, multilaterală a ţării, îmbogăţind necontenit cu noi teze şi concepte gîndirea social-politică, socialismul ştiinţific.

Gînduri şi sentimente de respectuoasă stimă şi consideraţie, de aleasă preţuire şi caldă recunoştinţă au fost exprimate, totodată, tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu, eminent om politic şi de stat, ilustru savant de amplă recunoaştere internaţională, pentru prodigioasa activitate pe care o desfăşoară, cu pasiune şi înaltă competenţă, pentru contribuţia deosebită la dezvoltarea impetuoasă a ştiinţei şi învăţămîntului, la continua înflorire a culturii în ţara noastră.

Eveniment trăit cu intensitate de întregul nostru popor, Congresul educaţiei politice şi culturii socialiste a adus în atenţie, prin magistrala cuvîntare a tovarăşului Nicolae Ceauşescu — care a fost adoptată de participanţii la Congres, în deplină unanimitate, ca document programatic al întregii activităţi politico-educative, de dezvoltare a conştiinţei revoluţionare şi formare a omului nou, de înflorire a culturii socialiste — aprecieri, teze şi orientări de amplă cuprindere şi bogată semnificaţie pentru viaţa materială şi spirituală a naţiunii, pentru viitorul ei.

Analizînd într-o viziune unitară activitatea politico-ideologică şi cultural-educativă, cuvîntarea defineşte cu deosebită limpezime rolul şi funcţiile educaţiei politice, ale culturii socialiste, în strînsa lor unitate dialectică şi intercondiţionare cu practica socială. Ea stabileşte, în acelaşi timp, în deplină concordanţă cu obiectivele actualei etape de dezvoltare a ţării, căile şi modalităţile de ridicare pe o treaptă calitativ superioară a muncii în acest domeniu, corespunzător cerinţelor actuale şi de perspectivă stabilite de Congresul al XIII-lea şi de Programul ideologic al partidului.

Avem astfel în față un program de mare cuprindere, un document de excepțională valoare teoretică și practică pentru perfecționarea continuă a muncii politico-ideologice și cultural educative, astfel încît aceasta să determine, pe fondul amplelor transformări produse în dezvoltarea societății noastre, o adevărată revoluție în gîndirea celor ce muncesc, să-și sporească eficiența în procesul de modelare spirituală a omului.

În anii socialismului, în ansamblul profundelor transformări sociale, revoluționare, care au avut loc în țara noastră, știința, învățămîntul, cultura — factori primordiali pentru făurirea cu succes a noii orînduiri sociale — au cunoscut, odată cu creșterea forțelor de producție și în strînsă legătură cu acestea, o puternică dezvoltare. „Se poate afirma cu deplin temei — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — că activitatea ideologică, politico-educativă, culturală a constituit o adevărată forță motrice a dezvoltării societății noastre în toate domeniile". Dar, în același timp, secretarul general al partidului atrage atenția că în domeniul ideologic, al educației și culturii, s-a ajuns la o anumită rămînere în urmă față de dezvoltarea rapidă și puternică a bazei tehnico-materiale.

Înlăturarea acestei neconcordanțe se înscrie — așa cum se subliniază în cuvîntare — ca unul dintre obiectivele importante în munca politico-educativă și culturală. Proces social amplu și complex, ea implică o preocupare intensă, neîntreruptă, pentru puternica dezvoltare a dragostei față de patrie, de partid și popor, a cultului muncii, a spiritului de abnegație, a hotărîrii de a munci acolo unde societatea o cere, de a învinge orice greutăți, de a afirma și rămîne, în toate împrejurările, un fiu credincios al poporului, profund atașat cauzei socialismului. Educația și cultura înaintată, revoluționară presupun cunoștințe vaste, multilaterale, în toate domeniile, bazate pe concepția revoluționară despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric, pe idealurile nobile ale socialismului științific. „În asemenea condiții — subliniază secretarul general al partidului — educația politică, culturală constituie, asemenea soarelui, un adevărat astru care emană cultură și luminează omenirii calea spre noi orizonturi, spre înțelegerea originii vieții, a lumii înconjurătoare, a dialecticii naturii și societății, a legilor obiective ale dezvoltării economico-sociale".

În făurirea chipului spiritual al țării, conturat atît de luminos în cuvîntarea rostită la tribuna Congresului educației politice și culturii socialiste, secretarul general al partidului acordă un loc important istoriei. Regăsim astfel în ampla sa expunere aceeași nestinsă dragoste și aceeași permanentă prețuire pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le acordă istoriei, rolului acesteia în amplul proces de educație patriotică, revoluționară. „Din tot ce este mai bun din trecutul patriei — ne îndeamnă tovarășul Nicolae Ceaușescu — din cultura universală să luăm tot ceea ce asigură ridicarea continuă a nivelului de cunoaștere și cultură, realizînd o cultură nouă, corespunzătoare epocii socialiste, care să înnobileze spiritual întreaga națiune, să lumineze calea spre cele mai înalte culmi de progres și civilizație, spre societatea comunistă!" Subliniind astfel necesitatea ca în întreaga activitate politico-educativă să se țină permanent seama de tot ce s-a realizat de-a lungul mileniilor, așezînd la baza ei tot ceea ce constituie un bun al culturii și civilizației, înlăturînd, în același timp, cu hotărîre și fermitate, concepțiile vechi, retrograde, ceea ce este vechi și perimat și promovînd cu îndrăzneală noul, concepțiile revoluționare despre lume și viață, o cultură nouă înaintată, în care omul, masele populare, popoarele constituie factorul determinant al întregii activități, conducătorul partidului și statului nostru relevă: „Este necesar să avem în vedere că popoarele s-au dezvoltat în anumite condiții istorice și sociale care și-au pus amprenta pe însușirile și felul de a gîndi și trăi al fiecărui popor. Istoria poporului nostru, de mai bine de 2 000 de ani, de la daci pînă în prezent — care demonstrează cu putere aceasta — este istoria luptelor împotriva asupririi străine, a luptelor pentru libertate și independență, pentru progres economic și social. Iată de ce, în munca politico-educativă, de formare a omului nou, cunoașterea istoriei patriei constituie una din laturile de importanță excepțională ale întregii activități".

Felul de a fi al poporului nostru, trăsăturile sale morale — arată secretarul general al partidului — dragostea sa de glie, de țară, de libertate și independență, statornicia, spiritul de omenie caracteristic românilor s-au format în muncă și luptă, în efortul neîntrerupt pentru apărarea drepturilor sacre de libertate și existență de sine-stătătoare, de exemplare fapte pentru măreția patriei. Poporul român a fost dintotdeauna și este cu atît mai mult în prezent solidar cu cauza progresului, păcii și libertății tuturor popoarelor, istoria sa înscriindu-se ca o componentă de autentică originalitate în istoria civilizației mondiale.

De o excepțională însemnătate este tezo președintelui Nicolae Ceaușescu care subliniază. „Cultura și limba poporului nostru s-au dezvoltat în strînsă legătură cu luptele pentru independență și progres economico-social, sînt o creație a întregului nostru popor, în rîndurile căruia au acționat oamenii înaintați".

Sub semnul acestor idei generoase, deschizătoare de largi orizonturi, slujitorii științei istorice — disciplină prin excelență cu vocație activă, formativă — sînt angajați ferm în marele efort pe care-l implică activitatea educativă și culturală la nivelul exigențelor puse de partid. Reflectînd în lucrările de istorie, în cărțile și revistele de istorie, inclusiv în paginile revistei Magazin istoric, trecutul eroic și glorios, înfăptuirile istorice și marile transformări revoluționare care au schimbat din temelii viața întregii țări în anii construcției socialiste, virtuțile și eroismul înaintașilor care au luptat și au înfruntat primejdiile pentru a apăra și păstra ființa națională a poporului român, dreptul său la o viață liberă, independentă, slujitorii acestei discipline înscriu o valoroasă contribuție la educarea tineretului, a întregului popor, în spiritul patriotismului socialist revoluționar, al dragostei față de patrie și popor, față de noțiunea noastră socialistă. ■

Valeriu BUDURU

În istoria medievală a românilor, domnia lui Ştefan cel Mare se înfăţişează ca o epocă deosebit de bogată în înfăptuiri de rezonanţă istorică; ea a fost, totodată, şi cea mai îndelungată: 47 ani, două luni şi trei săptămîni — ani de lupte pline de vitejie pentru apărarea ţării şi poporului, de chibzuită gospodărire a ţării, de înflorire a artei şi culturii, ani de susţinută activitate diplomatică în vederea asigurării autonomiei ţării şi păstrării bunei vecinătăţi. Prodigioasa activitate diplomatică, militară şi

Ştefan cel Mare

în conştiinţa europeană

„FIECARE ESTE ŢINUT SĂ-ŞI APERE ŢARA"

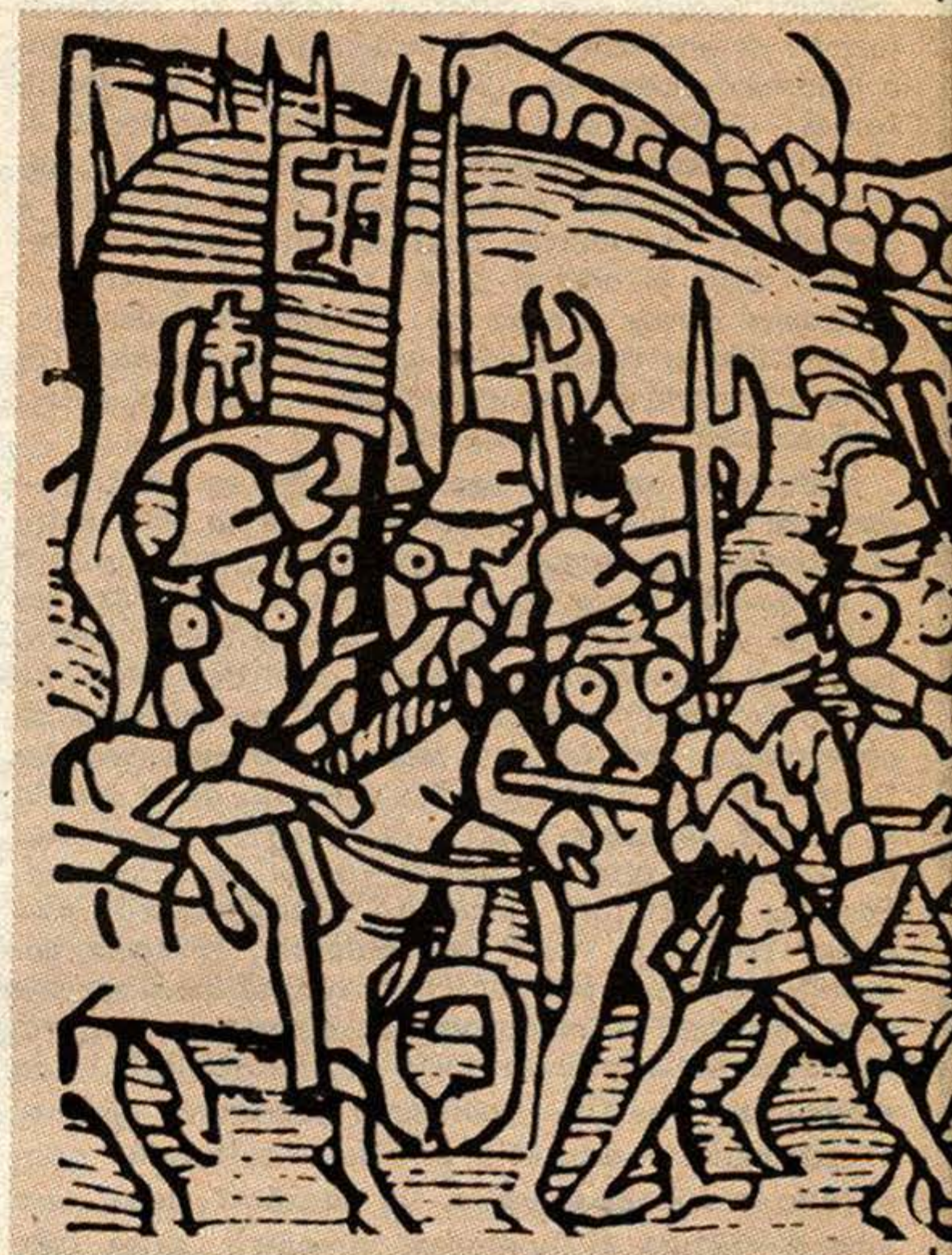

politică a lui Ştefan a avut, în chip firesc, şi un larg ecou extern, evidenţiat încă din timpul vieţii domnitorului, cînd cronicarul polon Jan Dlugosz îl considera „cel dintîi dintre principii lumii", arătînd că el este „vrednic a i se încredinţa conducerea generală a lumii creştine" în lupta acestela împotriva otomanilor.

Adunarea într-un Corpus a izvoarelor diplomatice şi narative, a documentelor referitoare la domnia marelui voievod, reflectînd dimensiunile europene ale faptelor acestuia — operaţie întreprinsă de un colectiv de cercetători de la Direcţia Generală a Arhivelor Statului şi Institutul de istorie „A.D. Xenopol" din Iaşi — constituie un autentic act de cultură istorică şi se dovedeşte un omagiu adus domnitorului şi epocii sale atît de adînc întipărite în conştiinţa contemporanilor şi urmaşilor „pentru lucrurile cele vitejeşti, carele nimenea din domni, nici mai 'nainte, nici după acia l-au ajunsu" — cum consemna Grigore Ureche în Letopiseţul Ţării Moldovei. Primul volum va reuni documente dintre anii 1450 şi 1468, înfăţişînd, într-o succesiune cronologică, realităţi complexe din istoria principatului Moldovei şi din cea general-europeană a acelei vremi. O epocă deosebit de complicată marcată de evenimente internaţionale cruciale: căderea Constantinopolului (1453), înverşunata rezistenţă a Belgradului (1456) condusă de Iancu de Hunedoara, luptă ce a evidenţiat neputinţa ţărilor europene de a alcătui un front comun împotriva expansiunii otomane. În aceste împrejurări internaţionale tot mai dificile, ţările române erau primele unde se simţea nevoia unei politici externe concertate, care să urmărească a pune stavilă tendinţelor otomane. Evenimentele interne au adus la domnie doi tineri temerari, amîndoi formaţi la curtea lui Iancu de Hunedoara, în spiritul şi idealurile acestuia, de apărare a independenţei cu orice sacrificiu. Cel dintîi, din punct de vedere cronologic, Vlad Ţepeş, a ocupat tronul Ţării Româneşti în 1456, fiind continuator al politicii bunicului său, Mircea Voevod[1], în acţiunea de apărare a Ţării Româneşti faţă de planurile Porţii de transformare a ei în paşalîc. Cel de-al doilea, Ştefan cel Mare, a venit pe tronul Moldovei

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1968, 1/1970, 9/1978, 6/1979, 9/1981, 8, 9, 10/1986.

în anul 1457 şi a continuat acest efort pe un plan superior. Suita de documente cuprinse în primul volum al corpusului intitulat Ştefan cel Mare în conştiinţa europeană creionează anii de început ai domniei, de consolidare a autorităţii interne şi de configurare a unui sistem de relaţii internaţionale în vederea realizării obiectivului de a apăra ţara de dominaţia străină.

Menţionat pentru prima oară în anii 1450-1451, cînd purta deja titlul de „volevod", cel

oferit adăpost. Odată cu el a trecut munţii şi vărul său, Vlad Ţepeş, care, după moartea tatălui său, Vlad Dracul, fusese nevoit să se refugieze temporar la curtea de la Suceava.

În 1456, tînărul Ştefan a trecut în Ţara Românească, unde Vlad reuşise să ocupe tronul. Plănuită, probabil, încă din Transilvania, acţiunea pentru înscăunarea fiului lui Bogdan II s-a produs în primăvara anului 1457. Pătrunzînd fulgerător pe valea Siretului şi realizînd, în marş, o concentrare rapidă de

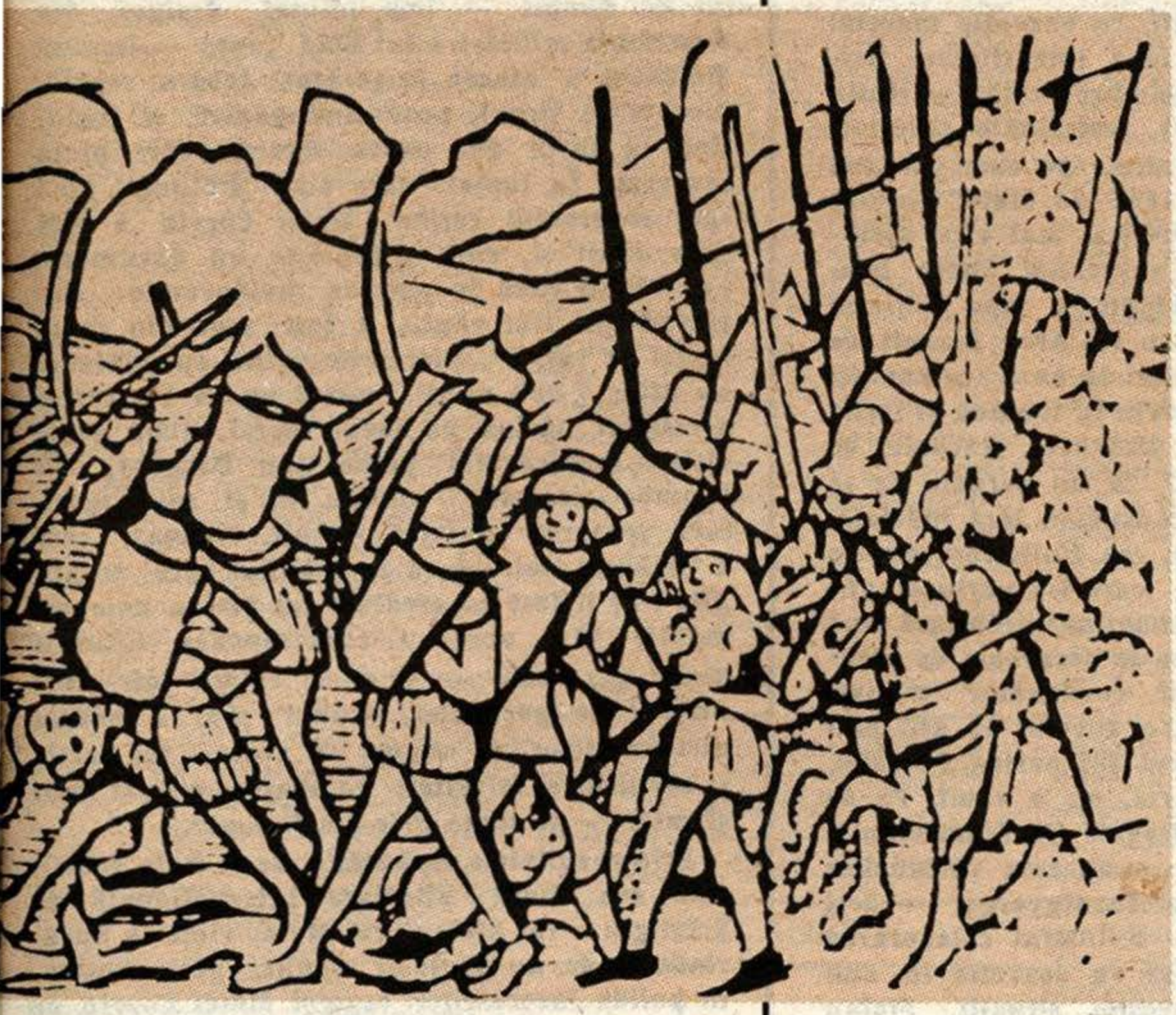

Teatrul de desfăşurare a luptei din 1467 împotriva tentativelor cotropitoare ale regalităţii ungare (gravură după cronica lui Thuroczi)

ce avea să rămînă în posteritate cu atributele de „Mare şi Sfînt" îşi dezvăluie — pe măsură ce documentele îl amintesc tot mai frecvent — covîrşitoarea personalitate. Născut, conform tradiţiei populare, la Borzeşti, pe Trotuş, probabil în jurul anului 1438 şi beneficiind în vremea scurtei domnii a tatălui său, Bogdan II (1449-1451), de pregătirea acordată celor ce erau meniţi conducerii treburilor de stat, nepotul lui Alexandru cel Bun avea să suporte, foarte curînd, cea dintîi lecţie pe care mentalitatea feudală a epocii i-a rezervat-o: asasinatul de la Reuseni, căruia i-a căzut victimă Bogdan II. Rămas orfan şi urmărit de Petru III Aron, uciga şul tatălui său, tînărul fiu de domn a trebuit să ia calea pribegiei, petrecînd cîţiva ani în Transilvania, unde, potrivit înţelegerii din 1450 cu Bogdan II, de a-şi acorda ajutor lor sau familiilor lor, Iancu de Hunedoara i-a

forţe din Ţara de Jos, Ştefan cel Mare a ajuns, cu circa 6 000 oşteni, lîngă satul Doiheşti, de la vărsarea Şomuzului Mocirlos. Aici, în împrejurimile actualului sat Doihasca, marţi, 12 aprilie 1457, el l-a învins pe Petru III Aron. Pe cîmpul de la „Direptate", din apropierea luptei abia încheiate, în faţa mulţimii de oşteni şi ţărani din partea locului, Ştefan a fost proclamat domn, înscăunarea fiind consfinţită de o adunare largă a poporului, în spiritul vechilor tradiţii.

Pentru început, principala atenţie a lui Ştefan cel Mare a fost concentrată asupra măsurilor de consolidare internă a domniei, care, aşa cum o ilustrează documentele, s-au desfăşurat în trei direcţii: atragerea păturilor largi de ţărani, tîrgoveţi şi mică boierime, determinarea boierilor fugiţi peste hotare să revină în ţară şi neutralizarea opozanţilor.

De aceeaşi însemnătate erau şi implicaţiile externe ale începutului de domnie, a căror dificultate fuseseră sporite mult de cele două acte externe ale predecesorului său: acceptarea plăţii unui tribut anual către Poarta otomană şi omagiul de vasalitate către regele Poloniei, cu clauze ce afectaseră integritatea teritorială a statului. Obligat de împrejurări să menţină legătura faţă de Poartă şi să revină la suzeranitatea polonă, noul domn a ştiut totuşi să grupeze în jurul tronului printr-o politică abilă pe reprezentanţii tuturor fostelor grupări boiereşti, cu excepţia marelui logofăt Mihail, şi să refacă integritatea teritorială a ţării prin redobîndirea cetăţilor Hotin (1463) şi Chilia (1465), înstrăinate anterior.

Pretenţiile de suzeranitate pe care coroana ungară (deţinută din 1458 de Matei Corvin) le emitea asupra Moldovei şi mai ales sprijinul permanent pe care suveranul ungar îl acorda diferiţilor pretendenţi la tron (ultimul dintre aceştia fiind Petru III Aron, izgonit de la curtea polonă), au stat la baza campaniei întreprinse de Matei Corvin în toamna şi iarna anului 1467 împotriva Moldovei. Războiul de la sfîrşitul anului 1467, la un deceniu de la urcarea sa pe tron, a constituit, fără îndoială, pentru Ştefan cel Mare, cea dintîi confruntare internaţională majoră, care i-a verificat atît trăinicia operei de guvernămînt întreprinsă pînă atunci, cît şi capacitatea sa personală de organizator, om politic şi conducător militar. Rigoarea examenului s-a dovedit cu atît mai probantă, cu cît ajutorul din partea Poloniei, pe care conta domnitorul, nu a venit. Pe de altă parte, răscoala antiregală din Transilvania, izbucnită în 1467 sub conducerea voievozilor Ioan şi Sigismund de Szentgyorgy — deşi înăbuşită de regalitate — a ilustrat colaborarea moldo-transilvană ce se va dezvolta în anii următori. În faţa acestei situaţii, Ştefan vodă a acţionat cu toată energia, vădindu-şi din plin calităţile, care, ulterior, i-au atras preţuirea întregii Europe. Timp de 40 zile — după propria mărturisire — el s-a aflat în mijlocul oştii sale, alcătuită de această dată, după aprecierea lui Dlugosz, nu numai din „oşteni", şi „boieri", ci şi din ţărani şi numărînd aproximativ 12 000 oameni.

Mai întîi, cum reiese din documentele vremii, el a încercat să oprească intrarea agresorilor în ţară, în care scop a fortificat pasul Oituzului. Dispunînd de o evidentă superioritate în armament şi efective, Matei a reuşit însă să forţeze trecătoarea, dar, în continuare, Ştefan i-a încetinit înaintarea şi i-a redus potenţialul militar prin necontenite hărţuieli. La 29 noiembrie, oastea lui Matei a ajuns la Roman, unde rezistenţa opusă de garnizoana cetăţii a obligat-o să rămînă cîteva zile. Domnitorul român a căutat să prelungească această oprire prin iniţierea unor tratative de pace, scopul real fiind acela de a obliga oastea inamică să-şi întîrzie şederea în pragul iernii.

Lupta de la Baia (14-15 decembrie 1467) a confirmat în chip strălucit calităţile de strateg ale lui Ştefan. Tîrgul Baia, dominat de înălţimile din preajmă şi mărginit, pe atunci, de întinse porţiuni mlăştinoase, oferea slabe posibilităţi de apărare, îngăduind în schimb un atac, chiar în condiţii de inferioritate numerică. Intuind aceste avantaje ale terenului şi adăugîndu-i elementul de surpriză al atacului de noapte — împrumutat, desigur, din experienţa militară a lui Vlad Ţepeş — domnul Moldovei a atacat fulgerător tabăra regală, incendiind tîrgul, provocînd panică şi înaintînd în forţă din cîteva direcţii spre piaţa centrală. În luptele care s-au prelungit pînă spre revărsatul zorilor, Matei Corvin a fost grav rănit şi, cum glăsuieşte un document, „ca să nu cadă în puterea moldovenilor, sîngerînd din trei răni... a fost scos din focul luptei pe targă". Pierderile oştirii invadatoare au atins 7 000 morţi, restul oastei s-a retras precipitat lăsînd pe locul luptei, după aprecierea cronicarului polon Jan Dlugosz, 500 tunuri; pierderile puteau fi şi mai mari, fără trădarea marelui vornic Crasnaş, care a îngăduit retragerea inamicului spre munţi. „De l-ar fi fost cu credinţă lui Ştefan voievod, marele său vornic — consemnează Cronica moldo-germană[1] — şi ar fi călărit într-acolo unde i se poruncise, atunci n-ar fi scăpat nici un picior [de ungur] de acolo... Iar carele şi corturile şi feluritele bombarde, maşini mari şi mici — pe toate li le-am fi luat".

Prin rezultatele ei, bătălia de la Baia constituie cea dintîi afirmare internaţională de prestigiu a lui Ştefan cel Mare, victoria bucurîndu-se de un deosebit răsunet peste hotare, în pofida încercărilor regelui Matei Corvin de a o prezenta ca un succes al său.

Biruinţa de la Baia a însemnat, în primul rînd, lichidarea pretenţiilor nejustificate de suzeranitate pe care Coroana ungară le manifesta asupra Moldovei. În anii următori, relaţiile dintre cele două state s-au îmbunătăţit constant, îmbunătăţire concretizată în colaborarea dintre Matei Corvin şi Ştefan cel Mare în diferitele confruntări cu Poarta sau în alte împrejurări.

Documentele pe care le prezentăm în continuare (întreruperile din text le-am marcat prin trei puncte; intervenţiile explicative sînt date în paranteze drepte) reflectă ecoul internaţional al luptei de la Baia, dramatismul încleştării, iscusinţa şi demnitatea cu care voievodul român a ştiut să-şi apere ţara.

Mircea VOICULESCU,
Leon ŞIMANSCHI

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1985.

Jan Długosz:

CRONICA POLONIEI

„Luptîndu-se trei bărbaţi pentru voievodatul Moldovei, şi anume Ştefan, Petru [Aron] şi Berindei [alt pretendent adăpostit de regele Matei]... în cele din urmă, Ştefan... a dobîndit cu uşurinţă domnia la moldoveni. Prin asprimea şi dreptatea sa, nerăbdînd nici o fărădelege nepedepsită, îi făcuse pe aceştia plecaţi şi ascultători la orice poruncă a lui. Şi nu numai pe oşteni şi pe boieri îi strînsese sub arme, ci chiar şi pe toţi ţăranii, susţinînd că fiecare este ţinut să-şi apere ţara... Matei, regele Ungariei, care îl primise pe Berindei la el după ce acesta plecase din Polonia şi făgăduise să-l reaşeze în domnia Moldovei..., după ce şi-a strîns o oaste puternică şi luîndu-l şi pe Berindei cu sine... ieşind din Ungaria cu oaste proprie şi năimită... intră în Moldova şi, trecînd munţii şi pădurile, numite de popor «Plonini», ajunse în [ţinutul] Trotuş...

Şi cu toate că Ştefan, voievodul Moldovei, îi ieşise încale cu oştile şi puterile sale în apropierea Trotuşului... nu cuteza să înfrunte primejdia unei lupte deschise, ci-l hărţui amarnic din locuri ascunse şi pline de capcane vreme de 40 de zile şi-i împiedică strînsul nutreţului... Iar după ce regele ungar ajunse la tîrgul Baia şi întări tîrgul cu valuri de pămînt, cu şanţuri şi cu care (căci se temea de o năvală a duşmanilor), voievodul Ştefan... socotind că a sosit vremea prielnică în care să poată ieşi la luptă cu puţini împotriva multora, lăsîndu-şi caii şi poverile în tabără, sosi la Baia pe jos şi uşor înarmat. Şi, trimiţînd mai înainte oameni care să dea foc oraşului din cîteva părţi, după ce se înteţiră flăcările, se aruncă asupra ungurilor în faptul serii, la 15 ale lui decembrie[1], şi a lungit lupta, cu sorţi schimbători, pînă la revărsatul zorilor. Mulţi dintre unguri căzînd, mulţi fiind înghiţiţi de flăcări, însuşi regele Matei, ca să nu cadă viu în puterea moldovenilor, sîngerînd din trei răni... a fost scos din focul luptei pe targă.

Cînd cea mai mare parte a oastei a ajuns în munţi şi a găsit drumul închis cu arbori prăvăliţi, după ce îşi arse carele şi celelalte poveri şi după ce scufundă în nisip vreo 500 de bombarde ca să nu pună vrăjmaşii mîna pe ele, şi-a găsit scăparea prin fugă. Şi dacă regele Ungariei nu a fost prins... aceasta s-a datorat unui moldovean pe care Ştefan voievod, după aflarea hicleniei, l-a scurtat de cap. Se spune că au fost ucişi în acea bătălie 10 000 de unguri, iar cîteva steaguri de luptă luate au fost trimise în semn de biruinţă prin soli ai voievodului Ştefan la regele Cazimir al Poloniei, care şedea la Vilno. Ştefan însuşi şi oastea sa dobîndi pradă mare, corturi, care şi bombarde... Întors în Ungaria, Matei... şi-l face din nou apropiat pe guvernatorul Eremia Deak, [iar] pe oştenii şi pe cetăţenii transilvăneni, pentru că l-ar fi părăsit şi s-ar fi alăturat comitelui Ioan, îi împovărează cu o dare de 400 000 de florini".

[1] În realitate, atacul a început în ziua de 14 decembrie după apusul soarelui.

Antonio Bonfini:

RERUM HUNGARICARUM DECADES

„Ieşind din Transilvania... [regele] îşi pune tabăra la drum către acea parte a Valahiei, căreia îi zic acum Moldova. Aici stăpînea în lung şi în lat Ştefan voievod şi cu toate că se afla sub oblăduirea regelui Ungariei [afirmaţie nefondată, pentru a motiva campania]... [acum], cu suflet mîndru şi avar din fire, apoi şi om harnic şi aspru la război, încălcase ascultarea datorată; ba îi sprijinise şi pe răsculaţii din Transilvania, ca, în mijlocul tulburărilor, să se bucure de libertate. Regele este silit să-şi urmeze calea prin codri şi prin cheile munţilor, ca să-l recheme sub ascultare pe răzvrătitul valah. Şi unde află strîmtorile înfundate cu copaci şi mulţă lemnărie, îşi croieşte drum în parte prin foc, în parte cu fierul, [iar] deschizîndu-şi calea, după ce a ieşit la loc mai deschis, şi-a aşezat tabăra lîngă tîrgul Romanului... acesta are ziduri de lemn, întărite cu val şi cu şanţ, [iar] rîul Siret îl scaldă; lîngă mal [se află] o cetăţuie, întărită mai mult prin straja [ei], decît prin meşteşug [războinic]...

Regele, la prima năvală, ocupă tîrgul Romanului, ceea ce, după ce au văzut duşmanii, a doua zi s-au început vorbe de pace prin soli între ei. S-au tratat multe încolo şi încoace asupra înţelegerii, [dar] pînă la urmă nu s-a putut săvîrşi nimica. Apoi, îndată ce Matei simţise că duşmanul îl purta cu vorba, pacea nefiind încheiată, îşi mişcă tabăra de aici încolo, iar, înainte de a pleca, dă poruncă să fie pîrjolit şi prădat tîrgul. După arderea tîrgului Romanului, peste tot pe unde îşi poartă calea, pustieşte totul pretutindeni cu foc şi fier, satele şi tîrguşoarele, [iar] oastea mînă oameni şi turme cu o pradă uriaşă. La urmă ajunge, a treia zi, la o cetate... numită de moldoveni Bania [Baia]. Acolo, la prima veghe a nopţii, regele este silit să se înfrunte cu un duşman viclean şi îndemînatic... În timpul mesei este adus la rege, prins, un anume secui: întrebat... a răspuns... că a dat pe drum, nu departe de acolo, de douăsprezece mii de moldoveni, care [urmau] să se năpustească la prima veghe [a nopţii] asupra ungurilor nebănuitori...

[Regele] pe dată îi strînge pe toţi nobilii, sutaşii şi căpeteniile călărimii, le înfăţişează primejdia care îi ameninţa dinspre duşmani şi le statorniceşte să ia cu toţii armele pe ascuns; orînduieşte în cetate posturi de strajă pe toate căile şi [la toate] porţile; la intrările pieţei aşază gărzile casei regale. Două sute de veterani — şi anume greu înarmaţi — îi aşază în faţa gazdei sale, ca să primească năvala duşmanilor dinspre cele două uliţi care se unesc acolo... Abia le orînduise astfel pe acestea cînd duşmanul soseşte către prima veghe a nopţii; se năpusteşte pe dată din trei părţi asupra oraşului... Moldovenii, semănînd foc prin oraş, intră înlăuntru: focul pus

le face amîndurora [ambelor tabere] în noaptea oarbă, atîta lumină, încît să se lupte foarte lămurit. Mai întîi, la porți, apoi pe căi și pe la răspîntii se face mare măcel. Dinadins două coloane întărite se îndreaptă pe două căi către locul de găzduire al regelui; ei dau peste veteranii orînduiți acolo; aici se încinge o luptă foarte aprigă și crîncenă... Palatinul Mihail... și ceilalți magnați păzeau intrările pieții cu îndărătnicie, fiecare pentru sine

Cîțiva dintre contemporanii Marelui voievod: Matei Corvin ...

și respingeau năvălirile celor care se năpusteau. Căci nu era o taină pentru-ei că piața, o dată luată,... celelalte se vor duce [și ele] ușor pierzării...

Regele, în acea noapte, ba întrecîndu-se cu veteranii în fața gazdei sale, ba trecînd pe la străjile din piață și-a îndeplinit îndatorirea de minunat ostaș și general... Ba chiar... în acea noapte a fost străpuns de o săgeată getică, nu departe de șira spinării[1], apoi cum, tras fiind lemnul, fierul ei rămăsese mai în adînc, l-a purtat vreme de patru ani, nu fără mare neajuns... În acea noapte s-a dat lupta mai degrabă pentru a scăpa cu viață, decît pentru cinste... Regele, îngreunat de rană, s-a hotărît să se îndărăpteze în Transilvania, apoi în Ungaria".

[1] Rana la spate, era considerată rușinoasă, căci semnifica fuga în fața dușmanului. De aici, efortul lui Bonfini de a denatura semnificația reală a luptei.

Scrisoarea trimisă de Ștefan cel Mare și ceilalți boieri moldoveni regelui Poloniei Cazimir IV (1 ianuarie 1468)

„...Ștefan voievod... domn al Țării Moldovei... dăm de știre Milostivirii Voastre despre aceste părți ale noastre și despre aflarea lor, care s-a petrecut și se întîmplă. În zilele trecute, ceva mai înainte, a venit asupra noastră, regele Ungariei, Matei, cu mare putere și felurite oștiri înarmate, laolaltă cu mulți domni și a năvălit pînă și peste munți... în ținutul Trotuș. Și cînd am auzit acestea..., am adunat oștile noastre și am trecut în calea lor, și le-am ieșit înainte înspre «Plonini» și ne-am luptat cu ei în cîmpie și la râuri și unde a fost de trebuință... Și ei, de îndată ce au năpădit Trotușul, atunci au pătruns pe lîngă munți, pustiind țara, lovind și pîrjolind cu nespusă cruzime orașele, prefăcînd în cenușă satele și ucigînd pruncii... și săvîrșind multe [lucruri] de negrăit... Iar noi am avut încleștare cu ei, zișî noapte, în orice clipă vreme de 40 de zile întregi Și iarăși au înaintat către Neamț și Baia, și au ars Neamțul, și, deopotrivă, și pămîntul cel de folosință de unde și noi ne-am avut hrana... și apoi au venit de-a dreptul sub «Plonini» într-un tîrg care se numește Baia și au început să dureze o palancă. Iar noi am venit și am năvălit împotriva lor și ne-am așezat cu o milă mai jos, între două rîuri, între Moldova și Șomuz. Și la același asfințit, într-a cincisprezecea zi a lui decembrie... am pus toți călărețîi noștri și întreaga oștire să coboare de pe caii lor, de la cel mai mic la cel mai mare, și am trecut mai departe pedestri și am dat năvală asupra lor... Iar atunci au căzut de sabie multe capete de dregători, de căpetenii ale oștirii, de oșteni strașnici... și chiar pe regele Ungariei l-am rănit cu trei răni mortale... Și atunci, pe rege l-au tras înapoi pe o targă, precum și pe alți domni și au fugit cu ei peste «Plonini»...

Într-aceea, scumpe rege, să-și amintească... și Milostivirea Voastră de cîte ori i-am dat de știre... atît prin scrisori cît și prin soli, cu privire la aceste lucruri... În toamna care tocmai a trecut, am trimis solul nostru la Milostivirea Voastră cerînd și dîndu-vă de știre despre starea turcilor... iar Milostivirea Voastră ne-a răspuns că de data aceasta nu a avut răgaz din pricina ciumei... Ba chiar și acum cerem Milostivirii Voastre să nu ne lase în părăsire pentru că strîngeam tributul și-l plăteam turcilor ca să-i îmblînzim în acest chip — și ungurii au pîrjolit toate acestea, precum am scris mai sus — și putea-vom să le umplem din nou gurile [turcilor]?... Într-aceea, scumpe rege rugăm pe... Milostivirea Voastră să... poruncească palatinilor și căpitanilor și dregătorilor... ca, atunci cînd va da peste noi nevoia, să pornească împotriva vrăjmașilor creștinilor cu să se

...Mahomed II...

ridice într-ajutor laolaltă cu noi, într-acea clipă, pentru a ne împotrivi duşmanilor — pentru că polonii sînt oameni greoi, dacă nu se pregătesc din vreme să se mişte".

...regele Cehiei, George de Podebrad...

Scrisoarea lui George de Podebrad, regele Cehiei, către Matei Corvin (9 februarie 1468)[1]

„Prealuminate principe, frate prea iubit,

Mai plăcute sînt bucuriile care urmează mîhnirilor decît cele care se înfăţişează de la început sufletelor oamenilor, de unde se trage şi acest proverb deja obişnuit în gura mulţimii: «Nu a meritat dulceaţa cel care nu a gustat amarul» şi în altă parte, «mai dulce este [mierea] din truda albinelor, de gura ţi-a ros-o mai întîi un gust rău, mai plăcut lucesc stelele, cînd vîntul de miazăzi încetează să-şi scoată şuieratul cel aducător de ploaie». De multă vreme ne-a sunat la ureche, preaiubite frate, că persoana voastră, atinsă de o armă duşmană, a suferit o rană mortală. Iar noi, îngroziţi şi zguduiţi, am stat bîntuiţi cîtva timp de o tremurîndă aşteptare, cu sufletul strîns de gînduri îndoite. În sfîrşit am aflat că Luminăţia Voastră a dobîndit în Moldova, luptînd norocit împotriva duşmanilor, sau vrăjmaşilor voştri, victoria cea dorită, iar rana pricinuită şi primită în piept oferă o atît de glorioasă mărturie a curajului vostru ostăşesc... De aceea, cu atît mai mult am fost cuprinşi de o bucurie şi mai mare, cu cît înainte am fost doborîţi de jale şi pe dată am luat hotărîrea... să trimitem Luminăţiei Voastre un ambasador şi sol, anume pe nobilul Procopiu de Rabensstein, cancelarul nostru, ca să vă felicească în numele nostru...; asupra lui a dat [însă] o boală neaşteptată: dacă el nu se va fi însănătoşit — cum sperăm noi — în curînd, ori dacă boala va fi fost mai tare [adică regele va muri de pe urma rănii] nu vom pregeta să rînduim pe lîngă Frăţia Voastră, pentru cele de mai sus, un alt om potrivit".

[1] Adversari politici notorii (de altfel, peste o lună, în martie 1468, între cei doi monarhi avea să izbucnească un război), cei doi suverani se urau unul pe celălalt; a se vedea în acest sens şi *Magazin istoric*, nr. 7/1967. George de Podebrad îi adresează o scrisoare aparent îngrijorată, dar în realitate plină de ironii în legătură cu aşa-zisa „victorie" dobîndită la Baia şi cu rană, primită, pasă-mite, în faţă, deşi era cunoscut pentru toată lumea că regele fusese rănit la spate.

Scrisoarea nobililor poloni către nobilii şi prelaţii unguri — (16 martie 1468)[2]

„Ne-a mîhnit sufletul şi ne-a umplut de o neasemuită mirare zvonul pretutindeni răspîndit printr-o neîncetată purtare de vorbe — care a fost adus pînă la noi în vremea pe cînd prea ilustrul principe, domnul Cazimir... se dusese de aici către Lituania [pentru a evita întîlnirea soliilor trimise de Ştefan şi a-şi declina astfel orice responsabilitate în legătură cu evenimentele — n.r.] — aşa cum mai cu temei am aflat într-adevăr mai tîrziu ca fapt vădit, anume că prealuminatul principe, domnul Matei... năvălind duşmănos cu oştire puternică asupra Ţării Moldovei, ... a pustiit-o în persoană, cu pîrjol şi măcel... Nu ne putem deci da seama ce anume s-a petrecut — de ce am fost altădată hărţuiţi cu atîta nedreptate din partea regatului vostru, iar acum de către regele, domnul vostru şi [de ce], încălcîndu-se vechea datină a regatelor, se caută cu armele ceea ce s-ar cuveni să se caute după drept şi împăciuire. De aceea, le rugăm pe frăţiile voastre, şi cerem

...şi regele Poloniei, Cazimir IV

în virtutea tratatului comun, să binevoiţi a-l îndepărta pe pomenitul domn rege Matei de la intrarea cu arme şi război asupra Moldovei şi a voievodului ei Ştefan". ■

[2] Scrisoarea relevă în chip deosebit duplicitatea regelui polon şi a nobililor săi, care, deşi înştiinţaţi de Ştefan cel Mare încă din timpul campaniei din 1467, se prefac a afla pentru prima oară de incursiunea lui Matei Corvin.

NAVE ROMÂNEŞTI ÎN VREMEA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Marea Neagră (sau Marea cea Mare, cum adesea o denumeau strămoşii noştri), apare aproape concomitent în mai multe documente medievale româneşti. Încă în ultimul deceniu al veacului XIV, o regăsim menţionată atît în titlul volevodal al marelui Mircea volevod, cît şi în cel al lui Roman volevod. Nu numai ca o expresie firească a cuprinderii ţărmului vestic în hotarele statelor feudale constituite la Carpaţi şi Dunăre, dar şi în perspectivele comerciale pe care deschiderea la mare le putea oferi Moldovei şi Ţării Româneşti. Pentru înlesnirea activităţii negustoreşti, nu departe de vărsarea Dunării în mare şi la limanul Nistrului, negustorii genovezi — în concurenţă cu veneţienii pentru întîietate comercială — întemeiaseră două centre de schimb (emporii comerciale) care, cu timpul, deveniseră cetăţi: Lycostomion sau Licostomo (pe braţul Chilia) şi Maurokastron sau Moncastro (la limanul Nistrului).

Cunoscute sub numele tradiţionale româneşti de Chilia şi Cetatea Albă, cele două cetăţi aveau să devină principalele porţi comerciale ale Moldovei şi Ţării Româneşti în veacul XV.

După domnia lui Mircea cel Mare, pentru a preîntîmpina căderea Chiliei în stăpînire otomană, Alexandru cel Bun — colaborator şi aliat al volevodului Ţării Româneşti, avînd aceeaşi orientare de apărare şi independenţă — a luat cetatea sub stăpînirea sa, ambele porturi ajungînd astfel numai sub autoritatea Moldovei. Alexandru cel Bun le-a şi apărat în 1420 şi 1429-1430 împotriva unor încercări otomane sau sprijinite de otomani de a le cuceri. Beneficiind de cele două adevărate „chei" ale traficului comercial tot mai intens ce unea Marea Neagră cu Marea Baltică, Moldova şi-a sporit mult legăturile economice în anii domniei lui Alexandru cel Bun, vămile şi taxele ce se percepeau la Suceava, în tîrgurile de margine, precum şi în cetăţile maritime, aducînd ţării venituri importante.

După cucerirea Constantinopolului de către otomani, în anul 1453, situaţia corăbierilor genovezi, care erau principalii navigatori în Marea Neagră, s-a înrăutăţit. Sultanul Mahomed îi s-a arătat concesiv faţă de Veneţia, dar a tratat cu duritate Genova, slăbită politic de certuri lăuntrice. Lipsite de protecţie militară, coloniile din Crimeea întemeiate de genovezi au cedat. Kaffa s-a închinat lui Mahomed, plătind 3 000 ducaţi anual; Samistra a fost părăsită.

Comerţul italian în Marea Neagră a primit astfel o lovitură puternică. Dar otomanii nu erau un popor maritim; pentru ei stăpînirea teritorială avea mai multă însemnătate decît avantajele comerţului pe mare. Noua situaţie a oferit însă un prilej de afirmare corăbierilor din Moldova. Şi, într-adevăr, printr-un firman din 9 iunie 1456, Poarta a autorizat negustorii din Akkerman (numele otoman al Cetăţii Albe) şi din Moldova să vină cu corăbiile lor, pentru a face comerţ, la Istanbul, Adrianopol şi Brusa.

„Porturile sînt slobode"

În vremea domniei lui Ştefan cel Mare, comerţul — prin mijlocirea navigaţiei — a luat un nou avînt. Chilia avea să revină, de altfel, la 25 ianuarie 1465, sub autoritatea Moldovei.

Stăpînă pe cele două importante porturi, Cetatea Albă şi Chilia, aliată statornic cu Polonia, (prin al cărui teritoriu trecea drumul comercial al Liovului), ajungînd în bune relaţii şi cu Ungaria şi folosindu-se de reglementările Capitulaţiilor cu Poarta, Moldova lui Ştefan cel Mare a beneficiat astfel în următorii ece ani de

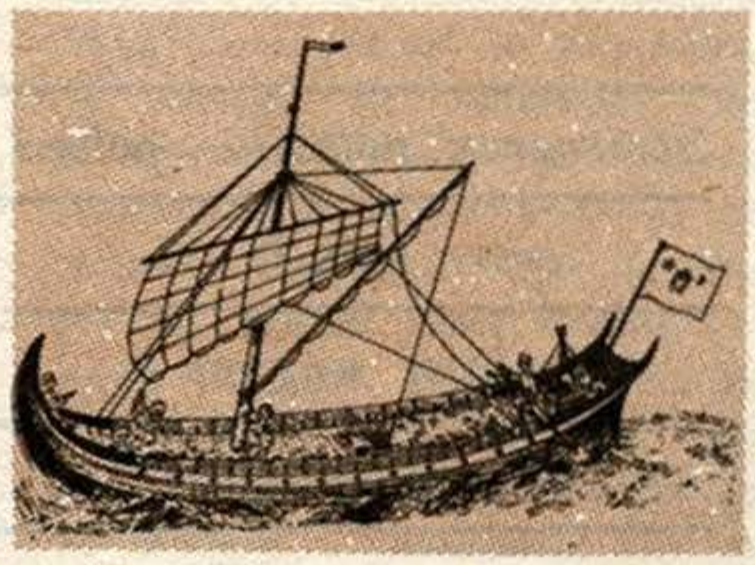

Veche corabie românească (reconstituire de Cristian Crăciunoiu după desenul lui Gh. Asachi)

roadele păcii şi ale negoţului de export şi de tranzit pe teritoriul său, negoţ asigurat în bună măsură prin traficul maritim. Se importau pe drumurile dinspre Transilvania (pe la Braşov şi Bistriţa — oraşe de care Moldova era legată prin vechi privilegii comerciale) stofe, ţesături, produse meşteşugăreşti; se exportau cereale, animale de povară, cai, piei, blănuri, vin şi sare. De la Chilia şi Cetatea Albă pe „drumul Liovului", prin Siret, Iaşi, Valea Prutului, se aduceau mirodenii, mătăsuri, obiecte manufacturate, purpură, vin grecesc şi untdelemn. Mărfurile erau transportate îndeosebi pe mare şi din cauza confruntărilor dintre otomani şi selgiucizi (în răsăritul Asiei Mici) îngreunau transportul lor pe uscat, pe străvechiul „drum al mătăsii"[1]. În aceste condiţii, navele româneşti se avîntau tot mai departe spre ţărmuri

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1982.

încă neatinse; în 1462 corăbierii moldoveni erau menţionaţi în portul veneţian Kandia (Creta). Preocuparea lui Ştefan cel Mare pentru dezvoltarea navigaţiei este ilustrată şi de construirea, din iniţiativa domnului, a unui „turn pentru corăbii", la debarcaderul mănăstirii Zografu, de la Muntele Athos, ctitorie înzestrată cu multe danii şi ajutoare acordate de voievod[1]. Inscripţia păstrată la baza lui consemnează „Io Ştefan voievod... domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, am zidit acest turn pentru corăbii în anul 6 82 [1475]".

În acel an, Poarta s-a hotărît pentru desfiinţarea ultimelor colonii italiene din Marea Neagră. 200 corăbii au atacat puternica cetate Kaffa, care, după trei zile de bombardament, a capitulat. Au urmat jefuirea oraşului şi vînzarea ca sclavi a tuturor străinilor din Kaffa. Între ei erau şi 160 moldoveni.

Ştefan — care întreţinea strînse legături comerciale cu Kaffa — nu a putut veni în ajutorul asediaţilor. Dar voievodul a refuzat extrădarea cerută de Poartă a uneia din corăbiile ce transportau sclavii spre Constantinopol şi care izbutise să fugă şi să se adăpostească la Chilia. Domnul Moldovei a răspuns cu multă demnitate emisarilor sultanului că „porturile sînt slobode şi oricine poate să coboare şi să poposească sau să pornea [din ele] unde-i place".

Adăugîndu-se înfrîngerii pe care otomanii o suferiseră la Vaslui (10 ianuarie 1475), această nouă înfruntare a supărat şi mai mult pe sultan care, în 1476, a atacat Moldova cu o puternică armată. Dar Ştefan cel Mare, rămînînd stăpîn pe întreaga ţară, a continuat să păstreze şi cele două cetăţi-porturi pe care flota sultanului, lovită în drum de o furtună puternică, nu a mai ajuns să le asedieze. „Cît timp românii stăpînesc Chilia şi Cetatea Albă —remarca Mahomed II, referindu-se la valoarea militară şi economică pe care cele două cetăţi maritime o reprezentau — iar ungurii Belgradul sîrbesc, pînă atunci nu vom putea birui pe creştini".

La rîndul său, Ştefan cel Mare îşi dădea seama de importanţa deţinerii celor două porturi, luînd măsuri pentru întărirea fortificaţiilor. În 1476 a refăcut Cetatea Albă, adăugîndu-i o mare poartă, iar în 1479 şi un şanţ de apărare. În acelaşi an a construit, pe malul stîng al braţului Dunării, cetatea Chilia Nouă peste apă de cea veche, construcţie sfîrşită în mai puţin de o lună (22 iunie-16 iulie), pentru care a folosit 800 zidari şi 17 000 lucrători auxiliari.

Vreme de cîţiva ani, activitatea negustorească s-a desfăşurat nestingherită. Dar în vara anului 1484, noul sultan Baiazid II a trecut Dunărea pe la Isaccea cu 150 000 oameni, înainte ca Ştefan să aibă răgazul să adune oastea. Asediul — sprijinit şi de o flotă de 350 corăbii — a ţinut opt zile. La 14 iulie, pîrcălabii Ivaşcu şi Maxim au fost nevoiţi să cedeze. Expediţia otomană s-a îndreptat de la Chilia spre Cetatea Albă, unde a ajuns la 25 iulie. La 5 august 1484, copleşiţi de mulţimea atacatorilor pîrcălabii Gherman şi Ion au capitulat. Pentru cîteva secole, Marea Neagră devenea „lac turcesc".

Corăbiile zugrăvite pe frescă

Cum arătau oare corăbiile moldoveneşti din vremea lui Ştefan cel Mare? O stampă procurată prin 1840 de principele Grigore M. Sturdza (beizadea „Viţel")[2] şi reprodusă de Gheorghe Asachi înfăţişează o astfel de corabie cu pînze („pînzare" cum erau denumite în epocă) din prima jumătate a sec. XV. E o corabie cu o singură punte, cu catarg şi velă pătrată, cu vîrful provei mult ridicat, întors ca la gondole şi cu pupa dreaptă. Dimensiunile — avînd în vedere configuraţia corăbiei — erau, foarte probabil: 17,4 m lungime, 4 m lăţime, pescaj 1,8 m, tonajul 60 tone. În imaginea respectivă se văd cîţiva oameni în straie populare — căciulă, cămaşă, iţari —, care manevrează vela, ceea ce presupune că e vorba de oameni instruiţi, de „marinari" deci. Desenul este foarte corect, imaginea corăbiei fiind foarte asemănătoare cu cele două corăbii zugrăvite pe pereţii Suceviţei. „Pavilionul" corăbiei, steagul din pupa are culorile Moldovei, roşu şi albastru şi însemnele domneşti: capul de bour cu stea şi lună nouă. Formatul însă, dreptunghiular, nu corespunde realităţii, deoarece în secolul XV „pavilioanele" navelor păstrau forma despicată a flamurilor, fiind atîrnate vertical la vîrfurile catargelor.

Există însă şi alte imagini contemporane, din care ne putem face o imagine mai exactă a felului cum arătau corăbiile moldoveneşti ale lui Ştefan cel Mare. O navă mai mare dintre ele apare zugrăvită pe ctitoria de la Bălineşti (1504). Este o corabie cu teugă şi dunetă, cu două catarge şi două vele.. Amănunteleconstrucţiei şi greementului sînt redate cu atîta precizie, încît se poate presupune fie că zugravul — Gavril ieromonahul — a reprodus cu grijă un model, fie că a fost, el însuşi, în tinereţe, marinar...

Corabia de la Bălineşti nu este totuşi o corabie moldovenească, ci o *caracă* genoveză foarte asemănătoare cu o reprezentare a lui Gentile Fabiano, aflată la Muzeul Vaticanului. Corăbii moldoveneşti se găsesc însă zugrăvite şi la Voroneţ — unde apare şi flamura cu culorile roşu şi albastru ale steagului Moldovei — şi la Humor, şi la Moldoviţa, şi la Neamţ, şi la Rîşca. În total au fost identificate 30 reprezentări de corăbii — cele mai multe din epoca lui Ştefan cel Mare. Este posibil ca moldovenii să fi preluat unele corăbii de la genovezi interesaţi să-şi ferească mărfurile de restricţiile otomane. Dar cele mai multe imagini sugerează construcţia autohtonă. Experienţa navală genoveză exista, iar lemnul necesar putea fi adus pe apă sau pe uscat cu ajutorul plutelor sau carelor din uriaşii codrii aflaţi nu cu mult spre miazănoapte de cele două porturi. ■

Niculae KOSLINSKI,
Cristian CRĂCIUNOIU

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1975; 7-8/1968.

Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — noi mărturii străine

„PREGĂTIŢI SĂ REZISTE PÎNĂ LA ULTIMA PICĂTURĂ DE SÎNGE"

G. MAITLAND-EDWARDS

În primăvara anului 1917, ambele tabere beligerante — Antanta şi Puterile Centrale — făceau intense pregătiri pentru a-şi impune superioritatea militară şi printr-o acţiune hotărîtoare să încline definitiv balanţa victoriei finale. Comandamentul suprem al armatelor ruse — care după revoluţia burghezo-democratică din februarie avea de făcut faţă febrei revoluţionare a maselor — se angajase să declanşeze o puternică ofensivă pe frontul din Galiţia, ceea ce ar fi favorizat şi acţiunile trupelor româno-ruse ce acţionau pe frontul din Moldova. Pentru a se informa despre pregătirile aşa-numitei „ofensive Kerenski", o delegaţie militară aliată, compusă din ofiţeri britanici, italieni şi români, a făcut, în cursul lunilor iunie şi iulie, o vizită pe frontul rus şi respectiv, pe cel din Moldova. Micul grup era compus din generalul englez Charles St. Leger Barter, generalul italian Romei şi generalul român Coandă, trimişi de comandamentele din ţările respective ca observatori pe frontul rus. Din acest grup mai făceau parte locotenentul italian Venturi, locotenent-colonelul englez de stat major G. Maitland-Edwards, Robert Vilton, corespondent al ziarului Times **şi prinţul Galiţin, căpitan în armata rusă, ataşat pe lîngă delegaţia de ofiţeri străini pe toată durata vizitei lor.**

În cursul unei călătorii de studii în Anglia, am depistat la Imperial War Museum, sub cota 21/8P, un manuscris intitulat Jurnal de călătorie pe frontul rusesc 1917, **purtînd semnătura lui G. Maitland-Edwards, document pe care îl prezentăm acum pentru prima oară cititorilor revistei** Magazin istoric, **neomiţînd mulţumirile noastre către British Academy şi**

Marţi, 10 iulie. *Am ajuns la Iaşi dimineaţa devreme... Vine să ne ia căpitanul Barrat, care îl anunţă pe general[1] că s-a stabilit programul nostru de vizite, urmînd să fim gata la ora 10 a.m. Mai întîi facem o vizită domnului Brătianu, primul ministru, la care petrecem aproximativ 20 minute... Acesta acordă întreaga sa atenţie generalului Barter, vorbindu-i aproape în exclusivitate despre lipsa de material de război, arme, echipament şi mijloace de transport.*

Următoarea vizită o facem fratelui său, domnul [Vintilă] Brătianu, ministrul de război, care repetă cele spuse de primul ministru... Apoi mergem la generalul Scerbaciov [comandantul trupelor ruse din Moldova]... Apoi am mers la generalul Prezan, comandantul armatei române [şeful Marelui Cartier General Român]. Este un om plin de viaţă şi dă impresia unei inteligenţe ascuţite. Şi el acordă multă atenţie generalului, repetînd cele spuse de primul ministru. Apoi semnăm în cartea de onoare regală. Pe urmă facem o scurtă vizită ministrului nostru [în România], Sir G. Barclay, un bărbat înalt, cu păr şi mustaţă albe şi cu maniere foarte simple şi controlate... Mergem să prînzim la cartierul general român — de altminteri, un prînz excelent. Stau lîngă un colonel francez [din Misiunea militară franceză în România], care îmi spune că armata română este pregătită pentru orice, dar are o foarte mare nevoie de tunuri grele şi de Howitzers[2]. Se gîndeşte că am putea fi de ajutor în această privinţă. De asemenea, îmi spune că generalul Prezan este un „chef de guerre" înnăscut. Sper că e aşa. Francezii au sute de ofiţeri în armata română, iar generalul Berthelot este şeful de stat major al lui Prezan. Ştiu că au adus artileria română într-o formă foarte bună... După aprecierile mele, românii au 15 divizii, posedînd în jur de 200 000 baionete.

Ofiţerii francezi şi români afirmă că atunci cînd vor porni ofensiva, românii pot face o breşă în linia de front germană. Informaţiile despre armata rusă par să indice că aceasta este într-o situaţie lamentabilă, cu excepţia Corpului 17, care se află la flancul drept al Armatei 2 române. În cursul după-amiezii l-am vizitat pe căpitanul Yates, ataşatul militar american... Seara luăm masa cu ministrul de război [Vintilă Brătianu] şi cu Prezan la Clubul militar.

[1] Cu această formulă, autorul jurnalului îl desemnează pe generalul englez Sir Charles St. Leger Barter.

[2] Tunuri englezeşti de 6 toli (152,4 mm).

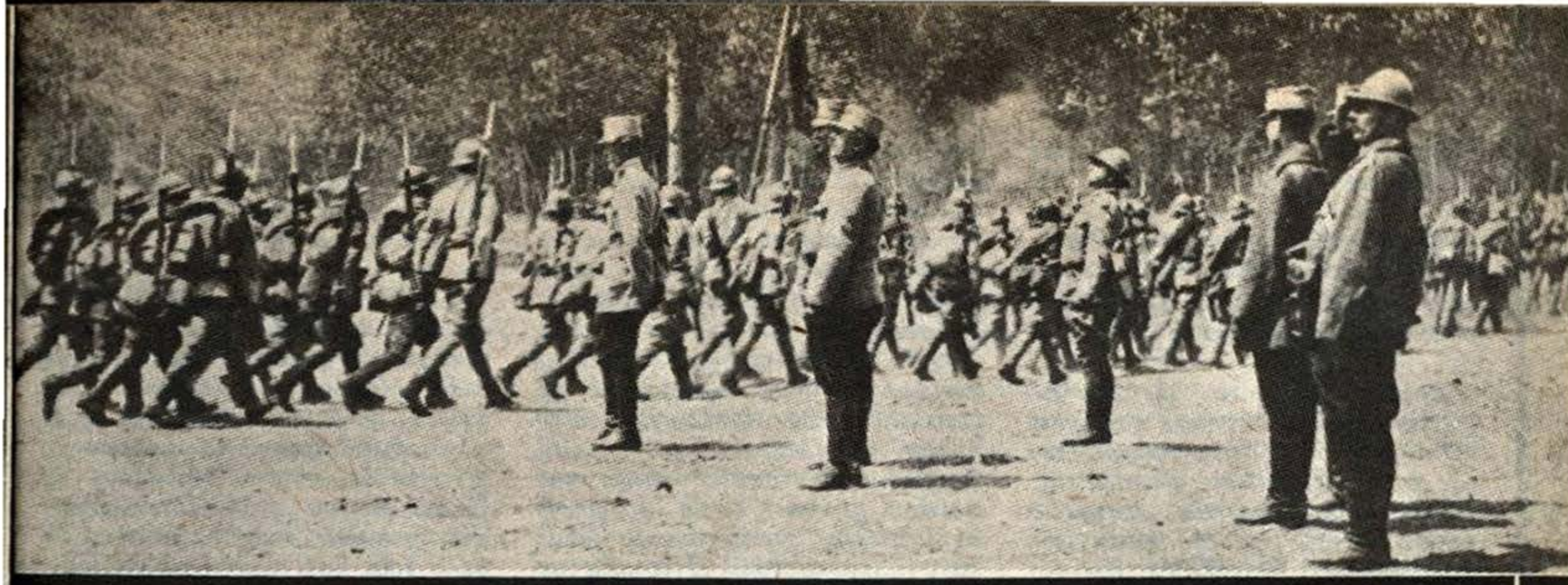

Regimentul 4 infanterie „Argeș" defilează prin fața generalului Al. Averescu, după atacul și ocuparea pozițiilor inamice de pe platoul din fața Mărăștilor

conducerea acestui important muzeu din capitala britanică. Ne-a reținut, firește, atenția faptul că jurnalul cuprinde și multe referiri ale autorului la șederea sa și a grupului din care făcea parte în România. Prezența ofițerilor aliați în Moldova a coincis cu perioada de pregătire și declanșare victorioasă a ofensivei de la Mărăști și apoi cu sistarea acesteia, ca urmare a contraofensivei germano-austro-ungare pe frontul din Galiția, soldată cu înfrîngerea trupelor ruse și retragerea panicată a acestora din urmă. Am extras din acest jurnal cîteva fragmente privitoare la situația de pe frontul românesc, așternute pe hîrtie de către autorul lor sub evidenta impresie pe care i-au lăsat-o soldații și ofițerii armatei române, renăscute, în cursul iernii și primăverii anului 1917, prin eforturile eroice, făcute cu abnegație și totală dăruire de întregul popor român. Am selectat pasaje semnificative din jurnalul unui autor, care deși n-a reușit întotdeauna să perceapă în cele cîteva zile esența realităților românești, n-a putut să nu remarce vitejia și spiritul de sacrificiu, patriotismul și iubirea de libertate a românilor în acele momente de grea încercare pentru patria lor, considerîndu-le și el, asemenea multor altor martori străini, elemente definitorii pentru profilul ostașului român angajat în marele război pentru libertatea și unitatea națională a poporului său.

Precizăm că întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte; cuvintele din paranteze drepte, ca și notele din subsol aparțin redacției Magazin istoric; datele sînt pe stil nou.

Conf. univ. dr. Ion PĂTROIU

Miercuri, 11 iulie... *După-amiază, mergem la Palat, unde sînt prezenți șefii misiunilor diplomatice. La cină, alături de familia regală, sînt prezenți generalii britanici și italieni și statul major [româno-rus], cu generalii Prezan și Scerbaciov... Masa este excelentă și sînt sigur că toți membrii misiunii au fost extrem de încîntați. După cină, ne retragem în salon, unde facem o conversație însuflețită. După o vreme, regele se apropie de mine și în timpul convorbirii îmi exprim opinia că are dreptate să spere că ofensiva rusă va continua, deși eu însumi nu sînt deloc sigur de aceasta. În timp ce vorbește cu mine, clipește tot timpul din ochiul drept. La început am crezut că intenționa să-mi spună un lucru confidențial, dar ulterior mi-am dat seama că e un tic cronic. Bănuiesc că e foarte, foarte pesimist în ceea ce îi privește pe ruși. Nu mă mir. Înainte de plecare aflăm vești bune de pe frontul rusesc... Să așteptăm trecerea în revistă de mîine a trupelor române...*

Joi, 12 iulie. *În picioare la ora 5 a.m. și la gară cu generalul. Toarnă cu găleata. Generalul Prezan sosește curînd după noi și ne spune că o trecere în revistă a trupelor române nu va avea loc mai devreme de mîine, și atunci cu condiția ca vremea să fie favorabilă... La ora 9 seara supăm cu toții la comandamentul rusesc... Cînd părăsim popota rusească, continuă să plouă așa că mîine nu va avea loc nici un fel de trecere în revistă...*

Vineri, 13 iulie. *Merg la Misiunea militară britanică, la ora 11. Sediul acesteia este unul dintre cele mai murdare și neîngrijite locuri pe care le-am văzut de mult timp... Munca pare că se află în aceeași situație nesatisfăcătoare. Nu sînt dosare, nici ordinea corespunzătoare și documente de tot felul zac peste tot. Cîțiva ofițeri care nu fac parte din misiune au aceeași părere ca și mine despre acest subiect...*

Sîmbătă, 14 iulie. *O zi rece și închisă. Astăzi fiind aniversarea zilei libertății franceze [ziua națională a Franței], mergem cu toții la Legația franceză. Foarte mare aglomerație și aerul plin de zgomot și fum de țigară. Bem un pahar de șampanie și plecăm, nu înainte de a ne fotografia... Luăm prînzul la Cartierul general român, unde are loc o masă în cinstea francezilor. În încăpere se află un scripcar și un bărbat care îl acompaniază la chitară. Urmează un amestec extraordinar de cîntece ale tuturor naționalităților, iar*

Tipperary[1] *este reluat de mai multe ori...*

Duminică, 15 iulie. *Dimineaţa sosim la Roman şi mergem să-l vedem pe generalul Stupin, comandantul Armatei 9 ruse...*

Luni, 16 iulie. *Astăzi ne găsim la Bacău; am călătorit cu trenul noaptea, aşa că nu am nici o amintire. Dimineaţa, foarte devreme, aud sunetele foarte familiare ale tunurilor antiaeriene. Scot capul pe fereastră şi văd un bos [avion german] zburînd foarte sus şi foarte lent deasupra gării...*

Marţi, 17 iulie. *Astăzi vremea este închisă şi rece, slavă Domnului... La Bacău se află cartierul general al comandantului Armatei 2 române, generalul Averescu. Locuieşte într-o casă foarte frumoasă... Prînzul pe care ni l-a servit a fost demn de ţinut minte... Averescu, ca om, ne place, dar nu ştim nimic despre el ca soldat, în afară de faptul că se poartă popular cu oamenii de pe front şi este foarte neagreat, chiar urît, la Curte. La sfîrşitul mesei soseşte şi generalul Coandă... Colonelul sîrb[2] de la Iaşi a venit să ne vadă pentru un scurt timp. Îmi place şi îl admir, aşa cum admir pe toţi soldaţii sîrbi pe care i-am văzut... Colonelul a comandat Divizia sîrbă în Dobrogea, în timpul mizerabilei retrageri, unde ruşii au făcut atît de multe greşeli. Seara sîntem toţi la generalul Averescu... Am schimbat cîteva cuvinte... Pare a fi pesimist şi întrucîtva nehotărît. Îmi lasă impresia omului care rezolvă o problemă majoră prin forţa detaliului şi aranjamentul lucrurilor mărunte...*

Miercuri, 18 iulie... *Inspectăm un batalion român de puşcaşi. Oferă o privelişte splendidă privirii: eu unul nu sînt surprins că arată atît de bine. Defilează într-un stil impecabil...*

Joi, 19 iulie. *O zi luminoasă, splendidă: am început activitatea zilnică... Ajungem la postul de observaţie şi luăm masa de prînz, după ce petrecem cîtva timp privind liniile germane, pe care le vedem foarte clar. Tunarii [români] execută cîteva runde asupra inamicului şi constatăm că loviturile sînt foarte precise. Aici e frontul Corpului 2 român[3], cea mai nordică grupare ce va lua parte la actuala ofensivă. Şi mai spre nord, Corpul 4 român va face doar o demonstraţie, trecînd la atac numai dacă Corpul 2 [1] va reuşi să străpungă linia inamică. Aici adversarul are dispusă în apărare numai Divizia 218 germană[4]. Frontul prezintă o particularitate, fiind lipsit de o linie de tranşee continuă. În schimb, nemţii au construit un sistem de redute nelegate între ele, dar apărate de reţele continue de sîrmă ghimpată. Împotriva inamicului, românii au concentrat patru divizii, care ar trebui să fie suficiente pentru asigurarea unui succes complet. Comandantul Corpului [1] român, generalul Văitoianu, este cel mai bun ofiţer comandant pe care l-am cunoscut în timpul călătoriei noastre. Explicaţiile sale despre dispunerea trupelor sale, ca şi despre poziţia germanilor arată un soldat pasionat şi o inteligenţă foarte activă. Generalul Barter îmi spune că îl consideră un comandant excepţional de bine informat. În general vorbind, ceea ce am văzut pe frontul românesc arată că s-a depus un mare volum de muncă şi se munceşte încă mult. Oamenii înşişi arată remarcabil, sînt foarte disciplinaţi, bine instruiţi. Peste tot unde ne ducem îi găsim lucrînd. Nimeni nu e leneş...*

Vineri, 20 iulie... *Mergem să vizităm cartierul general al Armatei 4 [ruse]. Trecem prin Panciu, care este complet pustiu. E primul oraş situat pe linia frontului pe care l-am văzut atît de părăsit. Casele din centrul său au fost distruse... Plecăm la Iaşi în jur de miezul nopţii.*

Sîmbătă, 21 iulie. *Ajungem la Iaşi la timp pentru a lua prînzul la cartierul general român. Generalul Prezan este extrem de interesat de ceea ce o să-i spună generalul [Barter]. Prezan îi cere să facă tot ce poate pentru a-i aduce cîteva din tunurile noastre Howitzers de 6 ţoli, iar generalul promite că ia legătura telefonică cu Londra şi va vedea ce poate fi făcut. Am trimis acasă o cablogramă lungă asupra situaţiei din această zonă a frontului românesc, ca şi o descriere detaliată a planurilor de ofensivă pe care le vor pune în practică peste o zi sau două. Generalul Ballard, ataşatul nostru militar din România, s-a întors şi el dintr-o vizită pe front... Primim în sfîrşit corespondenţa, cîteva scrisori fiind pentru mine. Una e de la fratele meu Billie, care se află pe frontul francez. Plecăm de la Iaşi la Bîrlad, la ora 9.30...*

Duminică, 22 iulie. *Sosim la Bugeşti, o gară la aproximativ 10 mile nord de Tecuci. Plecăm dimineaţa devreme la cartierul general al Armatei 1 române [comandată de generalul C. Cristescu], unde, urmînd un drum ocolit, plănuit de Coandă, ajungem cu aproape o oră mai tîrziu decît ar fi trebuit. Ne întîlnim acolo cu comandantul Armatei 6 ruse. Prînzim şi plecăm la cartierul general al Corpului român de armată[5], care trebuie să ducă la bun sfîrşit un mare atac în decurs de două zile. Bombardamentul tranşeelor inamice a început în această dimineaţă. În imediata vecinătate a frontului sînt numeroase baloane de observaţie. Putem vedea doar foarte puţin din linia de foc, cu excepţia largilor clopote de fum şi praf risipit din cînd în cînd în aer. Comandantul corpului este un ofiţer care are renumele de a fi unul din cei mai buni din România. Ne dă*

---

[1] Celebrul cîntec *It is a long way to Tipperary*, simbolizînd voinţa de a învinge a armatei britanice.

[2] Este vorba despre colonelul, mai apoi general, Hagici (1868-1931), comandantul Diviziei 1 de voluntari sîrbi, care în 1916, a luptat alături de români şi ruşi în Dobrogea; după război a fost un timp ataşat militar al Iugoslaviei la Bucureşti.

[3] Autorul jurnalului comite o eroare: în realitate, este vorba despre Corpul 1 armată român, comandat de generalul Arthur Văitoianu.

[4] La începutul ofensivei de la Mărăşti, inamicul avea în faţa forţelor noastre 21 batalioane infanterie, 6 regimente de cavalerie descălecată şi 30 baterii de artilerie.

[5] Consemnarea este relativ confuză. Fiind în sectorul de front al Armatei 1 române, nu putea fi vorba decît despre Corpul 6 (general Eremia Grigorescu) sau Corpul 5 (general Istrati).

explicații foarte clare despre tactica pe care o va întrebuința în cursul atacului...

Marți, 24 iulie. *Ieri, generalul Barter a hotărît să urmărească ofensiva de pe frontul generalului Văitoianu. Ziua este luminoasă și nu e prea cald, lucru de care sînt extrem de mulțumit. În drum ne oprim să schimbăm cîteva cuvinte cu generalul Ragoza, comandantul Armatei 4 ruse, și spre surprinderea noastră ne cere să-l felicităm pentru succesul pe care l-a repurtat în această dimineață. Se pare că atacul a fost lansat cu o zi mai devreme decît a fost programat la început. Continuăm drumul în viteză și sosim la Văitoianu, la o oră după atac. Ne deranjează mult faptul că nu am fost ținuți la curent. Dar avem timp să mai vedem ceva, așa că ne îndreptăm spre pozițiile capturate de la inamic. Toată lumea este plină de voie bună. Generalul [Barter] îi felicită pentru succes și ei mulțumesc din toată inima. La întoarcere, un tînăr soldat aleargă spre noi și îi oferă generalului un iepure viu pe care îl prinsese. Am găsit că e un gest destul de frumos din partea lui... În drumul nostru am întîlnit mai multe convoaie de prizonieri. Toți erau bărbați de vîrstă mijlocie, dar înalți și cu înfățișare sănătoasă. Am ajuns în satul Mărăști care nu e foarte rău avariat... În centrul frontului apărat de germani redutele erau complet distruse de obuze. Aici au executat foc două baterii grele ale Armatei 6 ruse. Loviturile au fost extrem de precise. Pămîntul e fărîmat în bucăți, numai în cîteva locuri mai putîndu-se observa urme de tranșee. O parte a rețelei de sîrmă ghimpată rămăsese încă neatinsă. Focul de artilerie o rupsese numai din loc în loc, restul a trebuit să fie tăiat cu mîna de soldații români... În curînd, nemții încep să bombardeze, așa că ne întoarcem. La masa de seară auzim diverse istorisiri despre luptele din cursul zilei. Românii au mers înainte cu o cutezanță care i-a surprins pe toți, chiar și pe proprii lor șefi. Ofițerii francezi prezenți aici sînt entuziasmați... Soldații germani au fugit ca iepurii. Cei capturați, mai ales ofițeri, sînt foarte afectați... Pînă acum numărul prizonierilor este în jur de 1 200... Generalul Văitoianu pare extrem de obosit și ne spune cu sinceritate că n-a dormit toată noaptea, așteptînd contraataoul german. Odată ce oamenii săi au trecut prima noapte fără să cedeze teren, e sigur că ofensiva va continua cu succes...*

Miercuri, 25 iulie... *M-am trezit foarte devreme. Afară suflă un vînt foarte rece. Găsesc drumul către popotă și acolo aflu că germanii au dat două contraotacuri în cursul nopții, ambele fiind respinse. În plus, românii au efectuat în mod strălucit un nou atac asupra pozițiilor germane din stînga lor, capturînd mai mulți prizonieri și arme... Aceleași știri ne parvin de la corpul rusesc aflat la sud de noi. Toate cuceririle de ieri au fost menținute, iar pozițiile fortificate ale inamicului de la cota 612 au fost cucerite. Numărul prizonierilor capturați de ruși este mai mic decît cel făcut de români... După ce ne-am luat rămas-bun de la generalul Văitoianu, despre care nu mai e nevoie să spun că arată foarte bine și e plin de bună-dispoziție în această dimineață, ne urcăm pe cai pentru drumul de întoarcere. Discutăm cu generalul Averescu, întîlnit în calea noastră. Tocmai interoga niște ofițeri germani. Sînt în număr de șase. Ne salută destul de politicos. Nu arată deloc rău. Doi dintre ei, tineri în jur de 24 ani, sînt aproape bolnavi de ciudă că au fost capturați...*

La vremea prînzului ajungem la cartierul general al generalului Ragoza, unde aflăm atît vești bune cît și rele... Sîntem întrucîtva uimiți auzind că Armatele 11, 7 și 8 ruse din Galiția sînt în plină retragere dezordonată... Îmi imaginez că în rîndul românilor trebuie să fie oarecare panică. Cu armata lor puțină la număr, sub 250 000, nu își pot menține singuri pozițiile dacă rușii se retrag. Conform impresiei pe care mi-am făcut-o după cele ce am văzut pînă acum, mi se pare că rușii de aici vor rezista mai bine decît trupele lor de la nord. Vom vedea totuși în cîteva zile cum se vor desfășura lucrurile... Sosim la vagonul de campanie și ne schimbăm... Mai tîrziu sosește și regele... Se îndreaptă direct spre generalul Barter, îl ia de o parte și poartă împreună o discuție foarte serioasă. Fără îndoială, s-a întîmplat ceva, evident, de mare gravitate pentru România. După aceea generalul îmi spune ce s-a mai aflat. Se pare că retragerea armatelor rusești de pe frontul de sud-vest a devenit generală... Sînt și zvonuri exagerate, ca și alte lucruri dureroase, dar pînă acum nimic nu e clar, cu excepția faptului că Brusilov[1] a ordonat încetarea totală a ofensivei române pînă la noi ordine. Primul gînd al regelui a fost că rușii au ajuns la concluzia de a încheia pace separată. Și-a exprimat această opinie cu toată seriozitatea față de general, care l-a asigurat că acest fapt nu-i posibil. I-a spus regelui că în asemenea împrejurări era destul de firesc ca Brusilov să contramandeze ordinele pentru atacul de mîine și că, probabil, trupe de pe frontul românesc vor fi trimise pentru a încerca să oprească debandada în creștere de pe frontul de sud-vest. În timpul conversației, generalul s-a străduit să-l încurajeze pe rege...

A sosit o telegramă anunțîndu-l pe general că trebuie să se întoarcă cît mai repede posibil la Iași. Hotărăște să plece imediat...

Joi, 26 iulie. *Ajungem la Iași la 8 dimineața. Poșta nu a venit, dar eu încep să pregătesc telegramele pentru Londra... E greu să obții vești de pe frontul rusesc. E aproape sigur totuși că norocul este iar de partea germanilor... Armatele 11, 7 și 8 ruse sînt în plină și rapidă retragere. Tarnopol și Stanislav au fost cedate, la fel Nadvorna și Kolomeea, toate aceste orașe pe care noi le-am văzut...*

(Continuare în p. 31)

[1] Aleksei Alekseevici Brusilov (1853-1926), general, din 5 iunie 1917, comandant suprem al armatei ruse, funcție din care a fost înlocuit la 1 august prin generalul Lavr Gheorghievici Kornilov (1870-1918), care, urmărind cucerirea puterii, a organizat o lovitură contrarevoluționară (august-septembrie), înfrîntă cu ajutorul maselor muncitoare din Petrograd.

„ACEŞTI ROMÂNI S-AU BĂTUT CA NIŞTE LEI"

L. HETZER

„În afară de bătălia de la Marna, nici un alt eveniment din marele război n-a provocat atîtea comentarii din partea strategilor care au fost implicaţi în conflict ca bătălia dată în luna august [iulie stil vechi] pe cîmpiile întinse dintre Putna şi Siret, pe frontul românesc. Voi descrie, deci, Mărăşeştii aşa cum i-am trăit eu în cel mai aprig punct al bătăliei".

Sînt cuvinte desprinse din însemnările unui ofiţer german care a participat la luptele de la Mărăşeşti. Le-a scris şi publicat[1] la două decenii după desfăşurarea memorabilelor evenimente, impresionînd prin acurateţea datelor şi faptelor citate despre armata română. Locotenentul Leon Hetzer, autorul acestor însemnări, a fost ofiţer de linia întîia, cum se spune, comandînd mai întîi Compania 1 din Batalionul 1 al Regimentului 333, iar după ce comandantul batalionului a căzut în luptă a preluat şi comanda acestuia. L. Hetzer povesteşte evenimentele la care a participat cu sentimentul că s-ar dezonora şi ar „necinsti memoria celor căzuţi la Mărăşeşti, dacă nu am recunoaşte că aceşti români s-au bătut ca nişte lei".

Dar să-l lăsăm să povestească faptele, reamintind cititorului că este vorba despre opiniile unui adversar, dar care, dincolo de toate subiectivismele, a recunoscut loial meritele reale ale ostaşilor români. Pentru uşurarea lecturii nu am mai marcat întreruperile din textul condensat al locotenentului Leon Hetzer din armata imperială germană. Deoarece autorul a folosit datele stilului nou, în paranteze drepte am completat şi datele pe stil vechi, pentru ca cititorii să poată corela mai bine evenimentele cu acelea menţionate în alte articole ale grupajului nostru; atunci cînd s-a simţit nevoia, am introdus în text şi alte explicaţii, marcate prin acelaşi gen de paranteze.

Valeriu AVRAM

Pe atunci, comandam Compania 1 din Regimentul 333 infanterie şi eram cel mai vechi ofiţer al Batalionului 1, atît ca vechime în grad, cît şi ca etate, aşa că, după ce comandantul batalionului a fost scos din luptă, am preluat comanda acestuia, într-o situaţie din cele mai grele.

După insuccesul armatei germane, căutarea unui „lup ispăşitor", atacurile împotriva celor crezuţi vinovaţi şi pledoariile acestora au provocat o dispută aprigă în chestiunea Mărăşeşti. Pentru noi era linguşitor cînd îi auzeam pe ofiţerii austrieci spunînd: „Prusienii vor cîştiga ce-am pierdut noi", dar eram de părere că „fraţii" noştri ar fi făcut mai bine să-şi fixeze singuri poziţiile şi să n-o mai ia la sănătoasa după fiecare atac inamic. Tru-

[1] Amintirile lui L. Hetzer au apărut sub forma unui jurnal de front pe zile în revista germană *Frontsoldat*, nr. 2/1938, sub titlul *Din campania contra României 1916-1918*. La scurtă vreme după apariţia lor, a fost publicat şi un mic fragment în limba română.

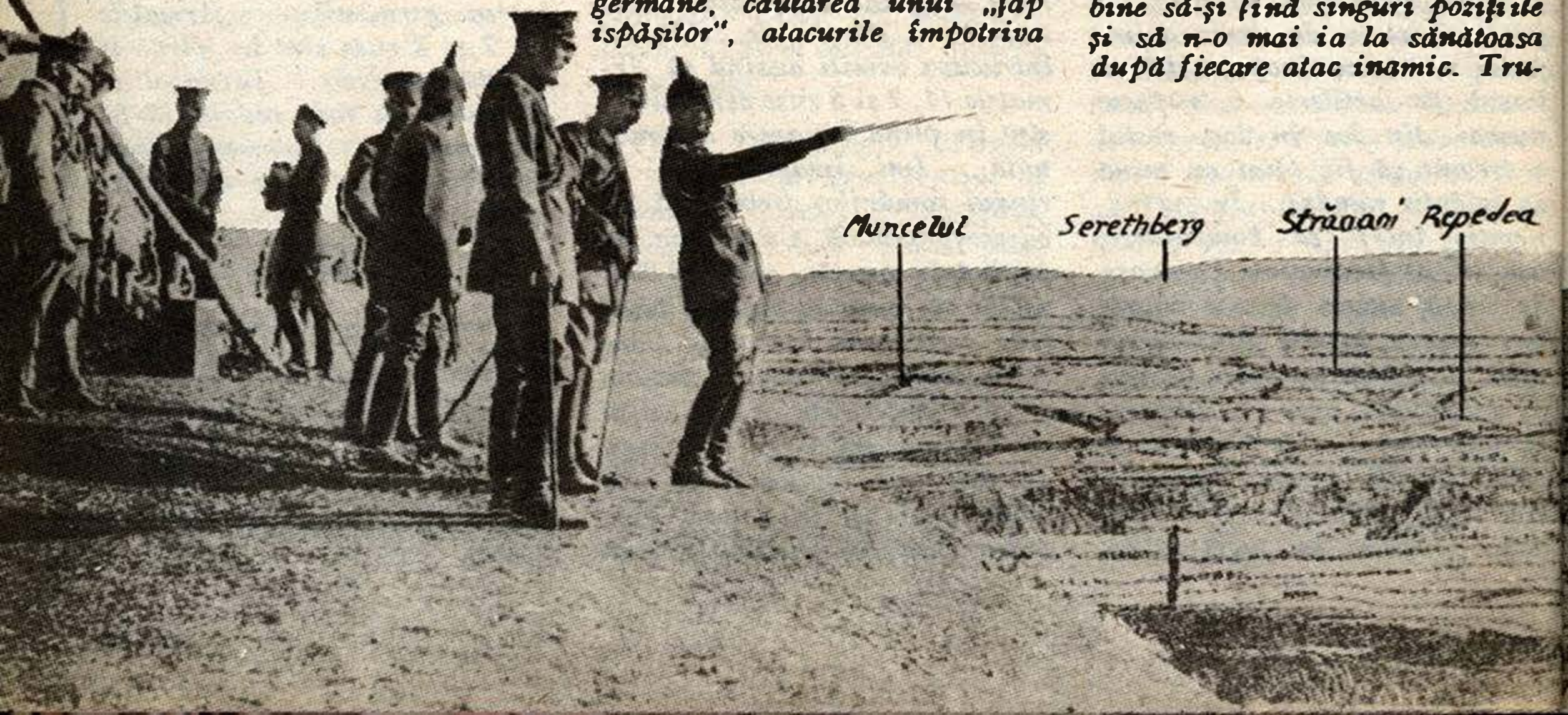

pele [austro-ungare] de lîngă noi făceau o impresie lamentabilă. Din această cauză nu ne simţeam în siguranţă în vecinătatea lor.

Dacă comandamentul inamic [român] ne cunoştea foarte bine pe noi şi pe şefii noştri, chiar pînă la nivel de comandant de companie, acest fapt se datora unui excelent sistem de informaţii organizat cu foarte mare rafinament. Buna dispoziţie a oamenilor noştri a uşurat, de multe ori, activitatea acestuia.

Asupra scopului ofensivei pe frontul Siret, acţiune atît de catastrofală pentru noi, actele Armatei 9 [germane] arată următoarele: „Scopul ofensivei a fost uşurarea Grupului Gerock şi nimicirea armatei române reorganizate". Dacă atacul reuşea, împingeam pe români din ultima lor rezistenţă, din Moldova; dacă nu reuşea, bătălia decisivă trebuia dată tot pe Siret.

Comandamentul Armatei 9 a stabilit ca efortul principal să fie dat la aripa dreaptă a poziţiei germane. Divizia 12 bavareză a primit ordin să ocupe poziţiile inamice din Pădurea Neagră, ce se întinde între Putna şi şoseaua Ciuşlea-Suraia, iar apoi să cucerească podurile de peste Siret, de la Ciuşlea şi Bălăreşul, pentru a forma un cap de pod pe malul de est al Siretului; Divizia 216 infanterie, aflată în rezervă în regiunea Risipiţi-Răstocea-Mîndreşti, avea misiunea să lărgească punga pe panta abruptă a Siretului, acţionînd de la sud spre nord. Între Divizia 12 bavareză şi Divizia 89 infanterie a fost intercalată Divizia 76; pe şoseaua Focşani-Ivăneşti mărşăluia Corpul 18 armată de rezervă. Legătura cu Grupul Gerock o făcea Divizia 115 infanterie, iar la Plătăneşti se mai afla o divizie în rezerva armatei. Pentru reuşita acţiunii ofensive fusese concentrată o numeroasă artilerie grea, bateriile fiind dotate cu o imensă cantitate de obuze cu încărcături chimice [gaze de luptă].

Deşi în ordinele Corpului de armată şi ale diviziei ni se spunea că în faţa noastră s-ar găsi oameni lipsiţi de sentimentul disciplinei, obosiţi de lupte, care nu mai vor să reziste, experienţele noastre, dobîndite prin patrulări, ne-au convins, chiar din prima zi sau în noaptea următoare, de contrariul celor spuse în acele ordine. În ziua de 6 august [24 iulie], în faţa noastră a apărut armata română refăcută din temelii. Această armată, după părerea Comandamentului nostru suprem, era demoralizată şi incapabilă de luptă. Ar însemna a ne dezonora pe noi înşine şi a necinsti memoria celor căzuţi la Mărăşeşti, dacă nu am recunoaşte că aceşti români s-au bătut ca nişte lei. Dacă, de exemplu, din Regimentul 34 Constanţa nu s-au mai întors din luptă decît 4 ofiţeri şi 200 soldaţi aceasta este cea mai bună dovadă a eroismului românilor, a dragostei nemărginite faţă de patrie şi a voinţei lor de a apăra fiecare brazdă de pămînt pînă la moarte.

Ziua întîia, 6 august [24 iulie]. Inamicul avea trei sisteme de apărare pe o adîncime de 1 500-2 000 m, fiecare cu cîte două-trei linii de tranşee şi puternice reţele de sîrmă ghimpată. Prima poziţie era chiar pe malul Putnei, a doua tăia satul Bisigheşti, iar a treia de-a lungul malului nordic al Suşiţei. În faţa bavarezilor se afla Pădurea Neagră, cu multe întăriturii, şi care era cea mai greu de cucerit. După ce Divizia 12 bavareză cucerea Pădurea Neagră şi punea stăpînire pe podurile de la Ciuşlea, Divizia 216, desfăşurată în dreapta şi în spatele bavarezilor, trebuia să treacă pe malul stîng al Siretului şi să formeze puternice capete de pod acolo. Apoi comandantul Armatei 9 voia să lichideze artileria inamicului, lucru important în lupta de şes, pentru a face imposibilă o acţiune de flanc a acestuia.

Datorită puternicei gazări a Pădurii Negre şi neutralizării complete a poziţiei inamice din acest hăţiş, Divizia bavareză a putut s-o ocupe fără prea multe pierderi, luînd şi podurile de la Ciuşlea. Cu toate acestea, n-a putut pune stăpînire solidă pe malul advers şi nici să menţină podurile. Aşadar, ocuparea malului abrupt al Siretului n-a adus nici un avantaj, căci românii nu s-au urnit din loc, ci printr-un contraatac puternic au recucerit podurile.

Ceasul arăta ora 6. În acel moment, am dat semnalul de atac, iar băieţii mei inimoşi s-au căţărat pe pantă. Ajuns sus am observat că artileria noastră n-a distrus reţelele de sîrmă şi-atunci am ordonat:

Montaj publicat de revista **Rumänien in Wort und Bild**, editată de autorităţile de ocupaţie, înfăţişînd pe reprezentanţii comandamentului german studiind linia frontului din zona Panciu; pe fotografie sînt marcate principalele localităţi unde în vara anului 1917 s-au desfăşurat aprige bătălii

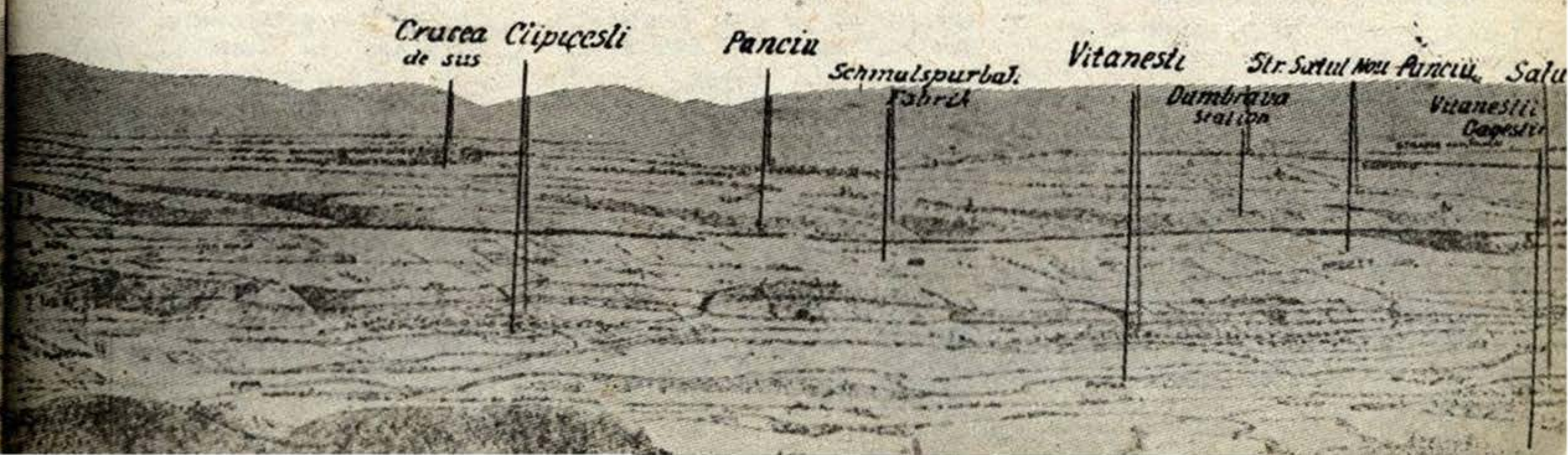

„Foarfeca afară, grenadele în mînă şi în tranşee!" Românii însă rezistă mai mult decît aliaţii lor ruşi. La dreapta noastră, în marele sat Răchitosu, luptele erau încă în toi. După o scurtă analiză, am aruncat în atac plutonul meu din flancul drept. De la batalion nu sosea nici un ordin, aşa că am anunţat Companiile 2 şi 4, precum şi rezerva ce se afla în urmă, că voi încerca să ocup gîrla Scovarga, înainte de căderea nopţii. N-am putut pătrunde în poziţia inamică decît printr-o luptă sîngeroasă, disperată şi în multe cazuri numai cu arma şi baioneta. Tranşeele nu puteau fi cucerite decît cu mari pierderi. Din cauza căldurii insuportabile, a setei care nu putea fi potolită şi a hranei detestabile, oamenii erau istoviţi.

Ziua a doua, 7 august [25 iulie]. *„La început, ziua a doua de luptă, purtată în plină zi, a adus un succes Regimentului 333 infanterie". Aşa începea raportul generalului Siegener despre operaţiile din ziua de 7 august [25 iulie]...*

Pornisem în zorii zilei să atacăm Bisigheştii şi, de la început, batalionul nostru se găsea în mare nevoie. Compania mea a fost scoasă şi trecută în rezerva batalionului, înapoia flancului său drept. Chiar de la începutul atacului, comandantul Companiei 4, locotenentul Schmidt, a fost rănit şi evacuat. La Compania 2, locotenentul Jendrow a fost rănit la picior şi, în timp ce era dus pe targă, a fost rănit a doua oară, de astă dată mortal, încît şi Compania 2 a rămas fără comandant.

Primul meu pluton, cu sublocotenentul Endrowsky, intrase într-un foc teribil de flanc tras de pe şosea şi suferise pierderi grele. Am ordonat lui Endrowsky să-şi concentreze toată atenţia asupra legăturii batalionului nostru cu Divizia 76 şi să ne urmeze la 200 m înapoia batalionului. M-am săturat să aştept — legătura cu punctul de comandă al batalionului era întreruptă — şi am dat ordin de atac. Băieţii se strecurau ca nişte şerpi prin iarbă şi totul mergea bine. Dar observatorii inamici de pe Siret au văzut înaintarea noastră şi ne-am trezit deodată copleşiţi de focul de flanc distrugător al bateriilor de pe Siret.

La flancul drept al diviziei, înaintarea a progresat cîteva sute de metri pînă la movila Cneazului. Aici trupele trebuiau să se oprească şi să se întărească în teren. Un puternic contraatac inamic s-a dezlănţuit, tîrziu după masă, dar a fost respins de Batalionul 2 din Regimentul 375 printr-un atac de flanc. Batalionul nostru 3, după o bună pregătire de artilerie, ocupase prin lupte crîncene puternicele poziţii de la Bisigheşti. Căpitanul Wolff şi oamenii săi se îngropaseră pe liziera de nord a satului.

Cu cîteva mitraliere, românii se instalaseră pe rambleul căii ferate şi comandantul Regimentului 375 n-a încercat să neutralizeze aceste cuiburi de foc cu ajutorul bateriei pe care o avea la dispoziţie. Mai departe pe linia Bisigheşti, regimentul n-a mai putut înainta.

Ziua a treia, 8 august [26 iulie]. *În seara zilei precedente, Divizia 89 infanterie a fost întărită cu o baterie de obuziere grele şi cu un batalion de aruncătoare de mine, luate de la Divizia 76 de rezervă. Sectorul Regimentului 333 a devenit astfel centrul de efort al bătăliei.*

După ce puternicele contraatacuri ale ruşilor au fost respinse pe toată linia cu pierderi colosale, după ce linia atinsă de noi a fost corectată, trupele noastre au început să consolideze terenul cucerit în viile de la nord de Bisigheşti. Golul produs între Divizia 76 de rezervă şi Regimentul 333 trebuia umplut şi apărat de Batalionul 2 din Regimentul 8.L. comandat de maiorul von Woldech. Fostul meu comandant de batalion [căpitanul Lamprecht] a venit la mine în seara zilei de 7/8 august [25/26 iulie], însoţit de aghiotantul său. Am stat de vorbă într-o mică viroagă. Un avion inamic, zburînd la mică înălţime, ne stingherea şi ne periclita viaţa, aşa că numai după ce s-a întunecat am putut sta liniştiţi de vorbă. Noaptea tîrziu a venit şi plutonierul meu cu bucătăria; am fost nevoiţi să dăm de mîncare şi Companiei 4, întrucît plutonierul ei n-o găsise.

Se lumina de ziuă. Ca şi ieri şi alaltăieri, focul furios al artileriei inamice s-a îndreptat din nou asupra noastră. Deşi inamicul pierduse ceva din terenul său totuşi opunînd o dîrză rezistenţă, a reuşit să zdrobească, chiar în primele zile de luptă, întregul plan de acţiune al comandamentului suprem al Armatei 9, Armata 1 de rezervă neputînd ocupa malul Siretului; noi nu mai avem superioritatea conducerii bătăliei, din contră, inamicul a constrîns comandamentul nostru să ia măsuri opuse voinţei sale. Lupta ofensivă de pe malul stîng al Siretului se transformase într-o defensivă, pe terenul cucerit cu atîtea greutăţi purtîndu-se o luptă pe viaţă şi pe moarte. În această luptă ucigătoare, flancul drept al Diviziei 89 era cel mai vizat, Regimentul 333 trebuind să suporte greul bătăliei.

Chiar în dimineaţa zilei de 8 august [26 iulie] am raportat diviziei că informaţia potrivit căreia şanţurile de legătură inamice între poziţia de la Şuşiţa şi poziţia anterioară de pe înălţimea de la Bisigheşti ar fi părăsite, era falsă, căci ele erau ocupate de români şi ruşi. Totodată, în unele zone primeam foc puternic din dreapta şi dinapoia dreptei, aşa că şoseaua care se găsea la circa 6 km mai spre nord de poziţia noastră nu mai putea fi atinsă de Divizia 76, iar terenul aflat între cele două şosele paralele nu putea fi curăţat de inamic.

Pentru ziua de 8 august [26 iulie] era plănuită continuarea atacului. De la primele sclipiri ale soarelui, poziţia de la Bisigheşti, satul şi locaşurile noastre de tragere se găseau sub un puternic bombardament de artilerie. La ora 10.30 s-a primit ordin de la divizie să continuăm atacul. Acţiunea, în timp şi spaţiu, a fost greşit apreciată de divizie. În sectorul batalionului meu nu am văzut nici un observator al artileriei; generalul Siegener spune că nici la brigadă nu a fost nici un ofiţer de legătură de la artilerie.

Regimentul 333 şi flancul drept al Diviziei 76 formau

sectorul în care se concentra efortul ofensivei noastre, aici se dădea bătălia decisivă a zilei. Poziția regimentului, cu flancul întors spre vest, era destul de dezavantajoasă. O schijă de obuz a scos din luptă pe căpitanul Lamprecht de la Batalionul 1 al regimentului nostru, așa că am fost nevoit, acum absolut oficial, să preiau comanda batalionului, păstrînd și comanda companiei mele.

Ordinele au început să curgă unul după altul: Batalionul 1 trebuia să ocolească spre vest-nord-vest, pînă cînd flancul său drept atingea Șușița; sprijinit cu acest flanc pe liziera Șușița, avînd fața la șoseaua Bisigheşti-Mărășești, să atace capul de pod. Acest ordin a ajuns la mine către ora 1 p.m., iar pătrunderea în liniile inamice era fixată pentru ora 11.15. Am raportat totuși încă o dată că batalionul se găsea sub un foc puternic la flancul drept, că în urma luptelor crîncene din ultimele două zile nu mai avea puterea combativă normală, iar foarte mulți ofițeri căzuseră în luptă, că acțiunea artileriei noastre nu dăduse roadele scontate, iar ultima recunoaștere asupra pozițiilor inamice stabilise precis că acestea erau puternic apărate și că șoseaua Cosmești-Tișița era, ca și mai înainte, în mîinile inamicului.

În ciuda celor raportate, divizia a ordonat ca atacul să înceapă imediat! Locotenent-colonelul Bagenski, personal, a instalat dispozitivul Batalionului 3 pe baza de plecare la atac, după care s-a îndreptat spre flancul drept al Batalionului 1.

Chiar de la prima încercare de înaintare, am constatat că inamicul ne putea urmări toate mișcările. Din flancul drept am primit foc puternic de artilerie și mitraliere, iar din față curgea ploaia de gloanțe a infanteriei. Nu puteam vedea deloc inamicul; legăturile telefonice ne-au fost imediat distruse, iar agenții de legătură trimiși nu se mai întorceau; practic, nu mai exista nici o legătură între posturile noastre de comandă.

Batalionul 2 din Regimentul 8.L. rămăsese pe loc; s-a lăsat moleșit de căldura de 46 grade. Din acest motiv, golul produs între flancul meu drept și acest batalion s-a mărit mereu. La jumătatea drumului spre Șușița a început marea și dezastruoasa manevră; în acel moment s-a dezmembrat tot frontul.

În mod cert, în acele zile, comandantul trupelor române a avut, în prima linie, la Divizia 9 din fața noastră, unul sau chiar mai mulți ofițeri observatori și, după cît se pare, acești domni au văzut situația foarte limpede. Cu flancul nostru drept ajunsesem aproape de Șușița. Din Regimentul 8.L. nu se mai vedea nimic; acolo unde ar fi trebuit să fie companiile sale 5 și 6, lîngă noi și în spatele nostru, se afla deja o masă compactă de români.

Din poziția de pe Șușița s-a dezlănțuit un puternic contraatac inamic și pentru a nu fi izolați, a trebuit să ne retragem. Am instalat două mitraliere într-un adăpost și am încercat să opresc inamicul. Momentul culminant sosise și pentru noi: muniția ni se terminase pînă la ultimul cartuș, iar din oamenii noștri rămăsesem eu, ordonanța mea și locotenentul Kochen, care era rănit. Adăpostiți de o perdea de salcîmi, am alergat într-o tranșee, pentru a mai răsufla puțin. Aici am dat peste comandantul regimentului nostru și locotenentul Bunge. Am raportat situa-

6 august 1917: contraatac român din pădurea Răzoare

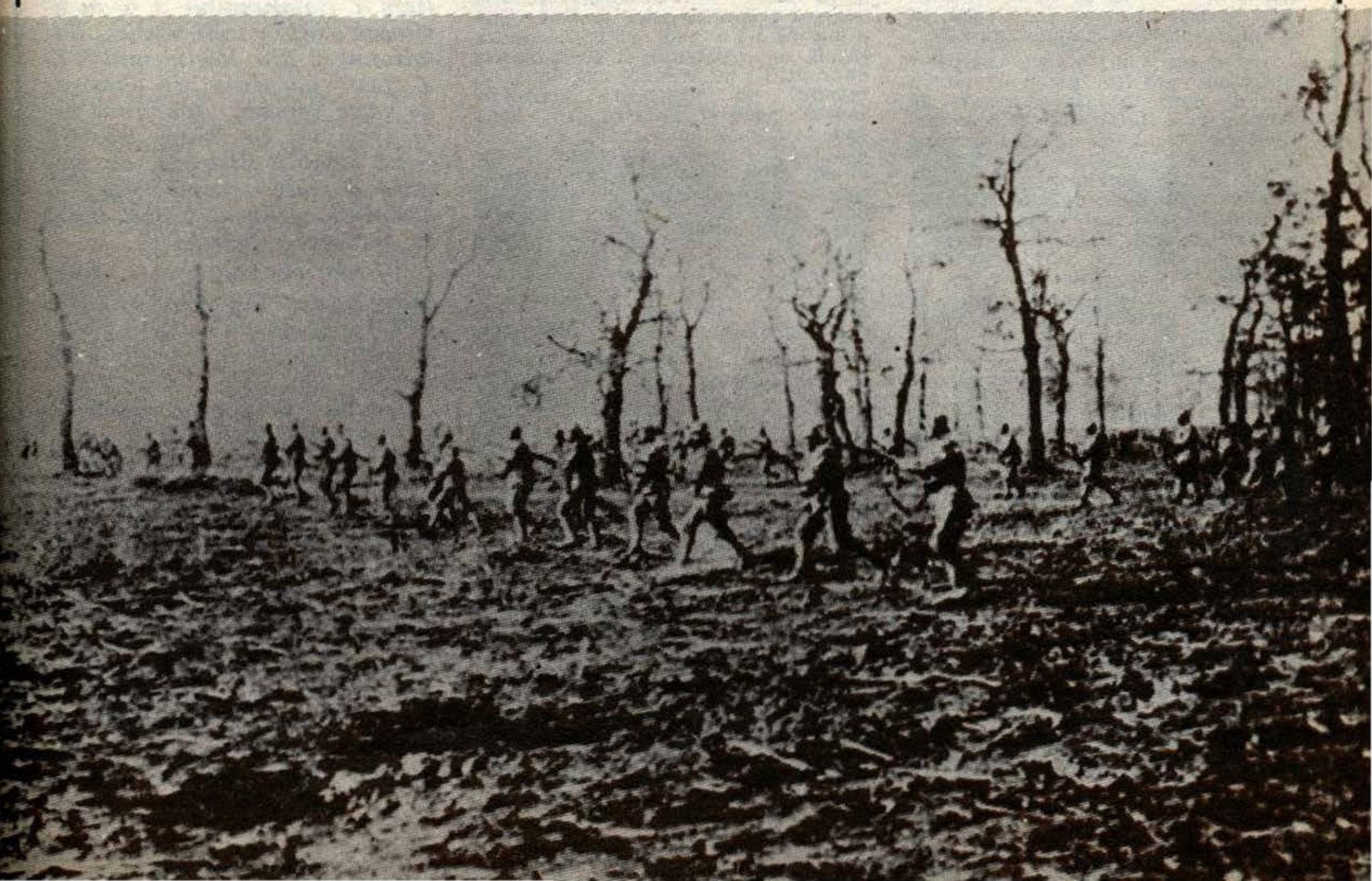

Unul din cei 180 eroi

Multă vreme s-a crezut că în crîncena încleștare de la Mărășești (Cota 100-Răzoare), făcînd suprema jertfă, a căzut întreaga companie de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat. A existat însă și un supraviețuitor: locotenentul Teodor C. Grigoriu. Grav rănit la cap în urma exploziei unui obuz și cu hainele smulse de pe el, a fost găsit și transportat de brancardierii germani la un spital din Focșani, unde, fiind luat drept ofițer bavarez, a fost operat și apoi evacuat într-un spital specializat din Stettin (Germania). După ce și-a revenit și a început să vorbească, constatîndu-se că este român, a fost trimis ca prizonier de război în lagărul din insula Strahlsund Danholm. În urma păcii de la București, a fost repatriat. După terminarea războiului, a urcat treptele ierarhiei militare pînă la gradul de general-maior. Ultima parte a vieții și-a petrecut-o la Craiova, unde a și decedat în urmă cu cîțiva ani.

Inginerul *Ion Botofei* ne-a pus la dispoziție conferința pe care bravul ofițer a rostit-o în 1971 în fața uteciștilor din mai multe localități ale județului Dolj. Este o expunere mai amplă din care am reținut doar acele pasaje care se referă la epopeea companiei de miltraliere ai cărei componenți au căzut eroic la Cota 100-Răzoare, în ziua de 6 august 1917, momentul culminant al bătăliei de la Mărășești. Așadar, relatarea singurului supraviețuitor.

Nistor ȚUICU

...Duminică, 6 august. Dis-de-dimineață, soarele își face apariția pe cer. Razele sale coboară fierbinți peste boarea leșietică ce plutește peste tot, răspîndind un miros greu de gaze toxice și cadavre intrate în putrefacție. Ostașii, cu fețele arse de oare și brăzdate de sudoare, își revizuiesc cu grijă mitralierele și camuflajul; mai înfig — pe ici pe colo — cîteva spice de grîu și smocuri de iarbă, ca să nu se observe amplasamentele...

Către ora 6.30, asupra pozițiilor infanteriei noastre, aflate la cîteva sute de metri în fața companiei de mitraliere, se dezlănțuie un bombardament infernal, executat de aproape 1 000 tunuri dușmane de toate calibrele. Artileria noastră răspunde și ea cu îndîrjire. Coloanele de atac ale inamicului izbesc cu furie sectorul apărat de Batalionul 1 din Regimentul 51 infanterie. Ne dăm bine seama că mitralierele companiei noastre se află dispuse exact pe axul principal al atacului dușman. Căpitanul Ignat, cu calmul său caracteristic, prin ploaia de gloanțe șiobuze care răzbate pînă la noi, se deplasează la fiecare din cele opt mitraliere ale companiei, verifică armele și-i încurajează pe oameni: „...Țara întreagă privește în aceste clipe supreme, cu toată încrederea, spre bravii ei apărători și ordinul pe care l-am primit este categoric: «fiecare să reziste neclintit pe poziție...»".

Infanteriștii noștri sînt copleșiți și se aruncă în luptă ultimele rezerve. Încleștarea este dramatică. Inamicul presează puternic, aruncînd în luptă noi valuri. Peste pozițiile românești — un adevărat infern de fum și foc. Tranșeele se prăbușesc în mare parte, îngropînd în ele pe bravii pușcași români. Germanii lansează gaze, obligîndu-ne să luptăm cu măștile pe figuri. Din linia întîia a infanteriei noastre n-a mai rămas nimic: rețelele de sîrmă ghimpată au fost distruse și inamicul atacă în coloane succesive pe 2-3 km adîncime. Se apropie tot mai mult de noi.

Cele opt mitraliere ale noastre, bine camuflate vederii inamicului, culcă la pămînt sute de inamici...

Să fi fost ceasul 11. Bavarezii își reiau atacul. Au descoperit poziția noastră și vor cu orice preț să pună mîna pe Cota 100. Sîntem singura insulă de rezistență în acest sector de front. La un moment dat, artileria inamică își deplasează loviturile asupra poziției noastre. Un obuz cade la flancul nostru stîng și scoate din luptă una din mitraliere. Peste cîteva clipe, o a doua are aceeași soartă. Servanții pieselor sînt uciși unul după altul și nu are cine să-i înlocuiască. Mitralierele tac una după alta. Căpitanul Ignat are la mitraliera nr. 1, iar eu la cea de a doua. Se aud din nou rafalele și țevile armelor se înroșesc. Inamicul este însă foarte aproape de noi și din spate vin mereu noi valuri dușmane. Căpitanul Ignat cade ucis, cu capul plecat pe mitralieră și degetul încleștat pe trăgaci. N-apuc să mă dezmeticesc și un obuz a căzut în fața mitralierei mele. Sergentul Zacheru este sfîrtecat de schije, iar eu, dezbrăcat de uflul exploziei și grav rănit la cap, zac în neștire într-o baltă de sînge.

...Așa mă găsesc brancardierii germani, care, văzîndu-mă blond, cred că-s ofițer de-al lor din trupele bavareze care asaltaseră pozițiile noastre. Sînt dus la un spital din Focșani, operat în seara zilei de 6 august și apoi transportat într-un spital special pentru răniții la cap, la Stettin.

...Tîrziu, am aflat că din cei 180 ostași ai companiei de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat sînt singurul supraviețuitor...

ția din fața noastră. Locotenent-colonelul o cunoștea și mi-a ordonat să mă opresc cu orice preț cu batalionul în Valea Scovarga și să reconstitui frontul. L-am rugat să părăsească imediat tranșeea, deoarece eram încadrați de două unități mari inamice. Eu și ordonanța mea am alergat pe dreapta, pentru a opri resturile batalionului. Protejați de perdeaua de salcîmi, ne-am sustras vederii românilor și-am ajuns la Batalionul 1 din Regimentul 8.L. pe înălțimea Cneazul. Am oprit pe toți fugarii din Regimentele 333, 8.L. și 254, adunînd în curînd vreo 200 oameni.

Locotenent-colonelul von Bagenski și căpitanul Wolff au ordonat pregătirea companiilor pentru contraatac. Chiar de la început, flancul drept al Batalionului 3 s-a angajat în acea manevră de întoarcere; frontul a fost rupt însă și s-a produs un gol prin care inamicul a pătruns de îndată. După o dîrză rezistență, Batalionul 3 a trebuit să se retragă, iar căpitanul Wolff a căzut împreună cu adjutantul său. Rămas fără comandant, Batalionul 3 a fost preluat imediat de sublocotenentul Novacinsky și, împreună cu sublocotenenții Bühring și Schmolke, de la compania de mitraliere a Batalionului 3, s-au aruncat asupra inamicului. Batalionul 2 din Regimentul 8.L. a fost surprins în tranșee de către români, compania care se găsea la stînga noastră fiind complet distrusă, cu grenade de mînă; compania 6 a aceluiași regiment a fost luată în întregime prizonieră.

Pierderile infanteriei înregistrate în ziua de 8 august [26 iulie] au fost foarte mari și s-au dovedit și fără nici un rost.

Noaptea de 8 spre 9 august [26 spre 27 iulie] a fost groaznică. Soarele asfințise de mult, arșița zilei se transformase în zăpușeală insuportabilă. Trei zile și trei nopți a stat trupa, fără să se poată odihni, sub o căldură de peste 40 grade, fără hrană ca lumea, fără apă și sub focul celei mai groaznice lupte. Sleiți de puteri, oamenii cădeau înduă ce se opreau pe loc. Efectivul batalionului adunat cu greu de mine și subofițerul Fuhrmann, se ridica

acum doar la un ofiţer, 16 subofiţeri şi 165 soldaţi.

Ziua a patra, 9 august [27 iulie]. *Regimentul 375 a primit ordin ca în după-amiaza acestei zile să cucerească definitiv capul de pod. Atacul n-a reuşit nici de astă dată. Cuiburile de mitraliere inamice au îngreunat operaţiunea şi un contraatac al românilor a aruncat înapoi flancul drept al Regimentului 375. Numai intervenţia energică a sublocotenentului Büliring, care a atacat cu companiile Batalionului 3 din Regimentul 333, a putut opri înaintarea românilor. Puternicele contraatacuri date de trupele române au durat însă pînă seara tîrziu.*

Ziua a cincea, 10 august [28 iulie]. *În munţi atacau diviziile Corpului 18 rezervă şi ale Corpului Alpin, dar cîştigau foarte greu teren. Divizia 12 bavareză se găsea în mişcare spre Pătrăşcani-Igeşti-Bătineşti. Căsuţele de lemn şi lut ale acestor localităţi nu puteau fi folosite ca adăpost împotriva obuzelor şi gloanţelor dar dădeau posibilitate inamicului să se sustragă vederii noastre şi din această cauză toate contraatacurile sale erau minuţios pregătite şi se dezlănţuiau prin surprindere. Bavarezii au avut pierderi grele şi au trebuit să dărîme complet aceste sate cu ajutorul artileriei.*

La ordinul brigăzii, Regimentul Landwehr şi Batalionul Büttner (compus din fostele batalioane 1 şi 3 ale Regimentului 333) s-au extins spre nord, cu misiunea de a ocupa o poziţie părăsită de ruşi.

De cum ne-am apropiat de poziţia inamică, întreaga noastră linie, de la Panciu la Siret, a fost luată sub tirul puternic al artileriei. Cît vedeai cu ochii, întregul cîmp devenise un furnicar; 20 valuri, unul după altul, înaintau sub conducerea ofiţerilor lor. Atacul lor a cîştigat repede teren în sectorul Diviziei 115 şi chiar la flancul nostru stîng situaţia devenise foarte critică. Divizia 115 a lăsat păduricea Dumbrava în mîinile inamicului, de unde nu a mai putut fi scos decît printr-un contraatac al Diviziei 12 bavareze şi al Regimentului 333.

Ziua a paisprezecea, 19 [6] august. *Ziua de 19 [6] august a fost o zi de bătălii crîncene. După o puternică pregătire de artilerie, Divizia 76 atacă Fabrica de parchete de la sud de Mărăşeşti. Pe linia Mărăşeşti — Cotul C.F.R., Divizia 12 bavareză se mai lupta pentru recucerirea terenului pierdut, dar românii, printr-un contraatac, au reuşit să producă o situaţie foarte critică. În acel moment, Regimentul 333 a împins Batalionul Büttner între Regimentele 27 şi 28 şi cu ajutorul primit, astfel, Divizia bavareză a respins contraatacul inamic.*

Puternic încercat în cursul luptelor din ziua de 8 august [26 iulie], Regimentul 8.L. nu mai putea rămîne organizat pe trei batalioane, fiind transformat în regiment cu două batalioane.

Ziua a cincisprezecea, 20 [7] august. *În această zi a început atacul românilor pe tot frontul, atac dus cu un eroism de nedescris. Prin acest atac, inamicul a silit trupele noastre să renunţe la o parte din terenul cucerit cu atîta vărsare de sînge în ultimele zile.*

Ziua a şaptesprezecea pînă în a treizecea, 22 [9] august — 4 septembrie [22 august]. *La aripa stîngă a armatei noastre luptele au continuat. Aici a atacat Corpul 18 rezervă, de la Panciu, peste Muncelul, spre Varniţa. Pentru a sprijini această acţiune, Corpul 1 de rezervă a executat, în ziua de 20 [7] august, un atac demonstrativ pentru a reţine forţele inamice în sectorul său. Dar frontul inamic n-a putut fi rupt şi după exact patru săptămîni, bătălia de la Mărăşeşti a luat sfîrşit. Prusacii, bavarezii, saxonii, württemburghezii au demonstrat încă o dată că în cîmpie liberă sînt invincibili, dar trecerea Siretului n-au putut-o realiza. Frontul inamic n-a putut fi străpuns nici în munţi, nici în cîmpie. Nu-i de mirare că-n aceste lupte înverşunate pierderile au fost atît de mari de ambele părţi (unele batalioane — 2 din Regimentul 8. L. şi 1 din Regimentul 333, precum şi Regimentul 34 Constanţa — au fost complet distruse). Nu s-a precupeţit viaţa nicăieri. Românii au deplină dreptate cînd, cu toate pierderile lor grozave în oameni şi materiale, se consideră învingătorii Mărăşeştilor. Dacă astăzi ei serbează „Mărăşeştii" ca pe o sărbătoare naţională, aşa cum serbăm noi Sedanul, o fac pentru mîndria unui popor viteaz. Pe noi nu ne încîntă nici laudele superiorilor noştri, nici conştiinţa că ne-am făcut datoria cu vîrf şi îndesat, căci Mărăşeştii au fost pentru noi o înfrîngere, deoarece scopul propus n-a fost atins.* ■

Ferdinand la Marele Cartier General Român

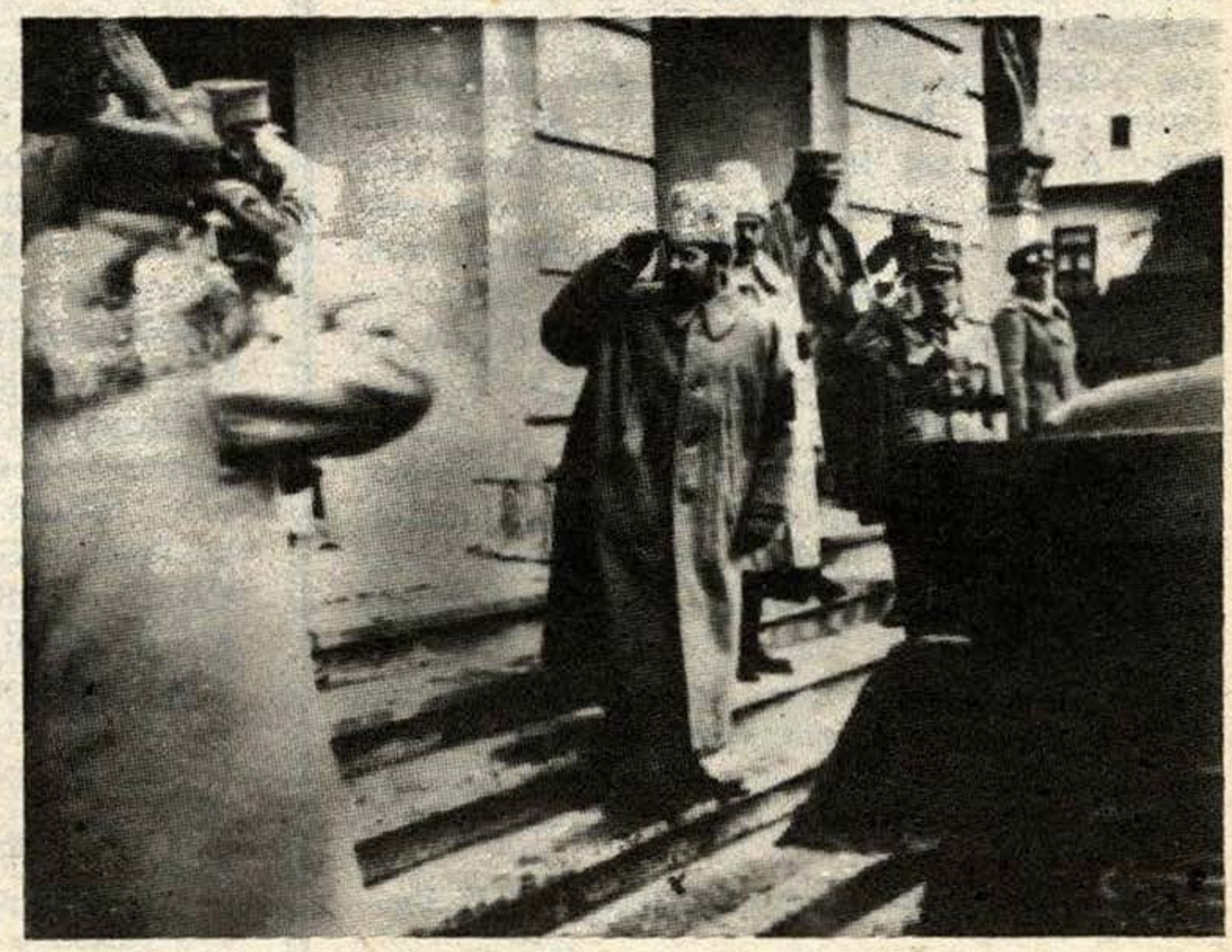

LIMBA ROMÂNĂ —

AUTOHTONIE ŞI CONTINUITATE ISTORICĂ

Acad. AL. ROSETTI

În decursul a peste şase decenii dedicate studiului limbii române, aceasta mi-a apărut, cu elemente mereu sporite, ca expresie a limbii *latine*, vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului roman din momentul pătrunderii acesteia în spaţiul nord-dunărean şi pînă în vremea noastră.

Acest adevăr peremptoriu a fost remarcat şi demonstrat ştiinţific de cînd comparatismul a lărgit sfera cercetării în domeniul filologiei. Un fapt esenţial cum este latinitatea limbii române, ca factor istorico-genetic, era firesc să preocupe în mod precumpănitor lingvistica noastră, dar el s-a impus şi atenţiei unor filologi străini, cunoscuţi pe plan mondial: Gaston Paris, W. Meyer-Lübke, Matteo Bartoli, Carlo Tagliavini. Un romanist ilustru ca suedezul Alf Lombard, după o îndelungă investigare a limbii române, ţinea să sublinieze: „Orice cercetare comparativă, care nu ţine seama de latinitatea răsăriteană, este mai mult sau mai puţin zadarnică sau, cel puţin, incompletă. Într-adevăr, o astfel de cercetare ne face să ne gîndim, într-un fel, la o masă, căreia tîmplarul s-ar mulţumi să-i pună trei picioare în loc de patru — dacă ne gîndim la cele trei principale limbi surori: franceza, spaniola şi italiana, lăsînd-o fără cel de-al patrulea picior al mobilei, într-un echilibru nesigur"[1]. Acest adevăr e astăzi recunoscut în specificitatea sa şi examinat ca atare de numeroşi cercetători romanişti din importante centre filologice, cu veche tradiţie, care îşi desfăşoară activitatea pe diverse meridiane ale lumii.

Iată de ce ne apar nu numai de neconceput, profund eronate, dar şi reprobabile, punctele de vedere asupra limbii române expuse în lucrarea *Istoria Transilvaniei*, apărută la Budapesta, în 1986. Aici se consideră, între altele: „Înlocuirea limbii, care reprezintă cel mai înalt grad al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei nu pot fi demonstrate în Dacia şi nici dezvoltarea istorică nu le-a făcut posibile"[2]. Sau: „Cercetarea arheologică, veche de două sute de ani, din Transilvania, nu a putut oferi pînă acum dovezi certe, ale continuităţii populaţiei romane în Dacia, care să poată fi luate în considerare"[3]. Golite de orice fundament ştiinţific, asemenea teze se situează de la sine pe terenul şubred al aserţiunilor tendenţioase şi denotă o deliberată şi revoltătoare dublă orbire: istorică şi lingvistică. E regretabil, după opinia noastră, că prin astfel de consideraţii, însăşi competenţa din domeniul filologiei ungare riscă să fie transferată sub semnul întrebării.

În ordinea fenomenelor, pentru orientarea oricărei discuţii, delimitările sînt indispensabile. De aici şi necesitatea cîtorva precizări preliminare de ordin istoric.

Originea limbii române reclamă principalele izvoare care atestă prezenţa geto-dacilor, strămoşii poporului nostru, în spaţiul carpato-danubiano-pontic, îndeletnicirile lor, modul de organizare şi trăsăturile tipologice. Constituiţi sub Burebista într-un stat puternic şi pe o suprafaţă ce întrecea întinderea României de azi[4], geto-dacii au fost consideraţi în primul secol înaintea erei noastre ca o permanentă primejdie la frontierele nord-estice ale Imperiului roman. Tocmai de aceea, începînd cu anul 15 al e.n., împăratul Tiberiu creează şi fortifică provincia Moesia. Şi fiindcă dominaţia romană de-a lungul Dunării se dovedea din ce în ce mai greu de menţinut fără cucerirea Dobrogei, aceasta intră şi ea sub directa administraţie a imperiului. Astfel, întreg teritoriul situat între Balcani şi Dunăre, pînă la Pontul Euxin, devine provincie romană. Cetăţile clădite pentru a străjui ambele maluri ale fluviului, cu garnizoane şi terenuri închiriate cetăţenilor romani, au fost tot atîtea centre de romanizare. Aşa se explică de ce, la scurtă vreme după luarea în stăpînire a

[1] *Le verbe roumain. Étude morfologique*, I-II, Lund, 1954, p. VII.

[2] *Erdély története*, Akadémiai kiadó Budapest, 1986, p. 93.

[3] *Ibidem*, p. 113.

[4] *Magazin istoric*, nr. 9/1976, 7/1980.

celor două Moesii, şi odată desăvîrşită stăpînirea pe Dunăre, cucerirea Daciei devine un imperativ pentru Imperiul roman. Conflictele din anii domniei lui Domiţian se soldează însă, pînă la urmă, în favoarea dacilor. Regele acestora, Duras, istoriseşte Dio Cassius, „văzînd greutăţile situaţiei, dă de bună voie domnia lui Decebal, pentru că era ager în planurile de război, ca şi în împlinirea lor, ştia să aleagă timpul cînd să năvălească asupra duşmanului, tot aşa de potrivit ca şi momentul cînd să bată în retragere, era dibaci în a întinde curse, viteaz la luptă, ştiind să se folosească înţelept de biruinţă şi să iasă bine dintr-o înfrîngere". După eşecul suferit de armata romană condusă de generalul Cornelius Fuscus, în anul 87, apoi de victoria dificilă, obţinută la Tapae, de Tettiu Julianus, urmează o perioadă de expectativă. Oricum, proiectul cuceririi acestei vaste provincii nu putea fi abandonat atîta vreme cît avea un scop dublu: militar şi economic. Militar, deoarece Dacia asigura stăpînirea asupra regiunilor limitrofe, economic, fiindcă provincia dispunea de enorme bogăţii, pe cît de rîvnite, pe atît de necesare Imperiului roman.

Masiva prezenţă romană în Dacia, începînd din vremea lui Traian (în urma războaielor din anii 101-106 e.n.) a fost anticipată încă din jurul anului 50 prin iniţiativele pătrunderii, în spaţiul nord-dunărean, a numeroşi comercianţi.

Dacia ocupată cuprindea în mod efectiv doar Oltenia, Banatul şi o bună parte din Transilvania, însă romanii au ridicat noi aşezări şi în Muntenia şi Moldova, descoperirile arheologice atestînd prezenţa lor pînă în părţile Prutului.

Coloniştii aduşi în Dacia, fie că proveneau din provincii romane apropiate, fie din Asia Mică, vorbeau latina. Fără cunoaşterea limbii latine nici între oamenii veniţi din regiuni atît de diferite ale Imperiului şi nici între autohtoni, pe de o parte, şi aceşti străini şi administraţia romană, pe de alta, nu se puteau stabili relaţii reciproce. Folosirea limbii latine apare, aşadar, ca o necesitate pentru daci, şi răspîndirea ei îşi află explicaţia în nevoia imperioasă de a stabili contacte cu noii veniţi pe teritoriul ţării lor. Procesul de romanizare a fost energic impulsionat de autoritara „Constitutio Antoniniana", decretată de împăratul Caracalla în 212, cînd locuitorii Daciei, alături de toţi ceilalţi locuitori ai Imperiului, au devenit cetăţeni romani. Această schimbare de statut civic nu înseamnă, firesc, că limbile locale dispăruseră în favoarea limbii romanilor. Populaţia cucerită, în decurs de peste un veac, îşi însuşise limba latină şi o întrebuinţa în raporturile cu administraţia şi coloniştii, limba locală continuînd să se conserve în cadrul familiei, ca un grai specializat.

Dacia a fost părăsită în mod oficial de administraţia romană în timpul domniei lui Aurelian (270-275 e.n.),[1] şi anume începînd din anul 271, data creării provinciilor romanizate sud-dunărene. Civilizaţia romană s-a menţinut însă în provincia romanizată de la nordul Dunării, populaţia statornicită aici lăsînd urme ale vieţii, cu îndeletnicirile sale, care ne-au fost revelate de mărturiile arheologice, ca acelea de la AlbaIulia[2], deplin grăitoare în sensul că acest centru a fost locuit de populaţia autohtonă în veacurile al IV-lea şi al V-lea. Elocvent pentru a dovedi continuitatea populaţiei daco-romane este cimitirul de la Bratei, situat pe Tîrnava Mare, în chiar centrul Transilvaniei, care datează din anii 380-454 şi probează practicarea unui ritual provincial-roman[3]. O importanţă deosebită prezintă inscripţia descoperită la Biertan, tot în Transilvania. Inscripţia „Ego Zenovius votum posui" însoţeşte un ex-voto din secolul al IV-lea, mărturisind atît existenţa creştinismului la nordul Dunării (şi încă la nord şi de Munţii Carpaţi), cît şi exprimarea lui în limba latină, poporul român născîndu-se astfel creştin şi latin în vatra vechii Dacii[4].

Persistenţa elementelor de sorginte romană la nordul Dunării, în regiunile care aparţinuseră odinioară imperiului, o aflăm dovedită şi de alte numeroase descoperiri arheologice: la Dridu (Urziceni), Bucov (Ploieşti), Basarabi, Moreşti, Dăbîca[5]. Ele nu fac decît să întărească punctul de vedere al istoricilor din veacul trecut, care au susţinut, pe baza materialelor existente pînă atunci, că deşi de pe teritoriul Daciei se retrăseseră parţial armata romană, administraţia şi bogătaşii, populaţia locală romanizată a rămas însă neclintită pe străvechile sale aşezări. Ea a continuat să aibă ca ocupaţii principale agricultura, creşterea vitelor, păstoritul, viticultura, extragerea sării şi aurului.

Conservarea diverşilor termeni de origine latină în vocabularul băştinaşilor, mai ales în partea occidentală a Transilvaniei, pe cînd în restul teritoriului aceeaşi noţiune e denumită cu un cuvînt de origine slavă, probează cît se poate de concludent o romanizare mai intensă a regiunii amintite. În perioada marilor migraţii din a doua jumătate a veacului al IV-lea, vizigoţii, ostrogoţii, taifalii, gepizii au străbătut succesiv teritoriile de la Dunărea mijlocie, regiunea Tisei, a Mureşului şi teritoriul sud-carpatic. Din secolul al VI-lea, slavii încep să se aşeze mai întîi în Moldova şi Muntenia, ca în secolul următor să pătrundă şi în Transilvania. După 602, marea masă a lor se va scurge însă în sudul Dunării, dislocînd şi grupuri de romanizaţi spre coasta adriatică sau nordul Balcanilor. Ungurii năvălesc la sfîrşitul secolului al IX-lea şi despre ei, poate exagerînd, abatele Regino nota la scurtă vreme după aşezarea acestora în Pannonia: „Ungurii rătăcesc în pustietăţile panonilor şi avarilor şi îşi caută hrană zilnică în vînat şi pescuit. Ei luptă mai ales cu săgeţi, pe care ştiu să le arunce cu mare dibăcie din arcurile lor de lemn. Nu se pricep a lupta într-o ordine de bătaie sau a asedia cetăţi; adeseori se prefac a fugi pentru a înşela pe duşman. Nu ţin mult timp la luptă; altfel,

---

1–3 *Magazin istoric*, nr. 4/1975; 5/1975, 9/1981; 4,5/1969; 1/1976; 9/1978.

dacă stăruința lor în bătaie ar egala furia primelor ciocniri, ar fi de neînvins... Nu știu ce este mila și cu atît mai puțin cunosc simțămintele dictate de frica de Dumnezeu sau de datoria către rubedenii"[1]. Violența incursiunilor noilor sosiți în Pannonia a determinat clerul german să introducă în slujbă cuvintele imploratoare: „ferească-ne, Doamne, de năvălirile ungurilor"[2]. Cu invazia pecenegilor și a cumanilor se poate considera oarecum încheiată lunga perioadă în care poporul român a înfruntat vicisitudinile istoriei, în primul mileniu de existență, dovadă că ale sale cnezate și voievodate au anticipat cu secole în urmă condițiile creării celor două principate: Moldova și Țara Românească.

În acest lung interval de timp limba română a continuat să se desăvîrșească în sfera romanității, ca fenomen de expresie neolatină. Ea ne apare, ținînd seama de toate categoriile gramaticale, alcătuită dintr-o serie de elemente: autohton (dac, trac și iliric), latin și slav.

Contactul dintre slavi și populația romanizată în provinciile dunărene s-a exercitat atît la nordul cît și la sudul Dunării. Cei care contestă posibilitatea existenței acestui raport la nordul fluviului, invocînd faptul că Dacia nord-dunăreană a fost doar un teritoriu de tranzit pentru populațiile migratoare, sînt contrazișI de realitate. Pentru cine admite că limba română s-a format într-un spațiu larg de colonizare romană, contactul dintre autohtoni și slavi, de o parte și de alta a Dunării, apare ca neîndoios.

Factorul hotărîtor în procesul de asimilare a slavilor a fost desigur limba. Aceștia au învățat românește, fiindcă limba latină conta efectiv la prestigiul civilizației romane, iar populația romanică era precumpănitoare. Elementele neromanice din limba noastră, respectiv slave, provin din coexistența și întrepătrunderea a două sisteme lingvistice în același vorbitor: romanic și slav, iar acestea își găsesc explicația prin traiul în simbioză al românilor cu slavii, pînă la asimilarea celor din urmă de către cei dintîi.

Unii cercetători, fără să insiste îndeajuns asupra împrejurărilor în care s-a produs fenomenul, au interpretat elementele slave din română ca probă a influenței acesteia, ignorînd problema amestecului etnic dintre cele două popoare. Ipoteza a fost, de altfel, de multă vreme infirmată. E adevărat că în Gallia romană, de pildă, pentru înțelegerea influenței germanice, nu e nevoie să presupunem colonizări masive de franci, de îndată ce pe teritoriul gallo-roman a existat o grupare puternică de oameni cu situație dominantă, care vorbeau o limbă germanică, pe care au impus-o restului țării. Este de altfel singurul mod de a vedea felul cum s-a produs romanizarea provinciilor dunărene, unde ne-

[1] Cf. Akos von Timon, *Ungarische Verfassung-und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtserwickhung der westlichen Staaten*, Berlin, 1909, apud C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1938, pp. 280-281.
[2] *Ibidem*.

existînd mulți vorbitori ai limbii latine, ea a fost impusă de cuceritori. După 602, cînd o parte din slavi încep să se scurgă la sudul Dunării, acești slavi impun pe noile teritorii, pe care se așază, limba pe care o vorbesc. Așa s-au născut limbile sud-slave: bulgara și sîrbo-croata. La nord, romanicii continuînd să fie mai numeroși decît vorbitorii de limbă slavă, i-au asimilat etnic și lingvistic, păstrînd doar în lexic o serie de termeni din vocabularul slav. Ignorînd izvoare arheologice, adevărurile științifice atestate de istoriografia universală, autorii lucrării *Istoria Transilvaniei*, la care ne-am referit, pe lîngă alte aprecieri în flagrantă contradicție cu realitatea istorică, susțin însă că între secolele IX-X, pînă la „descălecarea ungurilor în Transilvania"[3], acest teritoriu a fost „pustiu", românii nefiind altceva decît păstori hoinari, călăreți migratori, fără gospodării stabile. Constatăm, spre regretul nostru, ca și al oricărui cercetător obiectiv, indiferent de naționalitate, revenirea la teza lui Robert Roesler din *Romänische Studien* (1871), potrivit căreia populația românească, în circumstanțe nebuloase, ar fi venit de la sudul Dunării spre nord. Se pune în discuție însă alt fapt, și anume acela al transhumanței, păstoritul fiind una din ocupațiile populației nord-dunărene. Dar numai la atît se reduceau îndeletnicirile populației care ocupa întreg spațiul nord-dunărean, cînd hunii s-au stabilit în Pannonia? Dacă daco-romanii din România actuală ar fi urmașii unor păstori migratori veniți, cum pretind cercetătorii unguri, din Peninsula Balcanică, în evul de mijloc, din regiuni locuite de alte popoare, destinul lor ar fi fost desigur similar cu al cetelor de vlahi care s-au pierdut în vechea Pannonie și în Carpații nordici[4]. Cum s-ar justifica menținerea unui lexic bogat, referitor la preocupările localnicilor (cultivarea pămîntului, comunități stabile cu caracter social), pentru o populație exclusiv transhumantă, iar natura acestui lexic să fi rămas unică, în afara oricărei influențe, pe care contactul cu alte populații „dominante" nu și-a pus amprenta? Or terminologia de bază a limbii române este de origine latină: *sat* (= lat. *fossatum*); *ara* (= lat. *arare*); *cerne* (= lat. *cernere*); *culege* (= lat. *colligare*); *pisa* (= lat. *pisare*), *semăna* (= lat. *seminare*); *vîntura* (= lat. *ventulare*). Potrivit logicii cercetătorilor unguri, gallo-romanii ar fi trebuit să fugă în fața francilor, sau italienii din fața longobarzilor. Strămoșii noștri, chiar dacă unii au fost păstori și ajungeau în sudul Dunării, cei mai mulți erau însă plugari, mici meșteșugari, luptători. Cum puteau părăsi un pămînt mănos, pentru altul mai puțin fertil, și în același timp pîndit de primejdii? Joannes Lydos, scriind despre epoca tîrzie a lui Justinian, făcea următoarea remarcă în legătură cu locuitorii provinciilor amenințate de invadatori: „o năvălire

[3] *Erdély története*, p. 200.
[4] Sextil Pușcariu, *Limba română*, București, 1976, p. 296.

a barbarilor" era preferată „unei staţionări a armatei imperiale". Nu este locul să adăugăm şi alte motive care au determinat pe dacii romanizaţi şi urmaşii cuceritorilor (trecuseră aproape două sute de ani de la anexarea provinciei la Imperiul roman) să rămînă pe locurile lor, păstrîndu-şi şi numele de romani. De altfel, ce poate fi mai elocvent decît faptul că sîntem singurii dintre popoarele romanice, care ne-am menţinut numele stăpînitorilor?

În ceea ce priveşte limba poporului nostru care s-a format din amestecul romanilor cu autohtonii, ea este, aşa cum afirmam dintru-început, o *limbă romanică* prin structură. Morfologia, sintaxa şi, în măsură covîrşitoare, lexicul, sînt de origine latină.

Sistemul vocalic al latinei vulgare, avînd în vedere sistemul fonologic, a fost simplificat prin abandonarea cantităţii. După secolele IV-V, el începe să sufere modificări. În ceea ce priveşte accentul, acesta se realiza în latină prin lungimea sau scurtimea vocalelor, care servea la diferenţierea cuvintelor. Accentul muzical coexista cu cel de intensitate şi locul acestuia era fix. În limbile romanice, accentul de intensitate a fost deplasat în condiţii specifice.

În morfologie putem semnala numeroase asemănări, între care conservarea genului neutru numai în română şi italiană. În ceea ce priveşte numele, dispariţia finalelor în latina vulgară şi apoi a flexiunii a avut ca urmare imposibilitatea distingerii cazurilor. Tendinţa de reducere a acestora, semnalată de timpuriu în latină, s-a realizat în latina vulgară. Tot în legătură cu numele, o trăsătură caracteristică a românei şi italianei este marca — *i*, a pluralului, pe cînd în Romania occidentală a fost menţinut — *s*, daco-român *oameni*, italian *uomini*, dar în franceză *hommes* şi spaniolă *hombres* etc.

Articolul îl continuă în diverse feluri pe latinescul *ille*, iar modurile verbale au rămas aceleaşi ca în latină.

În sintaxă ne vom limita numai la enunţarea următoarelor situaţii: în latină fiecare cuvînt era independent, rolul său în propoziţie fiind indicat în mod satisfăcător prin desinenţa sa. Locul fiecărui cuvînt în frază nu avea însemnătate, întrucît îşi indica prin el însuşi rolul în frază. Slăbirea flexiunii şi întrebuinţarea frecventă a perifrazelor, în limba vorbită, au contribuit la dispariţia desinenţelor cauzale şi la sporirea prepoziţiilor în scopul de a face fraza mai clară. Cicero, de exemplu, scrie apelînd la limbajul popular *litteras ad te mitto*, în loc de *tibi* (dativ) *mitto*.

Latina şi-a creat în cursul dezvoltării sale istorice un articol provenit din pronumele demonstrativ. Trecerea de la valoarea demonstrativă la aceea de articol s-a făcut în mod progresiv. *Ille* e mai întîi o întărire morfologică şi sintactică a numelui sau adjectivului. Procesul a fost lung. De-abia începînd cu secolul al VII-lea se poate vorbi de crearea unui articol propriu-zis. Întrebuinţarea lui corespunde necesităţii de expresivitate şi apariţia coincide cu dispariţia flexiunii. Postpunerea articolului, în română, e datorată aşezării adjectivului după nume; în *homo ille bonus*, *ille* determina iniţial adjectivul, ulterior a fost aşezat la nume. Verbul, atît în conjugarea personală cît şi în cea impersonală, prezintă numeroase înrudiri cu latina, pe care spaţiul nu ne îngăduie să-l ilustrăm în integralitatea sa.

În latină, flexiunea exprimă raportul obiectiv între diverse elemente ale frazei. pe cînd raportul subiectiv este redat prin ordinea cuvintelor. În limbile moderne, succesiunea cuvintelor are şi o valoare subiectivă, dar, spre deosebire de cele clasice, aici se evidenţiază şi raporturile sintactice. De aceea, ordinea cuvintelor, în limbile moderne, tinde să devină fixă, pe cînd în latină era liberă. Prin întrebuinţarea prepoziţiei *pe* s-a facilitat inversiunea faţă de ordinea normală *(tatăl iubeşte pe copil)* ca de exemplu: *pe copil îl iubeşte tatăl, iubeşte tatăl pe copil;* româna a inovat, în raport cu celelalte limbi romanice.

Statistica aproximativă a cuvintelor latine păstrate în limbile romanice (circa 6 700) nu este desigur determinantă pentru caracterul latin al unei limbi. Ceea ce interesează îndeosebi este frecvenţa, distribuţia acestora şi faptul că mijloacele gramaticale necesare pentru construcţia unei propoziţii, sînt de origine latină.

Din cele 1 000-1 500 cuvinte care formează elementele de bază ale vocabularului limbii române, alese după criteriul întrebuinţării cuvîntului de către întreaga populaţie şi după importanţa cuvîntului, 60% dintre acestea sînt de origine latină şi 20% slavă. Din 3 607 cuvinte care formează vocabularul poeziilor poetului nostru naţional, Mihai Eminescu, 46,60% sînt de origine latină şi au o frecvenţă de 83%, pe cînd cuvintele de origine slavă, reprezentînd 18,81% au o frecvenţă de 6,93%. După cum a arătat, încă de mult, lingvistul italian M.G. Bartoli[1], ariile laterale ale Romaniei, (Sardinia, Portugalia, Dacia) au păstrat numeroase trăsături arhaice. Aşa se explică de ce regăsim în limba noastră termeni latini care lipsesc din alte limbi romanice.

Independent de celelalte limbi romanice, româna posedă o serie de elemente specifice ale vocabularului latin, ca: *femeie, leagăn, lingură, adăpost, merge, picior, mîine, ager, ajuta, farmec, ferice, despica, ierta, nici* şi multe altele.

Limba română ar ti putut evolua altfel decît poporul care o vorbeşte? Latină în structură, cu un lexic dominant de aceeaşi origine. limba română afirmă o devenire fără hiatusuri. Un popor îşi reflectă existenţa în primul rînd în limba sa. Iată însă că se întîmplă să fie nevoie de a demonstra şi evidenţele! ■

---

[1] Matteo Bartoli, *Introduzione alla neolinquistica-principi, scopi, metodi*, Geneva, 1925, passim.

1896. Trandafir G. Djuvara:

ÎN MISIUNE DIPLOMATICĂ LA CONSTANTINOPOL

VALERIU BUDURU, IOANA URSU

Un an la Paris, un altul la Belgrad, trei la Sofia, patru la Constantinopol, trei şi apoi încă 11 la Bruxelles, la Le Hâvre şi Luxemburg, patru la Atena, unul la Galaţi, ca reprezentant al ţării în Comisia Europeană a Dunării, plus alţi ani în centrala Ministerului de externe... În total 48 ani de activitate diplomatică. La capătul lor, Trandafir G. Djuvara s-a hotărît, la sfatul unora din cei mai buni prieteni şi „după o matură chibzuinţă", să adune într-un volum[1] şi să publice amintirile din care, între timp, o parte apăruseră în paginile revistei *Şcolii de ştiinţe politice din Paris*. În primul rînd, precizează el, pentru că „în şapte ţări diferite" am fost martor la evenimente importante, „uneori dintre cele mai grave, pe care le-am însemnat zilnic şi referitor la care am păstrat toate documentele care pot fi utile Istoriei".

Trandafir Djuvara s-a născut la Brăila, în 1856, într-o familie în care şi alţi membri ai săi s-au remarcat în activitatea politică şi diplomatică românească. Fratele său, Alexandru G. Djuvara (1858-1913) — după studii liceale şi universitare la Paris — s-a consacrat activităţii politice, fiind în mai multe rînduri, deputat şi ministru în două cabinete liberale la justiţie (1897), industrie şi comerţ (1902-1909) şi afaceri externe (1909). A fondat, în octombrie 1885, ziarul *L'Étoile Roumaine*.

Viitorul diplomat şi-a făcut şi el studiile liceale şi universitare în capitala Franţei, absolvind şi Şcoala de ştiinţe politice. În aprilie 1879 a fost numit ataşat la Agenţia diplomatică a României din Paris, începînd astfel o activitate diplomatică pe care o va continua în alte capitale europene şi care va dura — cum am arătat — 48 ani.

Membru al Partidului Naţional-Liberal, a servit în toată această perioadă, cum ţine să precizeze în memoriile sale, „cu acelaşi devotament, sub mai multe guvernări conservatoare. Şi toate avansările importante mi-au fost acordate de către şefii acestor guverne. Astfel, P.P. Carp este cel care m-a numit agent diplomatic la Sofia; Al. Lahovary cel care m-a ridicat la rangul de ministru plenipotenţiar; Take Ionescu cel care mi-a acordat Marele Cordon al Coroanei României, iar dl. Jean Mitilineu cel care m-a decorat cu Marele Cordon al Stelei României".

După încheierea misiunii la Paris, a ocupat succesiv posturile de secretar de legaţie la Bruxelles şi Constantinopol, apoi un important post în Ministerul afacerilor străine — şef al diviziunii politice.

În 1887 a fost trimis însărcinat cu afaceri la Belgrad, pentru a înlocui pe ministrul

[1] *Mes missions diplomatiques*, Paris, Librairie Félix Alcan, 1930.

român în capitala iugoslavă, Emil Ghika, plecat cîteva luni în concediu, misiune pe care o va primi și în vara următoare, de astă dată în locul lui Al. Beldiman, demisionat. „Este primul meu post de șef de misiune, precizează el. M-am dus, în 1887, în calitate de simplu însărcinat cu afaceri, însă cu scrisori de recomandare ale ministrului de afaceri externe român către colegul său sîrb"; și, în continuarea aceleiași idei, subliniază: „În ciuda întinderii reduse a regatului Serbiei, Belgradul era pentru noi un post politic important".

Misiunea în capitala statului sîrb îi oferă, între altele, diplomatului român posibilitatea de a cunoaște mai îndeaproape duplicitatea politicii Imperiului Austro-Ungar. „Acolo — scrie el în memoriile sale — în timpul celor două veri consecutive, am putut să văd îndeaproape perfidele intrigi ale Austro-Ungariei. Economic, imperiul dualist strîngea de gît comerțul sîrb; ori de cîte ori voia să obțină vreo concesie importantă, era de ajuns să interzică importul de porci din Serbia, sub pretextul epizootiei; a încercat să aplice același sistem în România, fără să reușească, căci îndrăzneața sa tentativă a sfîrșit prin a provoca un război vamal, în 1886[1]. Regele Milan, agent orb al acestei politici nefaste, a lăsat să se facă".

Constantinopolul la sfîrșitul sec. XIX

Intrigilor austro-ungare li se datorează — notează diplomatul român — și războiul sîrbo-bulgar din 1885[2], în care s-a încercat și atragerea României: „Sub incitarea Vienei, el (Milan) sfîrși prin a ataca Bulgaria, în 1885. Pe vremea aceea, unchiul regelui Milan, generalul Catargi, veni la București și se duse la Ion Cîmpineanu, ministrul afacerilor străine; cînd audiența se termină, șeful meu mă chemă în cabinetul său și îmi spuse: «Știi, Djuvara, de ce a venit aici generalul Catargi? Mi-a propus să ne aliem cu Serbia pentru a ataca împreună Bulgaria. I-am răspuns că nici măcar nu aveam nevoie să mă duc să iau ordinele regelui și că pot să-i declar pe loc că niciodată România nu se va face vinovată de o agresiune atît de nejustificabilă. Sîntem un popor prieten al păcii, pe care o vom apăra totdeauna prin toate mijloacele de care vom dispune»".

Deși a stat puțin timp la Belgrad, a rămas cu cele mai frumoase amintiri despre poporul sîrb. Notînd aceasta, a ținut să sublinieze în memoriile sale — scrise după încheierea activității diplomatice — atitudinea cu totul contrară pe care a întîlnit-o la diplomații dublei monarhii. „În cursul lungii mele cariere, am auzit invariabil pe diplomații austrieci și unguri zeflemisind acest popor de țărani. Însă marele război[3] a dovedit că micii stăpîni din aristocrația vieneză și semeții magnați de la Budapesta care descind direct din Attila n-aveau inima mai sus plasată decît eroii sîrbi. Patriotismul lor și vitejia lor au stîrnit admirația întregii lumi, căci sufletul lor s-a dovedit a fi ca oțelul, călit în focul celor mai grele încercări. În tot cazul, ei au cîștigat prietenia indestructibilă a românilor: în trecut n-au existat niciodată războaie între vecinii noștri și noi".

---

[1] În ianuarie 1875 s-a semnat la Viena Convenția comercială româno-austro-ungară pe timp de 10 ani. Potrivit Convenției, România putea să-și desfacă în Austro-Ungaria produsele sale agricole fără taxe vamale sau cu taxe reduse, iar Austro-Ungaria beneficia de aceleași condiții pentru produsele ei, în cea mai mare parte industriale, pe care le liv a pe piața românească. Din punct de vedere politic a fost un act menit să întărească autonomia vamală a țării, dar a adus mari prejudicii economiei românești, îndeosebi tinerei industrii a țării noastre. În 1885, România a denunțat convenția comercială cu Austro-Ungaria din 1875 din cauza politicii vamale a acesteia net defavorabilă economiei românești. În mai 1886 — pentru a se apăra de invazia produselor străine și a promova industria națională — România a adoptat un tarif vamal protecționist; Austro-Ungaria a introdus taxe vamale prohibitive la toate articolele care se importau din țara noastră. S-a declanșat așa-numitul „război vamal" româno-austro-ungar, care va dura pînă în 1893.

[2] În urma orientării proaustriece a regelui Milan și a unirii Rumeliei Orientale cu Bulgaria a izbucnit în 1885 războiul sîrbo-bulgar. Atitudinea de neutralitate a României a fost apreciată în întreaga Europă.

[3] Este vorba de primul război mondial.

Între 1888 și 1891, lui Trandafir Djuvara i se încredințează postul de agent diplomatic și consul general la Sofia. Descriind întîlnirile pe care le are în această perioadă cu oamenii politici bulgari și cu alți reprezentanți ai opiniei publice din țara gazdă, el remarcă, între altele: „Trebuie să spun că la această epocă, o mare parte a lumii politice își făcuse educația în România, unde bulgarii, găsiseră o largă ospitalitate. Odată pe an, — continuă el — eu ofeream de sărbătoarea noastră națională un dejun, la care luau parte numai bulgarii care vorbeau curent româna: Stransky, Grecof (care în acești ani s-a aflat în fruntea Ministerului de externe), dr. Hakanof, colonelul Agura, generalul Lubomski etc. Era interzis să se vorbească o altă limbă decît româna".

Referindu-se la evenimentele care în anii următori au dus, la un moment dat, la încordarea relațiilor româno-bulgare și citînd o serie de exemple în această privință, diplomatul român scrie: „Mai tîrziu, ingratitudinea a avut timpul să pună stăpînire pe inima bulgară, încurajată de invidia care mina pe prințul Ferdinand[1]. Animozitatea sa în privința României explică, în multe cazuri, mobilul secret al politicii sale".

Și în cei trei ani cît s-a aflat la Sofia, Trandafir Djuvara a fost martor al politicii Austro-Ungariei de amestec în treburile altor țări. În memoriile sale, el reproduce o consemnare făcută la 22 februarie 1890 în jurnalul zilnic: „Eu mi-am format convingerea că Austro-Ungaria împiedică prin toate mijloacele aranjamentul nostru comercial cu Bulgaria și că prințul Ferdinand lucrează în acest sens. Șeful meu, dl. Al. Lahovary, mă însărcinase să obțin construirea unui pod pe Dunăre la Rusciuk pe cheltuiala noastră; am căzut de acord cu Stambolov[2] și cîteva zile după aceea, acesta îmi spune că prințul Ferdinand informîndu-l pe Burian, Austro-Ungaria se opunea proiectului nostru. La 21 martie, eu notam: «Stambolov îmi pare foarte sumbru; el se plînge amar de presiunea prea grea a Austro-Ungariei și a Germaniei în problemele economice»".

După îndeplinirea misiunii la Sofia, Trandafir Djuvara a fost numit, la 15 mai 1896, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Constantinopol, unde mai fusese ca prim-secretar al Legației române, în 1883-1884. Au urmat noi misiuni, astfel încît, „de la Belgrad la Sofia și Constantinopol — cum scrie senatorul francez Victor Bérard, președintele Comisiei de afaceri străine a Senatului, în prefața cărții diplomatului român — de la Galați la Bruxelles și de la Atena la Le Hâvre, el a putut să cunoască toate întîmplările și toate resorturile vieții europene de-a lungul ultimilor 40 ani, fără a mai vorbi de obiceiurile, rivalitățile și prejudecățile vieții diplomatice la modă..." „Martor al celor mai cumplite drame" — potrivit aprecierii lui Victor Bérard — pe care le-a trăit Europa în acea perioadă Trandafir Djuvara ne-a lăsat o suită de pagini interesante, care ne ajută să cunoaștem mai bine imaginea continentului din acea perioadă. Pagini în care întîlnim observații și comentarii subtile despre evenimente și fapte ce au intrat în literatura istorică, portrete, întîmplări cotidiene, uneori schițate cu mult haz, toate contopindu-se într-un tablou complex și variat despre o importantă etapă din istoria Europei.

Dar ceea ce dă o valoare aparte acestor însemnări ale diplomatului român este faptul că ele se referă la o perioadă situată la scurt timp după proclamarea, la 9 Mai 1877 a deplinei independențe de stat a României și consfințirea ei, prin sîngele vărsat pe cîmpul de luptă de brava armată română. Cum se știe, în anii care au urmat, această istorică izbîndă a poporului român și-a găsit o largă consacrare internațională, fiind recunoscută de marile puteri europene și de numeroase alte state din Europa și din celelalte continente[3]. În concertul națiunilor, tînărul stat național român s-a afirmat cu demnitate, reprezentanții săi fiind primiți cu respect și simpatie în cercurile politice și diplomatice din diferite capitale ale lumii. Reconstituind astfel de momente în paginile lucrării sale, Trandafir Djuvara evocă o splendidă pagină de diplomație a tînărului stat român modern, unit, și independent. La Belgrad, la Sofia, la Constantinopol ca și în celelalte capitale europene în care este trimis, diplomatul român remarcă un sporit interes al lumii politice și diplomatice față de țara noastră, este primit și înconjurat cu stimă și încredere în cele mai înalte cercuri.

Deosebit de semnificative sînt în această privință paginile în care descrie misiunea sa la Constantinopol. Reluate în septembrie 1878, la numai două luni după încheierea păcii, în spiritul respectului reciproc dintre două state suverane[4], relațiile diplomatice dintre România și Poarta otomană cunoscuseră în anii care au urmat o continuă ascendență. O confirmă, implicit, și însemnările reprezentantului român, misiunea sa în capitala otomană desfășurîndu-se sub semnul unor tot mai bune raporturi între România și Poartă. Înalții demnitari turci, începînd cu sultanul Abdul-Hamid II[5], manifestă multă atenție pentru dezvoltarea

---

[1] Ferdinand I de Saxa-Coburg, prinț german, ales în 1887 principe al Bulgariei. În 1908, cînd Bulgaria s-a declarat independentă, a luat titlul de țar. A contribuit — ca exponent al intereselor austro-germane — la împingerea Bulgariei în primul război mondial de partea Puterilor Centrale; a abdicat în 1918.

[2] Ștefan Stambolov (1854-1895), om politic bulgar; regent al Bulgariei (1886-1887) a sprijinit urcarea pe tron a prințului german Ferdinand de Saxa-Coburg. Ca prim-ministru (1887-1894), a promovat o politică de apropiere de Austro-Ungaria și Germania.

[3]-[4] *Magazin istoric*, nr. 5/1977, 5/1987; 5/1980.

[5] Abdul-Hamid II (1876-1909), supranumit și „sultanul sîngeros"; a fost înlăturat, la 27 aprilie 1909 de revoluția „junilor turci".

relațiilor prietenești cu România. În contactele sale cu autoritățile și cu diverși reprezentanți ai opiniei publice, diplomatul român găsește numeroase dovezi ale prețuirii ce i se acordă ca reprezentant al țării noastre.

Dar să-i dăm cuvîntul — prin intermediul cîtorva pagini din lucrarea sa *Mes missions diplomatiques*, apărută, cum am mai arătat, în 1930, la Paris, și necunoscută pînă acum publicului larg din țara noastră — pentru a ne relata el însuși cîteva episoade din perioada misiunii sale în capitala otomană.

La Palatul de la Yildiz-Köşk

Protocolul impunea ca, înaintea prezentării în cadru solemn a scrisorilor mele de acreditare, să asist la ceremonia de la Selamlik, în prima vineri după sosirea mea, în pavilionul construit ad-hoc în fața moscheei de la Yldiz-Kiosk (Yildiz-Kōşk). Prezentat sultanului. Majestatea Sa mi-a oferit imediat o țigară: m-a cuprins o adevărată spaimă. Trebuie să spun că mai fumasem o singură țigară, la 15 ani, pe cînd eram la liceu la Brăila; am fost literalmente bolnav din acea cauză de am crezut că-mi dau duhul... De atunci nu mai pusesem gura pe această iarbă a dracului. Nu era deci cazul să recidivez; o începeam bine. L-am rugat pe primul dragoman să spună că dacă aș fuma acea țigară ea s-ar preface în fum și scrum și solicitam, deci, favoarea să o păstrez drept amintire a primei noastre întîlniri. Abdul-Hamid, un om foarte subtil, a înțeles, și a făcut, surîzînd, un mic semn de aprobare: am pus redutabila armă în buzunar, iar mai tîrziu, de fiecare dată cînd mă duceam în vizită la sultan, repetam netulburat aceeași stratagemă liniștitoare pentru mine.

Am prezentat sultanului scrisorile de acreditare, cu fastul de rigoare, care era strălucitor: echipajele Curții imperiale au venit să mă ia de la Pera pentru a mă conduce la Palatul de la Yldiz-Kiosk unde marele maestru de ceremonii mă aștepta la intrare, în capul scării; am traversat un salon mare unde erau înșirați vreo 15 generali și înalți demnitari încărcați de decorații și fireturi. Suita care mă însoțea s-a oprit într-un al doilea salon și am fost introdus, singur, într-o încăpere minusculă în care se afla sultanul: în paranteză fie spus, ușa de la intrare era foarte joasă și primul dragoman mi-a explicat că lui Abdul-Hamid îi făcea o deosebită plăcere să-i vadă pe reprezentanții străini obligați să se aplece. Acest lucru făcea să-i crească importanța în ochii supușilor săi. Turcii se comportă, uneori, ca niște copii mari. După discursul de circumstanță, am fost autorizat să-i prezint împăratului otomanilor persoanele oficiale care mă însoțeau.

Halil Rifaat [Rif'at] Pașa era mare vizir [între 1895-1901]; avea mai mult de 80 ani. Acest bătrîn, cu barbă albă, foarte flegmatic, era blîndețea întruchipată. Cum nu vorbea franceza, era necesară prezența unui interpret. Două cuvinte reveneau în mod constant în conversația sa: „peki" (bine) și „yavash" [yavaș] (încet). Pentru moment... nu refuza nimic, cu prețul amînării la infinit a îndeplinirii promisiunii. În aceasta consta forța pasivității turcești. La picioarele sale zăcea, în permanență, o valijoară în care păstra actele importante. Aceste arhive ambulante constituiau disperarea funcționarilor.

Tevfik Pașa, ministrul afacerilor externe, era tipul diplomatului desăvîrșit: foarte curtenitor, foarte cultivat, era o adevărată plăcere să tratezi cu el. Mai tîrziu, după plecarea mea, a fost multă vreme ambasador la Londra. În 1897 am semnat împreună cu el un tratat comercial. Negocierile nu pot fi descrise. Mai mulți delegați români, tehnicieni, mă asistau, printre care și fratele meu. Partea turcă era reprezentată prin delegații Artin Dadian Effendi, subsecretar de stat, Nury Bey, secretar general la Ministerul afacerilor externe, de origine franceză. Fiind vecinul meu, el rugă pe cele două delicioase copile ale sale, care încă nu purtau văl, să danseze în fața mea. Mai erau de față Noradounghian Effendi, bine cunoscutul jurisconsult care reprezenta poporul armean, și Nikolki Effendi Sgurides. Negocierile, foarte anevoioase, tărăgănau. Cînd credeam că au luat sfîrșit, ele se reluau cu și mai mare avînt. În sfîrșit, a fost fixat un termen pentru semnarea protocolului final. Spre uimirea mea, delegații turci cerură cu glas mieros încă o reducere a taxelor vamale asupra alunelor. Evident, nu era decît un pretext pentru amînarea înțelegerii. Pentru moment m-am supărat: m-am ridicat și, spre marea lor surpriză, le-am declarat că fără a mai cere guvernului meu nici o indicație suplimentară, le voi acorda reducerea propusă. Fără îndoială că, pe atunci, nu era comod să duci tratative cu turcii pentru că grecii și armenii care erau de față complicau și mai mult situația. Dar, ca urmare a unui aviz al Consiliului de Miniștri care cerea reexaminarea proiectului de convenție, a trebuit — la 13 mai 1897 — să-i scriu lui Izzet Bey pentru a-i cere să intervină pe lîngă sultan care a dat ordin să fie semnat instrumentul diplomatic[1].

O propunere a sultanului Abdul-Hamid

În toamna aceluiași an (1897) trebuia să plec în concediu. În chiar ziua plecării, un emisar venit călare mi-a adus o invitație de la sultan care mă chema să mă prezint la palatul Yldiz Kiosk: to-

[1] Convenția comercială româno-turcă a intrat în vigoare la 17/29 februarie 1898.

tul era aranjat să plec direct de acolo la Top-Hane de unde avea să mă ia, în mod excepțional, vaporul românesc. După o introducere subtilă, Abdul-Hamid sfîrși prin a mă ruga să vorbesc cu regele Carol I în vederea încheierii unei alianțe pe care cele două state urmau să o facă pentru a împiedica izbucnirea unui conflict general în Peninsula Balcanică. Îmi înmînă un proiect de tratat de alianță defensivă ce urma să fie semnat între Turcia și România.

Am transmis documentul regelui Carol I la Sinaia, în prezența d-lui Sturdza. Cu prudența-i cunoscută, suveranul nostru ne-a spus că nu trebuie să comunicăm nimic în scris nici sultanului, nici Sublimei Porți și că, la reîntoarcerea mea la Constantinopol, va trebui să explic verbal lui Abdul-Hamid pericolul și inutilitatea unui tratat de alianță în toată regula[1]. În schimbul a doi cai arabi pe care i-a primit de la sultan, regele Carol îl însărcină pe cumnatul lui Take Ionescu să-i ducă lui Abdul-Hamid doi minunați câini ciobănești românești, din cea mai pură rasă; aceste două inutile amabilități fură singurii martori ai unei alianțe abia schițate.

Pe atunci, nefiind căsătorit, invitam la Legație numai pe prietenii și pe compatrioții mei în trecere. Dădeam mesele oficiale la Cercul Orientului, instalat în locuința lui Abraham Pașa și care avea un bucătar renumit ce servise cîndva la palatul imperial. Nu numai că veneau toți colegii, dar veneau și soțiile lor, ceea ce constituia un adevărat succes. La 28 august 1897 am oferit, la Palatul de vară de la Thérapia, un dineu oficial pentru 36 de persoane, urmat în celelalte veri de mese asemănătoare.

Am invitat-o la Constantinopol pe celebra noastră cîntăreață Darclée, care a avut onoarea de a cînta în fața sultanului, în micul teatru de la Yldiz-Kiosk. A fost invitat întregul corp diplomatic, precum și doamnele din harem care au urmărit spectacolul de după gratiile impenetrabile. Un lucru foarte ciudat era orchestra militarizată în care toți muzicanții, îmbrăcați în uniformă, erau gradați. Abdul-Hamid îi acordă compatrioatei mele toate onorurile, o decoră, îi oferi un onorariu substanțial, o găzdui la Palatul din Pera, iar în timpul ședерii sale în capitala otomană îi puse la dispoziție un cupeu. Meritul lui era cu atît mai mare cu cît nu era deloc meloman, precum regele Leopold II al Belgiei; cu privire la acest subiect el spunea: „Aș dori ceva care să mă distreze, dar nu muzică pentru că îmi obosește creierul". Strălucita noastră cîntăreață Elena Teodorini a venit și ea la Constantinopol unde a dat o reprezentație la teatrul Petits-Champs.

La 17 aprilie 1898, de paștele ortodox, am oferit la Cerc un dejun în onoarea doamnei Pia I. Brătianu (văduva ilustrului om de stat, Ion C. Brătianu), fiului ei, Ionel I.C. Brătianu, pe atunci tînăr ministru al Lucrărilor Publice, celor două domnișoare Brătianu și altor prieteni români. La plecare, am avut grijă să ascund în cabinele lor de pe vasul românesc cutii cu rahatlocum, însoțite de o carte de vizită falsă, din partea lui Hagi [Haci] Bekir, cunoscutul fabricant al acestor specialități. De la Constanța, dl. Ionel I.C. Brătianu mi-a telegrafiat cîteva rînduri, în românește: „Falsului Hagi Bekir — sute și mii de mulțumiri — din partea celor ce nu vor uita niciodată — nici Stambulul, nici pe dumneavoastră". Promisiuni exagerate, care se topiră ca... locum-ul!

Îmi petreceam verile la Palatul de vară din Bosfor. Vapoarele Serviciului Maritim Românesc se opreau în fața hotelului ca să-mi ridice corespondența oficială și pe cea a colegilor mei. În acest hotel exista un adevărat fenomen: un gentleman, împodobit cu un fes, care nu frecventa pe nimeni și pe bună dreptate — era spionul sultanului. Ne amuza mult prin impasibilitatea sa și ne întrebam cam ce ar putea să raporteze mai departe despre noi, pentru că nu cunoștea nici un diplomat. Jucam tenis chiar la hotel sau la ambasadele vecine: a Angliei, Franței, Germaniei sau Italiei. Seara ieșeam adesea cu dl. de Bunsen, consilier la ambasada Angliei, să jucăm bridge la baronul Macchis, la Büyükdere. Într-o noapte ne-a surprins o furtună groaznică și am văzut moartea cu ochii. De frică, barcagiii [kayiki-ii] ar fi putut să ne arunce în mare, ca lest.

Trenul așteaptă o jumătate de oră

Firește că vizitam toate moscheele, mormîntul profetului de la Eyub, pe dervișii care interpretau unele dansuri rituale cîntînd și învîrtindu-se pînă la epuizare, Burgurlu, mai sus de Skutari, de unde panorama este minunată și unde este atît de plăcut să iei masa... dacă vii cu mîncarea și cu băutura trebuincioasă; Comoara Vechiului Serai, unde îmi conduceam compatrioții de atîtea ori; Kağithane (apele dulci ale Europei)[2] sau Gök-suyu (apele dulci ale Asiei)[3]; frumoasa moschee verde de la Brusa. Într-o vară, am petrecut trei luni împreună cu cei doi fii ai mei

---

[1] Acest proiect de tratat fusese propus în contextul războiului greco-otoman (1897), determinat de izbucnirea unei răscoale populare în Creta, desfășurată sub lozinca unirii insulei cu Grecia. Documentul otoman prevedea angajamentul părților de a-și acorda sprijin militar reciproc în caz de atac din partea unuia sau mai multor state balcanice. România nu și-a însușit propunerea lui Abdul-Hamid II continuînd să ducă relații normale cu toate statele balcanice.

[2] Kağit-hane suyu, cele două riuri numite de bizantini Barbyzes și Cydaris, iar de otomani Kağithane și Ali Bey, care se varsă în apropiere de Eyub, în Cornul de Aur; la sfîrșitul sec. XIX, circulau bărci pe aceste riuri, care duceau spre un loc de promenadă, cu grădini răcoroase, mult căutate în timpul verii.

[3] Gök-suyu erau situate pe malul asiatic și se vărsau direct în Bosfor, pe lîngă Anadolu Hisar (fortăreața ridicată de Baiazid I între 1392-1393, mărită de Mehmed I și restaurată de Mehmed II în 1452 și 1464).

pe insula Prinkipo[1]. La sfîrşitul vacanţei lor, trebuia să trecem pe coasta asiatică pentru a lua trenul care urma să-i conducă pînă la vaporul românesc. Ca urmare a unui accident survenit pe vaporaşul nostru cu aburi, a trebuit să ne continuăm traversarea cu o barcă cu pînze. Abia ajunserăm pe coasta Asiei că se şi auzi locomotiva sunînd. În acelaşi timp, fără să-mi spună nimic, unul din cei doi însoţitori turci porni ca din puşcă spre gară; celălalt, de asemenea, ne-a grăbit să ajungem repede. Spre stupoarea mea, am văzut trenul care ne aşteptase mai mult de o jumătate de oră. M-am grăbit să-mi cer scuze şefului de gară, dar acesta, care vorbea bine franceza, mi-a spus: „Nu face nimic, am mai fi aşteptat pentru ca fiii dvs. să nu piardă vaporul!" Evident că era o exagerare, dar o amabilitate, chiar excesivă, este întotdeauna flatantă.

Foarte plăcută a fost vizita la dl. Zander, directorul general al căilor ferate ale Anatoliei; mi-a spus că primise ordin să pună la dispoziţia mea un tren care să mă conducă, cu invitaţii mei, fie la Angora [Ankara], fie la Koniah [Konya]. Foarte surprins, am ripostat: „Vreţi să spuneţi un vagon". „Nu, un tren întreg". Eram realmente zăpăcit. Am acceptat, şi am invitat pe contele Errambault de Dudzeele, ministrul Belgiei, cu fiul său Gaston, pe Jonkeer van der Staal de Piershill, ministrul Ţărilor de Jos, pe G. Filality, pe consulul nostru general, dl. C. Petrescu, pe dl. Paul Weitz, jurnalist pe care dl. Morgenthan avea să-l califice mai tîrziu: „Unul din oamenii cei mai bine informaţi din Turcia"...

Trenul era un adevărat model de confort; fiecare vagon era împărţit în două adevărate dormitoare, cu tot ce era necesar în ele; în plus, exista şi un vagon-salon şi un vagon restaurant; o bucătărie excelentă şi şampanie în permanenţă. Călătoream numai noaptea ca să vedem mai bine ţara.

Sosiţi la Koniah, [Konya] pe care îl alesesem drept capăt al excursiei noastre, am fost primiţi cu onorurile cuvenite rangului nostru. Am fost conduşi la Conak-ul [Konak-reşedinţa] guvernatorului (vali) Ferid Paşa, mai tîrziu mare vizir, în caleşti; păstrez fotografia luată în momentul în care coboram din trăsura mea. Nu este cazul să fac aici elogiul lui Ferid Paşa care era un om politic de prim rang; ne dădu toate informaţiile cerute şi ne documentă asupra stării provinciei. I-am cerut să-l vizităm pe faimosul Celebi, şeful dervişilor; acest prelat, care se bucura întotdeauna de privilegiul de a-i încinge pe noii sultani cu sabia profetului Mohamed la moscheea de la Eyub, era foarte temut de Abdul-Hamid. Acesta nu-i permitea să părăsească Koniah-ul. Casa, foarte mare, dar mobilată modest, avea o podea din scînduri de brad, foarte curat spălată. Celebi ne-a spus că este foarte bucuros că ne-a cunoscut şi, asta, numai datorită căii ferate. Mai adăugă că tot acestei invenţii îi datorează plăcerea de a fi gustat şampania pe care o apreciază în cel mai înalt grad. Este ştiut că musulmanii, pentru a interpreta preceptele Coranului, răstălmăceau că doar vinul ar fi interzis. Aşa dar, nu se privau nici de coniac, nici de lichioruri, nici de şampanie. Dacă Mohamed ar fi putut prevedea această sofistică interesată, ar fi permis mai degrabă vinul, cu siguranţă mai puţin dăunător decît alcoolul şi toţi derivaţii săi. La întoarcere, străbătînd cîmpiile Anatoliei, văzurăm cămile arînd pămîntul cu pluguri de lemn. Traversarea a fost într-adevăr frumoasă şi ne-am reîntors la Pera încîntaţi. ■

Versiunea românească:
Nadia PANDREA

[1] **Prinkipo (otomanii o numeau Büyük Ada = Insula Mare) era cea mai mare dintre insulele (în număr de 9) situate în Marea de Marmara, în apropierea acestei coaste asiatice; ele constituiau un loc de refugiu în timpul verii pentru sultanii otomani.**

„PREGĂTIŢI SĂ REZISTE PÎNĂ LA ULTIMA PICĂTURĂ DE SÎNGE"

(Urmare din p. 15)

Vineri, 27 iulie. *Astăzi dimineaţă mă simt de parcă aş fi gata să intru în spital. Cu chiu cu vai, pe la ora 10 ajung la Misiunea britanică, de unde, împreună cu generalul, plec într-un pelerinaj de rămas-bun. Mai întîi la Ministerul de război; „vizita" durează peste o oră şi jumătate. Punctul principal al conversaţiei a fost lipsa de echipament a României... Apelul lui [Vintilă] Brătianu pentru ajutor este foarte elocvent şi generalul promite să facă tot ce poate... Toată ziua, generalul şi cu mine am adresat cuvinte de încurajare şi am semănat speranţă în inimile acestor oameni lipsiţi de ajutor, dar pregătiţi să reziste pînă la ultima picătură de sînge... Îl vedem pe generalul Prezan, un om aspru din fire. Ne spune că atunci cînd a aflat despre retragerea rusească şi despre ordinele comandantului suprem de a opri atacurile pe frontul românesc, a avut o strîngere de inimă, dar că după ce a cîntărit cu mai mult calm lucrurile, a ajuns la concluzia că acestea nu erau motive să-şi piardă orice speranţă. Situaţia este, totuşi, foarte critică şi urmează să ia măsuri imediate pentru a pune capăt pericolului iminent pe care îl reprezintă „vînzătorii de panică".*

Mai tîrziu îl vedem pe primul ministru, fratele ministrului de război, la care luăm prînzul... Ajungem apoi la gară, unde găsim o mulţime de ofiţiali şi trenul aşteptînd plecarea. Momentul despărţirii arată simţul de ospitalitate al românilor, iar modul în care ei rămîn pe peron, urmărindu-ne cu privirea, în timp ce trenul dispare încet din raza vederii lor, este un apel mut către noi... ■

PARTIDA CU CEA MAI FRUMOASĂ MIZĂ

Sfîrşindu-se ospăţul, s-a desfăşurat un danţ în chip de întrecere la luptă, nu numai vrednic de a fi privit, ci într-adevăr de neuitat. Înainte de începerea danţului, slujitorii au aşternut pe pardoseala sălii un covor moale de catifea, împărţit ca o tablă de şah, adică în pătrate de aceeaşi mărime, jumătate albe, jumătate galbene.

Erau treizeci şi doi de dănţuitori: şaisprezece îmbrăcaţi în postav ţesut cu fire de aur, ceilalţi şaisprezece — îmbrăcaţi în straie de argint.

Cele două oşti s-au aşezat faţă în faţă, iar muzicanţii au început să cînte un imn măreţ şi înfricoşător. În spatele fiecărei tabere de jucători se aflau muzicanţii îmbrăcaţi la fel, unii în damasc portocaliu, alţii în damasc alb; erau cîte opt de fiecare parte, purtînd instrumente plăcute, schimbînd cîntecul şi măsura după cum cerea desfăşurarea danţului. Era cu adevărat uimitor cît de repede înţelegeau jucătorii sunetul după care trebuiau să meargă înainte sau să dea înapoi.

Se doborau unii pe alţii oriunde îi trimitea cîntecul. Cînd unul prindea în luptă pe duşman, făcea o plecăciune, îl bătea uşor cu mîna dreaptă, îl aşeza dincolo de marginea covorului şi îi lua locul.

Regele nu era lovit niciodată şi i se dădea toată cinstea cuvenită chiar cînd era prins. Biruitorul îi spunea: „Bună-ziua!" şi asta însemna că lupta se sfîrşise.

Această relatare — redată prescurtat — poate fi citită în *A cincea şi cea din urmă Carte despre faptele şi pildele mari ale bunului Pantagruel*, tipărită în 1564, la 11 ani după moartea scriitorului francez François Rabelais (1494-1553).

Rinaldo de Angarano şi frumoasa Eleonora... după 400 ani

Este posibil ca pe vremea lui Rabelais acest gen de şah să fi avut o oarecare răspîndire datorită unei cărţi, o ciudată scriere a unui călugăr dominican — Francisco Colonna. Tipărită în 1499 la Veneţia şi urmată curînd de numeroase traduceri în engleză şi franceză, aceasta cuprindea o descriere amănunţită a regulilor de desfăşurare a unui astfel de şah-spectacol.

În 1554, un asemenea joc este consemnat la Marostica, un orăşel din nordul Italiei, unde doi tineri pretendenţi la mîna unei anume prea-frumoase şi indecise Eleonora, vrînd să-şi rezolve disputa prin duel au fost opriţi şi puşi sub arest. Tatăl Eleonorei a propus celor doi ca alesul să fie cel care va fi cîştigătorul într-o partidă de şah[1], partidă care a adunat o mulţime de curioşi în piaţa centrală a oraşului. Învingătorul — Rinaldo de Angarano — a obţinut astfel atît mîna cît şi frumoasa zestre a disputatei fete.

Auzind de această rezolvare ingenioasă, dar mai ales nesîngeroasă, papa Iuliu III (1550-1555) a hotărît ca o asemenea partidă de şah să fie repetată la Marostica timp de 100 ani.

Cît de consecvent a fost respectată hotărîrea papală, nu se ştie. Cert este că, în zilele noastre, din doi în doi ani (în anii cu soţ) — în prima duminică a lunii septembrie — regi, regine, nebuni şi heralzi îşi fac apariţia, pe marea tablă de şah din piaţa oraşului Marostica. ■

Radu Ion POPESCU

[1] Istoricii sînt de acord, în principiu, că şahul — în forma în care se joacă astăzi — îşi are originea în India, iar vechimea lui este mai mare de un mileniu şi jumătate. Numit chaturanga (chatur = patru, anga = membru) jocul se disputa între patru adversari aşezaţi în faţa unei table împărţită în 64 pătrate. Numărul pieselor era de 32. Cu timpul, numărul jucătorilor s-a redus la doi (*Magazin istoric*, nr. 2/1970).

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Gravuri şi stampe datorate unor artişti plastici din Apusul Europei, ilustrative pentru imaginea pe care cărturarii şi oamenii de artă şi-au făcut-o văzînd pitorescul locurilor şi originalitatea portului popular al românilor. În imagini: a, b) **Şezătoare** şi **Tîrg din Transilvania** — litografii de Joseph Lanzedelli, din anul 1820; c, d) Ţărănci române — gravuri de Michel Bouquet; e, g) Două desene de Raffet la ediţia germană a relatării de călătorie a contelui Anatol Demidoff: ctitoria cnezială de la Densuş şi poştalion din secolul XIX; f) Castelul de la Hunedoara — gravură din descrierea de călătorie a lordului Paget; h) Intrarea principelui Grigore Alexandru Ghica în Iaşi, desen alegoric de P. Miller; i, j) Ţărani români — desene de gravorul englez G. Hering **(Transilvania — „o parte a unui tot naţional"**, p. 33)

c

d

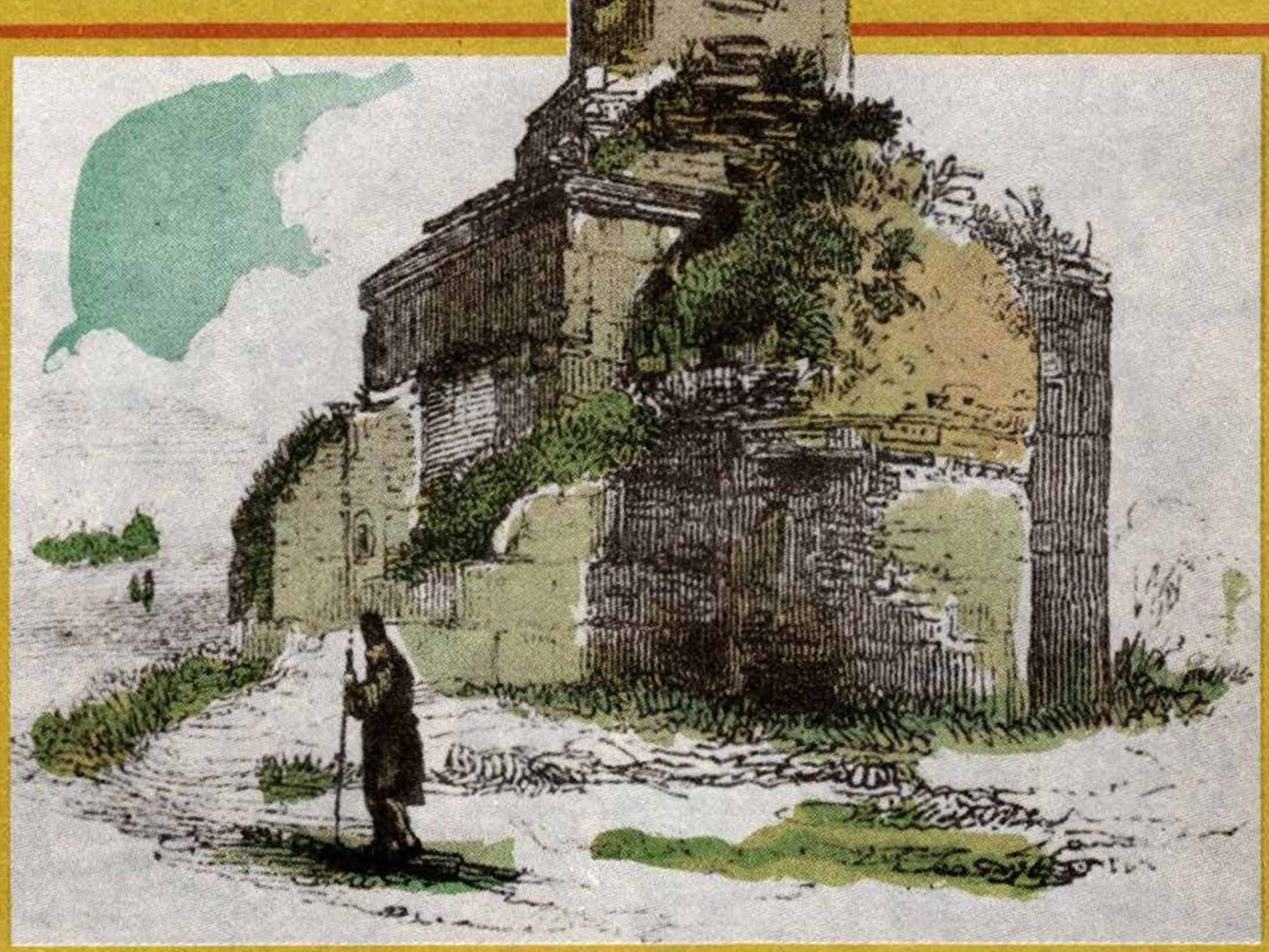

e

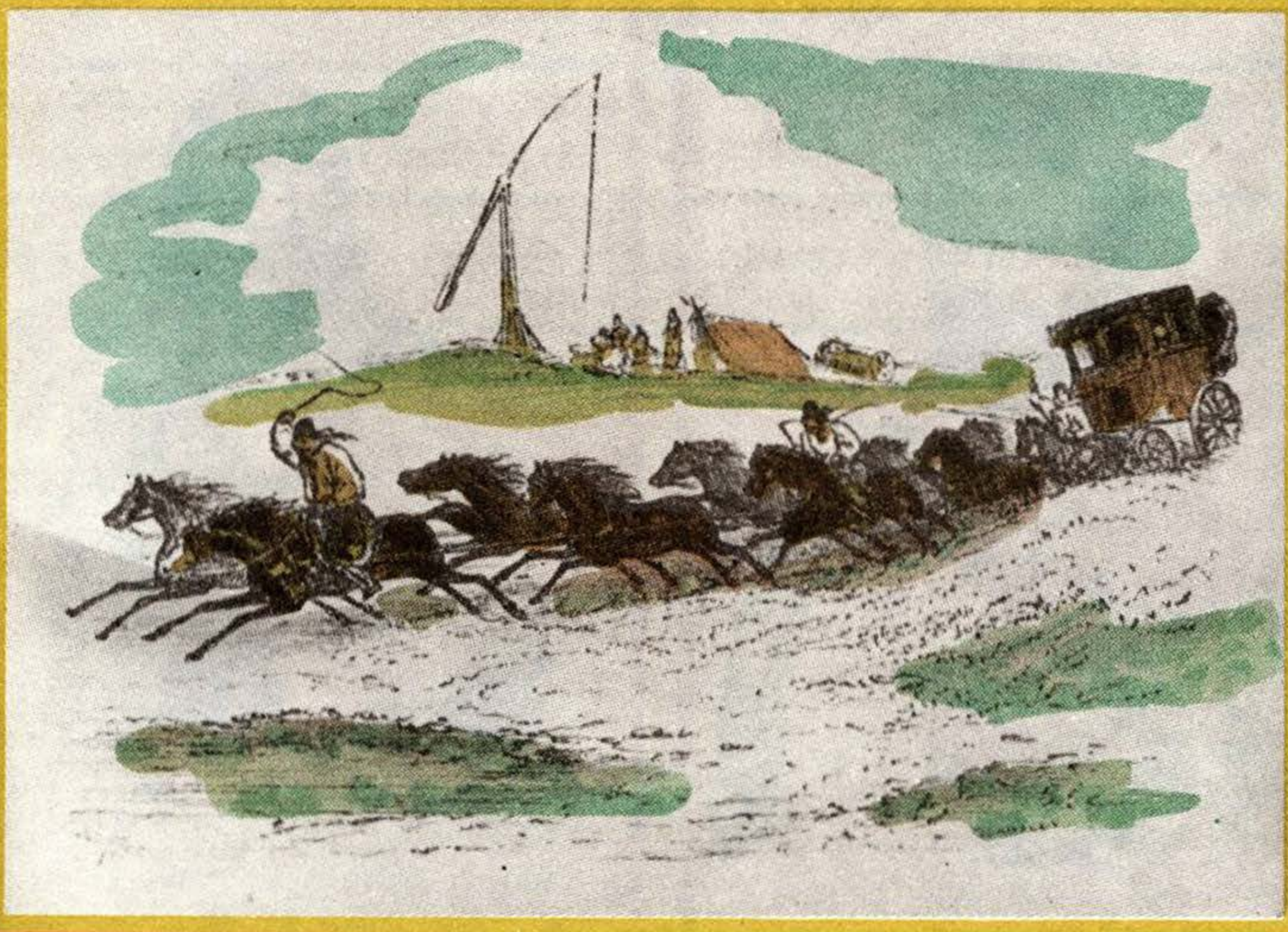

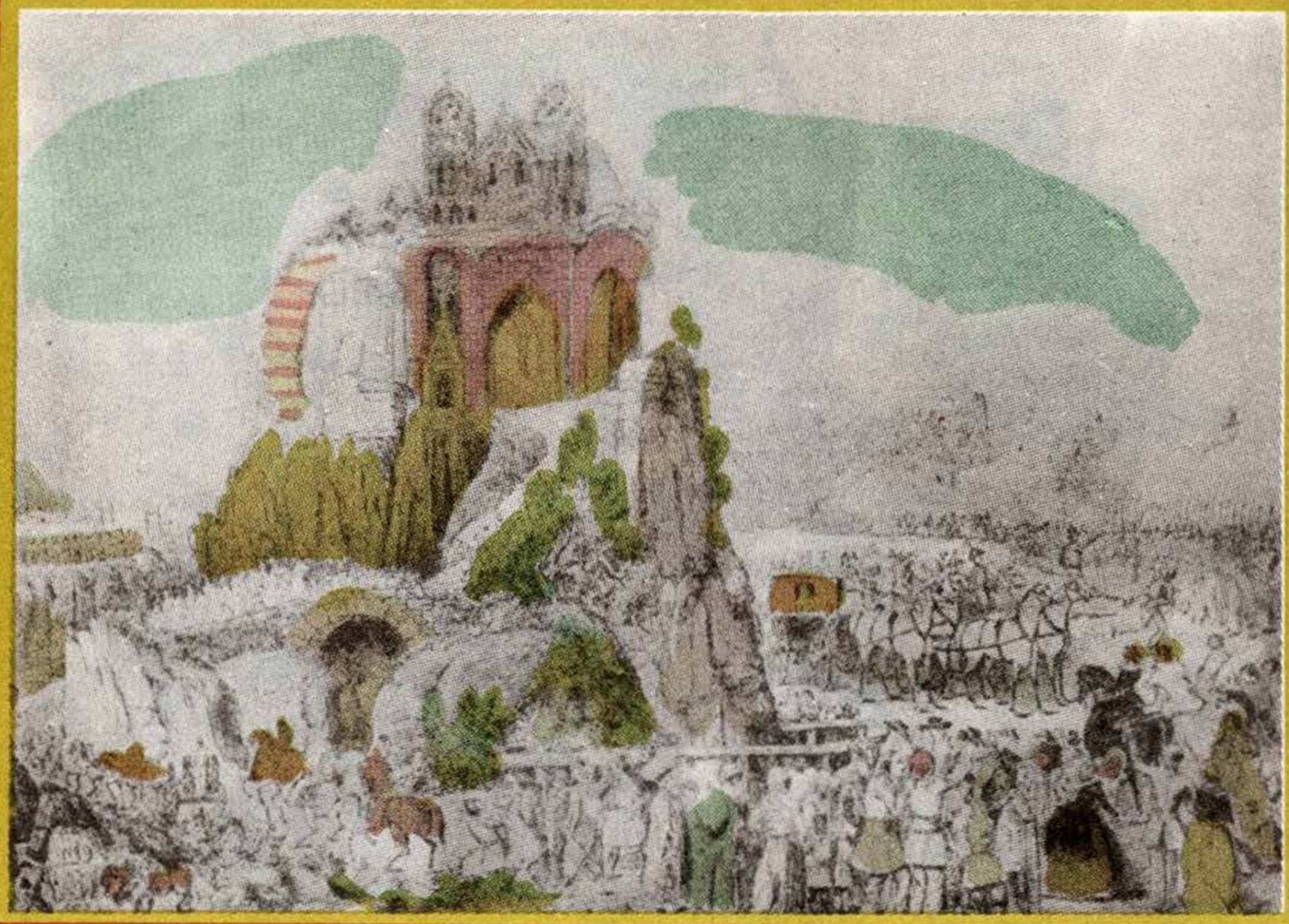

h

i

j

Profesorul Klaus Heitmann este unul dintre cei mai de seamă romaniști din Republica Federală Germania. Numeroase studii despre scriitori clasici ca Petrarca, Lesage, Marivaux, Diderot, ori despre scriitori contemporani ca Guillaume Apollinaire, Italo Svevo, Céliné etc. traduse în mai multe țări i-au adus o binemeritată reputație în cercurile de specialitate. Acum cîțiva ani i-a apărut și în limba română volumul Realismul francez de la Stendhal la Flaubert **(Editura Univers, 1983).**

Perfect cunoscător al tuturor limbilor romanice și deci și al românei, profesorul Heitmann este, deopotrivă, interesat și de istoria și cultura poporului nostru. Seminarul de limbi romanice al Universității din Heidelberg, pe care îl conduce, este un adevărat focar de răspîndire a cunoștințelor despre trecutul și prezentul poporului nostru, despre literatura română — clasică și contemporană Astfel, numai în ultimii ani, prof. Heitmann a publicat în periodice sau volume, studiile Das „rumänische Phänomen". Die Frage des nationalen Spezifikums in der Selbitbesinnung der Rumänischen Kultur **(„Fenomenul românesc". Problema specificului național în conștiința de sine a culturii românești),** Sextil Pușcariu. Deutschland und die deutsche Wissenschaft **(Sextil Pușcariu. Germania și știința germană),** Emil Fischer (1855-1921) und sein Beitrag zur Rumänienkunde **(Emil Fischer și contribuția sa la cunoștințele despre România). În cursul anului trecut, prof. Heitmann s-a preocupat de apariția, în prestigioasa colecție „Biblioteca Romanica", a volumului colectiv** Rumänisch-deutsche Interferenzen **(Interferențe româno-germane) ce înmănunchează comunicările ținute în cadrul unui colocviu organizat în Capitală, în toamna anului 1983, sub auspiciile Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România și ale Casei de Cultură a R.F. Germania din București.**

Dar cea mai semnificativă lucrare a prof. Heitmann referitoare la țara noastră este volumul Das Rumänenbild im deutschen Sprachraum 1775-1918 **(Imaginea românilor în spațiul lingvistic german), apărută în anul 1985 (Editura Böhlau, Köln — Viena, 365 p.). Este un studiu de autentică și pasionată erudiție, vizibilă chiar de la primul contact. Numai indicele literaturii primare și secundare consultate de autor cuprinde circa 700 titluri, dobîndind astfel atributele unei extrem de cuprinzătoare bibliografii a scrierilor apărute în limba germană privind, exclusiv sau tangențial, țările române în perioada cercetată.**

Imaginea românilor în izvoare germane (1775-1918)

TRANSILVANIA — „O PARTE A UNUI TOT NAȚIONAL"

DUMITRU HÎNCU

Întemeiat pe această impresionantă documentare, autorul și-a propus să identifice trăsăturile caracteristice poporului român așa cum au fost ele receptate de observatorii germani: călători, istorici, cercetători din diverse domenii. Cum rezultă din chiar subtitlul volumului: *Un studiu imagologic*, prof. Heitmann este partizanul unei orientări istoriografice ce se bizuie pe aportul unui larg evantai de discipline științifice, începînd cu psihologia socială și etnografia și, trecînd prin istoria generală și aceea a mentalităților, pînă la istoria literară și comparatistică.

Columna — un argument etnografic

De aceea, și capitolele cărții sînt consacrate, deopotrivă, obiceiurilor și modului de viață al românilor, căsătoriei și vieții de familie, relațiilor sociale, concepțiilor despre viață și lume ale poporului, particularităților naționale și condiționării lor istorice, imaginii despre români în momentul istoric 1866-1877 etc. etc. Trebuie să menționăm că, în final, autorul s-a văzut pus totuși în situația de a nu putea stabili un „portret ideal" valabil pentru toată epoca examinată, întrucît, în ciuda persistenței unor caracteristici, la fiecare două-trei decenii aceste elemente dobîndeau o pondere diferită ori erau completate de aprecieri inexistente pînă atunci. Cu toate acestea stu-

diul comparativ a relevat că o seamă de trăsături proprii românilor erau consemnate drept comune în majoritatea izvoarelor. Una din cele mai semnificative constatări era aceea că reprezentanții caracteristici ai colectivității românești trebuiau căutați cu deosebire în rîndurile țărănimii.

În același timp, autorul constată că izvoarele germane au subliniat mereu existența unui bine definit „caracter național" românesc, pe care l-au explicat prin dăinuirea peste vreme a unor însușiri moștenite de la antecesorii daci și romani. În volum aceste aprecieri sînt cuprinse în două capitole: *Tipul etnic românesc în continuitatea celui dac* și *Aspectele romane ale românilor*. Pentru a dovedi că în aspectul exterior al românilor existau afinități și deci înrudiri și pentru a-i reprezenta drept coborîtori ai unor strămoși bine determinați — subliniază prof. Heitmann — autorii germani trebuiau, evident, să semnaleze și existența unei reprezentări imagistice a acelor strămoși. Ea le-a fost oferită de reliefurile Columnei lui Traian de la Roma[1], la care se și fac mereu referirile.

Se pare că cel dintîi care a pus în circulație în Germania ideea că între dacii antici și valahii din epoca modernă existau certe similitudini a fost englezul Thomas Thornthon *(The Present State of Turkey)* 1807, lucrare tradusă în germană sub titlul *Das türkische Reich in allen seinen Bezienhungen* (1808). La el se referă, L. von Stürmer în ale sale *Skizzen einer Reise nach Konstantinopel in den letzen Monathen des Jahres 1816* (Schițe ale unei călătorii la Constantinopol în ultimele luni ale anului 1816) prima descriere germană originală în care găsim exprimată această idee: *„În straiul lor de vară, locuitorii de astăzi ai Valahiei seamănă foarte de aproape cu strămoșii lor din vremea romanilor, așa cum sînt ei înfățișați pe Columna lui Traian. Am găsit astfel în totul confirmate afirmațiile făcute în această privință de domnul Thornthon"*.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1987.

Pentru von Stürmer, analogia dintre vechii locuitori ai țării și cei de mai tîrziu se vădea, în special, în vestimentație. De altfel, și pentru alți susținători ulteriori ai continuității dace și romane, îmbrăcămintea a constituit argumentul de bază al considerațiilor, afirmație preluată și în lucrări cu caracter enciclopedic. Astfel, în dicționarul enciclopedic *Brockhaus* pe anul 1827 (vol. XII, p. 30) se arată că *„prin portul lor de vară, valahii seamănă foarte bine cu strămoșii lor romani, așa cum sînt ei reprezentați pe Columna lui Traian de la Roma"*, formulare preluată aidoma și în *Neue Rheinisches Conversations'* — *Lexicon* din anul 1830 (vol. XII, p. 40), ca și în ediția din anul 1845 (vol. XII, p. 645) a respectivei lucrări. De asemenea, F.H. Ungewitter, într-o lucrare din 1854 a repetat literal formularea din 1827. Tot pe lucrarea lui Thornthon pare a se fi întemeiat și R. Lindau (1849, p. 143) atunci cînd, în versiunea germană a cărții lui Wilkenson *Account of Principalities of Walachia and Moldavia* (Relatare despre principatele Valahiei și Moldovei — 1849, p. 143), arată că straiul țăranilor valahi *„are anumite asemănări cu portul dacilor, așa cum sînt ei prezentați pe Columna lui Traian din Roma"*. Este o afirmație care a revenit și în ediția germană a descrierilor lui Paget și Demidoff. Aceste consemnări au furnizat datele necesare lui Karl Marx care în *Însemnările despre români* nota: *„Portul țăranilor de la Dunăre e la fel cu acela din vremea lui Traian"*.

În a doua jumătate a secolului XIX, comparațiile dintre români și daci au depășit cadrul unor formule stereotipe. Alt autor, S. Steinhard — care nici el nu judeca totuși pe baza propriilor sale observații — *(„după unii autori, extrem de pitoresc și exact așa cum este reprezentat războinicul popor al vechilor daoi în basoreliefurile romane")*, furnizează și amănuntul privitor la *„căciula dacă din pîslă albă ori din blană neagră de oaie"* din portul bărbaților. În lucrarea etnologului francez Guillaume Lejean *Ethnographie de la Turquie* (1861, p. 19) publicată și în germană, culoarea părului denota ascendența dacă: *„Printre ei, indivizii cu părul blond sînt cel puțin la fel de numeroși ca aceia bruneți, ceea ce ne amintește de ascendența dacilor și celților"*.

Un alt autor, J.G. Kohl: *Die Völker Europas Cultur und Charaterskizzen den europäischen Völker* (Popoarele Europei. Cultură și schițe de caracter ale popoarelor Europei) Hamburg 1872 constata similitudini între daci și români și în privința constituției fizice: *„La fel ca și în limba lui,* — scria Kohl — *poporul are și în rasa și obiceiurile, precum și în toată ființa sa mult din «dacismul» originar. La această părere ajunge, cu siguranță, cel care are măcar o dată prilejul să vadă un păstor valah, înalt, masiv, cu picioarele încălțate în piei de capră, cu nădragii prinși într-o cingătoare de piele, pe cap cu o căciulă de blană de oaie, iar sub ea trăsături nu lipsite de frumusețe... și să compare această imagine cu prizonierii daci reprezentați pe sculpturile Columnei lui Traian din Roma"*.

După părerea lui Kohl, o astfel de comparație sugera numaidecît relația dintre copie și model: *„Chipurile pe care sculptorul roman antic le-a săpat acolo în piatră acum 2 000 de ani sînt la fel de asemănătoare cu fățurile vii pe care le vedem astăzi suind munții vechii Dacii, la Dunărea de jos, ca un bun portret cu originalul său"*, fapt care îl întărea pe etnolog în convingerea că în valahii de astăzi avem în fața noastră o bună parte din vechii daci.

„Neîndoielnice urme ale nobilei vițe"

În portretele făcute românilor de sursele de limba germană, o mare pondere a avut-o, de asemenea, ascendența romană, semnalează prof. Heit-

mann. Tradiția stabilirii unei legături între aspectul exterior al valahilor și acela al strămoșilor lor romani avea, de altfel, mare vechime. Încă Martin Opitz subliniase în poemul său *Zlatna oder vom Ruhe des Gemütes* (Zlatna sau pacea sufletului), apărut la Breslau în 1623, romanitatea poporului român, pe care el o constatase în cursul ședерii sale în Transilvania[1], arătînd cît de apropiată e româna de latină. Această afinitate lingvistică era legată, după părerea lui, de una de cosangvinitate: *„Și bordeiele sătenilor ascund mult sînge nobil"*.

Drept izbitoare mărturii ale acestei obîrșii, el amintea dansurile și portul țăranilor valahi care și acum încă — scria el în sec. XVII — se îmbracă la fel ca romanii și mai cu seamă, faptul că *„ale strămoșilor purtări și obiceiuri nici acum de tot n-au lepădat"*.

Fără să fi cunoscut acest poem, în descrierea sa din anul 1839, von Hallberg-Broich a constatat și el descendența românilor din romani. În capitolul despre Transilvania din *Reise nach dem Orient* (Călătorie spre Orient) p. 36, el menționa *„valahul, cu pronunțata sa fizionomie română"*.

Într-un alt pasaj al lucrării, această „pronunțată fizionomie română era mai concret sugerată: *„Ca și romanii, ei poartă tunica, reprezentată de frumoasa lor cămașă albă cu mîneci largi, ce le cade deasupra genunchilor, peste pantaloni"*.

E.A. Quitzmann releva *„tipul meridional al staturii și profilului roman ce mai poate fi încă deseori întîlnit la români"*. Asemănarea trăsăturilor feței este relevată și în ediția germană a jurnalului de călătorie al lui Anatole von Demidoff *Reise nade den südlichen Russland und der Krim, durch Ungarn, die Valachei und die Moldau, in Jahre 1837* (Călătorie spre sudul Rusiei și Crimeea prin Ungaria, Valahia și Moldova, în anul 1837) publicată în anul 1854, *„o desăvîrșită asemănare cu transteverienii* [locuitori ai cartierului popular „Transtevere", din Roma] *de astăzi"*, după cum și în limba, jocurile și petrecerile lor *„se găsesc neîndoielnice urme ale nobilei vițe pe care și-o afirmă valahii"*. În fine, în 1856, Söllner, în *Statistik der Grossfürstenthumus Siebenbürger*, Hermanstadt, 1856 (Statistica marelui principat al Transilvaniei), observa că, în rîndul națiunii valahe, se găsesc *„ca la nici o alta, forme frumoase și clasice profiluri romane"*. Referindu-se la aspectul relevat de Söllner, Schmidl Adolf confirmă la rîndul său, în *Das Bihar Gebirge an der Grenze von Ungarn und Siebenbürgen* Munții, Bihariei la hotarul între Transilvania și Ungaria, (1863, p. 126): *„În ce mă privește, nu pot decît să confirm în totul această asemuire. Căci de prea multe ori am fost eu însumi uimit de trăsăturile nobile și de ochii negri, focoși, ai locuitorilor, iar un pictor ar găsi în Biharia cu zecile modele pentru un Hector, Ganymed etc."*.

Cea mai amănunțită, și, în același timp, cea mai vie și pregnantă reliefare a dăinuirii aspectelor romane la români a făcut-o K.E. Franzos în *Aus Halb-Asien. Culturbilder aus Galizien, der Bukowina, Südrussland und Rumänien* (La jumătatea drumului spre Asia. Tablouri ale vieții culturale din Galiția, Bucovina, sudul Rusiei și România). Descriind înfățișarea româncelor, el arăta că *„aici pot fi aflate făpturi frumoase, grațioase. Tipul roman ...e vizibil în nasul frumos și mîndru, în gura fin și precis desenată, în părul negru, lucios. în bronzul caracteristic, defel urît, al obrazului. Cînd privești o tînără româncă în portul ei de sărbătoare* — continua el — *cu cămașa de in împodobită cu cusături... cu fusta națională de postav croită dintr-o bucată, prinsă cu o agrafă pe talie, de cele mai multe ori albastră, și o mai asculți și cum vorbește — iar fiecare sunet amintește de vechea Romă — nu-ți mai trebuie multă imaginație ca să te gîndești la țărăncuțele de pe vremea lui Cicero"*.

Spiritul în care prof. Heitmann și-a conceput lucrarea rezultă însă cel mai elocvent din scurta prefață. Întrucît cartea urma să apară în seria „Studia Transylvanica", autorul a ținut să-și expliciteze, fără echivoc, punctul său de vedere asupra rolului și locului românilor în istoria acestui străvechi teritoriu românesc: *„E adevărat, titlul acestei încercări nu cuprinde nici o referire la Transilvania. Cu toate acestea, problematica și rezultatele ei privesc tot timpul acest ținut. Căci fiecare pagină a cărții se referă la poporul care, sub raportul vechimii și al numărului, constituie cea mai importantă componentă etnografică de acolo, în sensul că românii din Transilvania sînt considerați ca o parte a unui tot național, de care aparțin. De aceea, mi s-a părut nu numai legitim, dar și absolut necesar să nu mă limitez la o arie geografică redusă, întrucît trebuia să țin seama de împrejurarea că linia de demarcație a Carpaților, atît de importantă pe multe alte planuri, precum și hotarele politice de pînă la 1918 nu au existat, de fapt, niciodată dintr-un anume unghi de vedere, acela al românilor. Desigur, atunci cînd studiile despre sașii și secui se rezumă la spațiul transilvan, lucrul este cît se poate de înțeles; cînd este însă vorba de populația majoritară a Transilvaniei, trebuie avută în vedere perspectiva relației organice între acea parte a ariei de așezare a românilor și toate celelalte. Acestea au fost și rațiunile care m-au determinat să iau în considerare în studiul meu, și anume cît mai cuprinzător posibil, atît scrierile care se ocupă cu românii din Transilvania, în perioada cuprinsă între sfîrșitul sec. XVIII și începutul veacului XX, cît și literatura despre cei din Valahia și Moldova. După cele mai sus arătate, publicarea acestei lucrări în seria* Studia Transylvanica *mi se pare deci pe deplin justificată"*. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1976.

Din tradiţiile gîndirii progresiste româneşti

Constantin Dobrescu-Argeş:

„M-AM DAT CU TOTUL ŢĂRANILOR"

Dr. ROMUS DIMA

Afirmaţia din titlu aparţine lui Constantin Dobrescu-Argeş şi datează din anul 1899, cu prilejul unei dări de seamă prezentate în faţa alegătorilor săi argeşeni. Cu patru ani în urmă, referindu-se la aceeaşi coordonată constantă a activităţii sale, fusese ceva mai explicit: „Eu sînt absolut cu totul şi-n totul numai al ţăranilor. Lor am jertfit inteligenţa, puterea şi soarta mea... şi pentru dînşii am ajuns a fi urîtul şi bîrfitul clocotilor".

Aceste declaraţii, cu valoare de simbol, închid în ele munca intensă şi complexă depusă de Constantin Dobrescu-Argeş în a doua jumătate a secolului XIX pentru ridicarea economică, socială, culturală şi politică a ţăranului român, pentru apărarea cu sinceritate şi dăruire totală a intereselor sale fundamentale, împotriva exploatării şi asupririi la care era supus de către moşieri, arendaşi şi autorităţi.

Anii de formare

Promotor al concepţiilor vizînd transformări structurale în domeniile instrucţiei şi educaţiei, apărător consecvent al celor mulţi şi exploataţi din lumea satelor, întemeietor al presei pentru ţărănime, parlamentar, orator şi om politic, luptător pentru organizarea politică a truditorilor ogoarelor într-un partid propriu, Constantin Dobrescu-Argeş a cunoscut — cum puţini contemporani ai săi au avut o asemenea şansă — tumultul unei vieţi exemplare, care i-a furnizat motive temeinice să fie stăpînit de sentimentul datoriei sociale împlinite. A trăit puţin, dar a realizat mult. A cunoscut numeroase provocări şi persecuţii pornite cu răutate rar întîlnită de adversarii săi politici, dar şi înfăptuiri de o amplă rezonanţă socială, pentru care şi-a cîştigat recunoştinţa urmaşilor.

Mediul ţărănesc în care şi-a petrecut copilăria şi adolescenţa a avut o înrîurire puternică asupra formării şi dezvoltării personalităţii sale. S-a născut la 28 iunie 1856, în localitatea Muşeteşti, judeţul Argeş, ca fiu al preotului Ion Dobrescu şi al Mariei Popescu. Aşezare umană veche, comuna Muşeteşti este brăzdată de apele Vîlsanului şi se află situată în imediata apropiere a oraşului Curtea de Argeş, localitate cu nume de adîncă rezonanţă istorică. Locuitorii Muşeteştiului au fost receptivi la marile momente revoluţionare din istoria modernă a României, luînd parte, sub diferite forme, la acestea.

Instrucţia şi educaţia căpătate în şcoală au fost hotărîtoare în formarea şi afirmarea lui Constantin Dobrescu-Argeş pe arena vieţii social-politice româneşti. Şcoala primară a urmat-o în comuna Muşeteşti, la Curtea de Argeş şi la Piteşti, în ultima localitate absolvind clasa a IV-a. Potrivit tradiţiei familiei, preotul Ion Dobrescu şi-a îndemnat fiul să se îndrepte spre continuarea studiilor în teologie. Aşa se face că, în anul 1870, Constantin Dobrescu a fost admis bursier al Seminarului din Curtea de Argeş, unde s-a impus repede prin sîrguinţă şi calităţi intelectuale. Constantin Dobrescu a absolvit cu rezultate foarte bune la învăţătură şcolile urmate. Dar el n-a rămas niciodată numai la acest nivel de însuşire a cunoştinţelor. Se documenta cu tenacitate şi perseverenţă în diverse domenii ale cunoaşterii umane, avînd în atenţie mai ales economia politică, oratoria, filozofia, literatura, pedagogia. În această perioadă a acumulărilor intelectuale, a fost atras şi de doctrina socialistă, pe care a cunoscut-o îndeosebi din operele lui Karl Marx.

Odată cu absolvirea Seminarului din Curtea de Argeş, în 1875, şi îmbrăţişarea carierei de învăţător, Constantin Dobrescu era deja format din punct de vedere al pregătirii generale, dispunea de cunoştinţe economice, culturale şi politice necesare pentru a intra în bătălia vieţii. Se înţelege, modelarea, şlefuirea şi desăvîrşirea personalităţii sale s-au realizat în tumultul vieţii, în lupta împotriva nedreptăţilor sociale, pentru apărarea intereselor superioare ale ţărănimii, ale poporului. Militantul argeşean a intrat în luptă cu hotărîre, consecvenţă şi pasiune.

Constantin Dobrescu-Argeș (în p. 36) *a fost și fo datorul săptămînalului* Țăranul,

Păşind în arena vieţii sociale româneşti, C. Dobrescu-Argeş a cunoscut o rapidă ascensiune politică. S-a făcut remarcat mai întîi ca dascăl eminent în Muşeteştii Argeşului, unde a introdus un nou sistem de organizare şi desfăşurare a predării obiectelor de învăţămînt, precum şi a activităţilor extraşcolare dedicate educaţiei adulţilor. De asemenea, a determinat organele de stat comunale, judeţene şi centrale să se ocupe cu mai multă răspundere de asigurarea condiţiilor materiale minime necesare procesului instructiv-educativ.

Pe parcursul a cinci ani de activitate didactică şi socială (1875-1880), s-a convins şi mai mult că acţiunea vastă şi multilaterală pentru apărarea ţărănimii împotriva exploatării şi asupririi, pentru ridicarea nivelului economic, politic şi cultural al acesteia se putea înfăptui în condiţii superioare numai dacă această numeroasă clasă socială va fi organizată politiceşte în partid propriu. Odată ce a emis această idee, C. Dobrescu-Argeş a luptat cu ardoare pentru materializarea ei, fiind printre primii oameni politici din ţara noastră care s-au remarcat şi au obţinut rezultate meritorii pe tărîmul organizării politice a ţăranului român. Urmarea firească a acestei activităţi în rîndurile sătenilor a fost constituirea, în anul 1881, la Muşeteşti, a Comitetului ţăranilor, cea dintîi organizaţie politică ţărănească din România, embrionul viitorului Partid Ţărănesc. De numele şi activitatea laborioasă ale lui C. Dobrescu-Argeş se leagă deci primii paşi ai activităţii politice a ţăranului român. Din iniţiativa lui, gruparea ţărănistă din Muşeteşti a fondat, în acelaşi an, gazeta săptămînală *Ţăranul*, prima publicaţie din România care se adresa cu prioritate lumii satelor.

Constituirea Comitetului ţăranilor, ascensiunea politică rapidă şi creşterea popularităţii conducătorului său au pus pe gînduri Partidul Naţional-Liberal şi pe şeful acestuia, I.C. Brătianu. Urgent şi metodic s-a trecut la acţiune. Liderul liberal a vrut, la început, să-l atragă de partea lui, dar C. Dobrescu-Argeş a refuzat categoric. A fost pus apoi în mişcare un complex de persecuţii şi provocări (interzicerea unor congrese şi întruniri ţărăneşti, încorporarea în armată, concentrarea sau arestarea învăţătorului din Muşeteşti etc.), urmărindu-se stoparea carierei sale politice. Spre satisfacţia opiniei publice progresiste, liberalii n-au reuşit să realizeze acest lucru şi popularitatea, prestigiul şi autoritatea lui C. Dobrescu-Argeş au cunoscut noi valenţe calitative.

Cu toate că în procesul de făurire a Partidului Ţărănesc au fost şi momente grele — în 1884, de pildă, Comitetul ţăranilor şi gazeta *Ţăranul* şi-au încetat activitatea — C. Dobrescu-Argeş nu a părăsit ideea creării unei organizaţii politice proprii a ţărănimii. El a găsit noi metode şi mijloace pentru continuarea luptei: a folosit cu rezultate bune societăţile economice şi pe cele cultural-artistice, coloanele ziarului *Gazeta ţăranilor*, scos de el şi de Alexandru Valescu, în anul 1892, ca organ al Societăţii pentru cultura ţăranilor, căreia tot C. Dobrescu-Argeş i-a dat viaţă. De asemenea a intensificat întîlnirile şi dezbaterile pe aceleaşi teme cu învăţători, preoţi şi ţărani din judeţele Argeş, Muscel, Gorj. Această activitate grea şi complicată a intrat într-o etapă calitativ superioară în anul 1888, odată cu alegerea lui Constantin Dobrescu-Argeş ca deputat în Parlament.

În a doua jumătate a anului 1895, Constantin Dobrescu-Argeş consideră încheiate pregătirile pentru convocarea unui congres general al ţăranilor. „De 17 ani — arăta el în iulie 1895 — lupt pentru ideea înfiinţării partidei ţărăneşti şi nimic în lume nu m-a putut abate de la gîndul meu. În fiecare zi mă simt şi mai hotărît şi mai convins a lucra la îndeplinirea acestei mari idei". Ca urmare, în ziua de 4 octombrie 1895, s-a deschis, la Bucureşti, congresul care avea să ia hotărîrea înfiinţării Partidului Ţărănesc din România. C. Dobrescu-Argeş şi-a văzut acum realizat visul pentru care a militat cu hotărîre şi tenacitate ani îndelungaţi.

Am consemnat deja faptul că, în 1888, fusese ales deputat în Parlament. Timp de nouă ani însă luptase împotriva adversarilor politici pînă să reuşească. Ales de trei ori consecutiv de către ţăranii

argeșeni și invalidat tot de atîtea ori de autoritățile burghezo-moșierești pe baza unor motivații de care liberalii nu erau străini (în 1879, pentru că nu împlinise vîrsta de 25 ani; în 1884, din cauză că era învățător; în 1885 pentru că nu făcuse armata), abia în 1888 își putuse ocupa locul ce i se cuvenea în Camera Deputaților. Alegătorii argeșeni i-au dat votul lor și în legislaturile din anii 1891, 1892 și 1895.

Dacă liberalii reușiseră să invalideze de trei ori alegerea sa, odată intrat în Camera Deputaților, ei n-au mai putut opri afirmarea lui de la tribuna Parlamentului. Pentru democrația parlamentară românească, C. Dobrescu-Argeș a reprezentat o pagină strălucită cum aflăm și din cele scrise de contemporanii săi. Ne vom opri numai la două fragmente pe care le socotim de valoare cu totul deosebită, care aparțin lui G. Panu și Constantin Bacalbașa. Primul afirma că „deputatul de Argeș este un om cult în toată puterea cuvîntului, un om adăpat la toate izvoarele cunoștințelor moderne. Sînt relativ puțini deputați care să posede o varietate de cunoștințe ca aceea a d-lui Dobrescu. Ceea ce e țărănesc în el. este numai iubirea de țăran, este preocuparea constantă ca tot ce a gîndit și a citit să servească clasei rurale și chestiei țărănești cu care necontenit se ocupă. Deputatul de Argeș este unul din cei mai dulci și mai ascultați oratori". Cel de-al doilea aprecia că C. Dobrescu-Argeș „era un om de o mare inteligență, om cu multă lectură, foarte ambițios, foarte activ..."

La 36 ani, s-a căsătorit cu Avida Poenăreanu din Poenărei, dar soția sa a avut un sfîrșit prematur, după numai trei ani de la căsătorie.

Între anii 1894-1897, în condiții materiale și financiare deosebit de grele, C. Dobrescu-Argeș a frecventat cursurile Universității libere din Bruxelles, obținînd titlul de doctor în drept. Vorbind în 1933 despre solida și multilaterala lui pregătire, Tudor Teodorescu-Branișteanu spunea: „Pentru vremea lui, Dobrescu știa mult mai mult decît atîția care urcau, atunci, treptele ministeriale sau tribuna prezidențială a Camerei".

S-au găsit însă destui dușmani plătiți de către liberali cu posturi ministeriale sau în alte moduri, care să stăvilească evoluția firească a acestei personalități. Ceea ce n-au reușit liberalii în perioada începuturilor activității politice a lui C. Dobrescu-Argeș, au realizat în anul 1896. Pentru aceasta, ei au înscenat o acțiune judiciară împotriva militantului din Mușețești, acuzîndu-l că, prin falsificarea unei polițe, și-a însușit o anumită sumă de bani, pe care a folosit-o pentru a merge la studii în străinătate. Ca urmare, a fost dat în judecată, condamnat și închis la Văcărești. Condamnarea executată în această închisoare l-a afectat într-un asemenea grad, încît n-a mai rezistat multă vreme și, la 10 decembrie 1903, s-a stins din viață, în casa părintească de la Mușețeștii Argeșului.

Încrezător în justețea și trăinicia ideilor și acțiunilor sale menite să ducă la ridicarea economică, socială, culturală și politică a țăranului român, C. Dobrescu-Argeș a sfidat cu bărbăție și curaj pe toți cei care nu l-au agreat și acceptat niciodată și care au pus la cale oribila provocare menită să-l ducă la pierzanie. În anul 1899, cînd manevrele liberalilor își atinseseră ținta, el declara solemn și hotărît: „Dușmanii noștri pot turti pe semănător, pot găsi trădători și vînzători să mă nimicească omenește, dar opera urzită și zidită de noi în veac nu va pieri". ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Dr. Ion Ciubotaru — POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE — DIRECȚII FUNDAMENTALE, PRINCIPII, ACȚIUNI.**

Editura politică, București, 1987, 150 pp., 5 lei: *lucrarea, apărută în colecția* Probleme internaționale, *prezintă concepția României socialiste, a președintelui Nicolae Ceaușescu asupra principiilor fundamentale ale relațiilor dintre state, contribuția adusă de țara noastră la soluționarea problemelor internaționale majore, creșterea fără precedent a prestigiului României pe plan mondial.*

● **Marin Badea, Doina Smîrcea — CLASA MUNCITOARE ȘI ORIENTĂRILE POLITICII EXTERNE A ROMÂNIEI (1893-1944).**

Editura politică, București, 1987, 300 pp., 15 lei: *atitudinea mișcării socialiste și comuniste din țara noastră față de orientările politicii externe promovate de cercurile guvernante, soluțiile pe care le-a propus pentru asigurarea independenței, înfăptuirea și consolidarea unității naționale.*

● **Liviu Mărghitan — DECEBAL.**

Editura militară, București, 1987, 190 pp., 8 lei: *lucrarea își propune să reconstituie epoca și personalitatea marelui rege dac, de la a cărui urcare pe tronul Daciei aniversăm, în 1987, 1 900 ani.*

● **THE ENTIRE PEOPLE STRUGGLE.**

Nr. 1 (3) 1987, 96 pp.: *număr special al revistei* Lupta întregului popor, *consacrat împlinirii a 110 ani de la proclamarea independenței de stat a României și a 42 ani de la victoria asupra fascismului.*

● **Valentin Ciucă — PE URMELE LUI NICOLAE GRIGORESCU.**

Editura Sport-Turism, București, 1987, 240 pp. + 14 planșe alb-negru + 8 planșe color, 14 lei: *viața și creația marelui pictor ce și-a găsit adesea sursele de inspirație în peregrinările sale prin țară sau peste hotare.*

CORESPONDENŢĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ — DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

Infatigabila doamnă

Între 23 octombrie şi 17 noiembrie 1942[1] soţia preşedintelui S.U.A. a făcut o vizită de prietenie în Marea Britanie, aducînd cu ea o scrisoare:

„Dragă Winston,

Am încredere că doamna mea va avea grijă de dumneata şi de doamna Churchill. Ştiu că jumătăţile noastre mai bune se vor înţelege de minune.

Aici, toate-s bune, deşi mă preocupă situaţia din Pacificul de sud-vest. În fiecare zi, distrugem un număr de nave şi avioane japoneze, dar nu putem închide ochii asupra faptului că sîntem grav depăşiţi din punct de vedere numeric.

Călătoria mea pe coasta de vest a meritat osteneala. Poporul este cel care are dreptate, nu proprietarii de ziare. Durerea asta de cap o ai şi dumneata.

Ai grijă de dumneata. Ca întotdeauna, Franklin D. Roosevelt".

Ulterior, într-un nou mesaj, preşedintele l-a rugat pe Churchill să reducă la minimum obligaţiile oficiale ale doamnei Roosevelt. La 27 octombrie, Churchill i-a răspuns: *„Cred că doamnei Roosevelt i-au făcut plăcere primele trei zile ale şederii sale în Anglia. Duminica a petrecut-o cu noi la Chequers. Ne-am dus să vedem maternitatea patronată de soţia mea. Azi a fost cu soţia mea să viziteze serviciile feminine din armată. Pare a fi foarte în formă şi într-o dispoziţie excelentă. Prin obligaţii oficiale presupun că vă referiţi la acţiunile de protocol. Ele pot fi reduse oricît. Dar doamna Roosevelt are un proiect uriaş de vizite în diferite locuri. Am îndemnat-o să mi se adreseze în orice caz dacă doreşte să mai renunţe la unele dintre ele. I-am sugerat, de asemenea, să-şi păstreze cîteva zile libere, pentru a face ce pofteşte. Elliott a venit duminică la prînz. Telegrafiez din nou peste o zi sau două"*[2].

Pregătirile pentru „Torch" se apropiau de sfîrşit. Mai trebuiau lămurite unele amănunte privind campania de propagandă legată de operaţia militară. Roosevelt şi Churchill intenţionau să se adreseze prin radio populaţiei şi armatei franceze din Africa de Nord, pentru a o asigura că operaţia americano-engleză nu ameninţa interesele Franţei şi a o convinge să nu îi opună rezistenţă. Se punea problema dacă să se tragă un singur disc sau mai multe. Churchill a sugerat ca apelurile să fie în limba franceză, considerîndu-se, personal, un bun cunoscător de franceză deşi unii observatori contemporani susţineau că gramatica şi accentul său îi făceau pe francezi să se înfioare. Roosevelt, de regulă, nu vorbea altă limbă decît engleza. Pînă la urmă, preşedintele i-a comunicat lui Churchill că s-a hotărît să imprime un singur disc:

„Washington

9 octombrie 1942.

Din partea Preşedintelui către Fosta persoană navală, personal şi secret.

Înregistrez imediat un disc pentru radio şi, pentru că veni vorba, poţi fi mai tare decît mine la gramatica franceză, dar accentul meu este mai seducător[3]. *Roosevelt".*

---

[1] Continuăm să publicăm alte mesaje dintre primul ministru britanic şi preşedintele Roosevelt, extrase din corespondenţa integrală dintre cei doi lideri politici, apărută în 1984, în trei volume, la New York sub îngrijirea profesorului Warren F. Kimball.

[2] Una dintre marile dezamăgiri ale lui Churchill a fost aceea că Roosevelt nu a vizitat niciodată Marea Britanie. În timpul războiului, preşedintele a făcut mereu promisiuni, dar mereu nu le-a respectat, considerînd că ar provoca prea mari discuţii interne. Moartea l-a împiedicat să facă o vizită după victorie, cînd condiţiile, probabil, ar fi permis-o.

[3] Gluma lui Roosevelt exprima speranţa sa că americanii i-ar putea determina pe francezi cu mai multă uşurinţă decît britanicii să nu se opună trupelor aliate în Africa.

Cu asta pregătirile au fost încheiate şi „Făclia" putea fi aprinsă.

„Darlan Deal"

Operaţiile militare ale aliaţilor în Africa, deşi întîmpinau greutăţi mai mari decît prevăzuseră conducătorii americani, înregistrau constant succese. Au apărut însă curînd probleme politice dificile[1].

Este vorba despre aşa-numitul „tîrg Darlan" *(Darlan Deal)*, prin care S.U.A., la iniţiativa marilor comandanţi militari, au încheiat un acord cu amiralul Darlan[2]. Pe baza acordului, Darlan înceta orice opoziţie faţă de armatele americano-engleze, în schimbul instalării sale în fruntea administraţiei civile în Africa de Nord.

Opinia publică din S.U.A. şi cea din Marea Britanie au condamnat vehement această tranzacţie, apreciată ca o acţiune care sfidmina însăşi obiectivele războiului antihitlerist. Unul dintre cei mai respectaţi reporteri politici americani de radio şi televiziune, Edward Murrow[3], făcea următorul comentariu într-una din emisiunile sale de pe cîmpul de luptă: „Am făcut o opţiune în Africa de Nord. Poate că a fost, poate că nu a fost dictată de necesităţi militare. Dar nu există nici un element în poziţia strategică a aliaţilor care să indice că sîntem fie atît de puternici, fie atît de slabi, încît să ne permitem să ignorăm principiile pentru care este purtat acest război". Administraţia americană nu s-a lăsat însă abătută de la drumul său. Unul dintre argumentele sale principale a fost acela că acest aranjament salva vieţi americane.

La un moment dat, Roosevelt, sub presiunea opiniei publice, s-a gîndit nu să renunţe la Darlan, dar să introducă în relaţiile cu el anumite restricţii. În acest sens, a pregătit următoarele instrucţiuni pentru generalul Dwight Eisenhower, comandantul trupelor anglo-americane în Africa de Nord, instrucţiuni pe care avea de gînd să le trimită, spre informare, şi primului ministru Churchill. De aceea, ele au apărut în corespondenţa lor:

„Washington
16 noiembrie 1942,
Pentru primul ministru din partea preşedintelui,
Pentru Eisenhower:

Marshall [şeful Statului major al armatei americane] *mi-a arătat telegrama dumneavoastră în care explicaţi motivele pentru care* [dumneavoastră] *l-aţi pus pe Darlan în fruntea administraţiei civile din Africa de Nord. Vreau să ştiţi că înţeleg pe deplin dificultăţile situaţiei militare în care vă aflaţi. Prin urmare, nu sînt deloc înclinat să pun la îndoială acţiunea pe care aţi întreprins-o. În fapt, puteţi fi sigur de sprijinul meu deplin, în această problemă şi în oricare alta cu care vă veţi confrunta în îndeplinirea îndatoririlor ce vă revin. Dumneavoastră sînteţi la faţa locului, iar noi, cei de aici, intenţionăm să vă dăm tot sprijinul în rezolvarea problemelor grele ce se ivesc.*

Cu toate acestea, cred că trebuie să cunoaşteţi şi să aveţi în vedere următoarele elemente ale politicii guvernului nostru:

1. Că nu avem încredere în Darlan.

2. Că este imposibil să menţinem în fruntea puterii civile pe un colaboraţionist al lui Hitler, un om pe care îl considerăm fascist.

3. Mişcările sale trebuie să fie urmărite cu grijă, iar comunicările sale — supravegheate.

Nu l-am consultat pe Churchill în legătură cu acest mesaj, dar îi trimit imediat o copie şi sînt sigur că va fi de acord.

Adaug o notă personală pentru dumneavoastră şi Clark [locţiitorul generalului Eisenhower] *spunîndu-vă că avem toată încrederea în amîndoi şi că sîntem întru totul mulţumiţi de desfăşurarea evenimentelor.*

Acest mesaj nu va fi dat publicităţii".

„În calitatea mea de locotenent al dumneavoastră..."

Pînă la urmă, nici aceste instrucţiuni nu au mai fost trimise. La 17 noiembrie 1942, s-a dat publicităţii o declaraţie a preşedintelui, destinată, mai ales, liniştirii opiniei publice. Ea a fost transmisă spre informare şi lui Churchill: *„Am acceptat aranjamentele politice făcute pentru moment de generalul Eisenhower* [în numele S.U.A.] *în Africa de Nord şi de Vest.*

Înţeleg şi aprob pe deplin sentimentul existent în Statele Unite, în Marea Britanie şi în rîndul tuturor celorlalţi membri ai Naţiunilor Unite în sensul că, avînd în vedere istoria ultimilor doi ani, nu trebuie să se facă nici un aranjament per-

---

[1] *Magazin istoric* a consacrat numeroase pagini operaţiilor militare aliate în Africa de Nord franceză, prin prezentarea unor fragmente consacrate acestui subiect din memoriile lui Charles de Gaulle (nr. 5,6,8/1967), Winston Churchill (nr. 7,8,9, 11/1969), Dwight Eisenhower (nr. 1,2/1974). De asemenea, în nr. 12/1984 şi 1/1985, în cadrul unui serial mai larg consacrat relaţiei speciale dintre Churchill şi de Gaulle (nr. 9-12/1984, 1, 2/1985), revista a evocat sinuozităţile acestei relaţii pe fundalul evenimentelor din Africa de Nord.

[2] Amiralul François Darlan a fost comandant al flotei franceze (1936-1940). După capitularea Franţei, s-a alăturat mareşalului Ph. Pétain şi în cadrul regimului de la Vichy a deţinut funcţia de prim-ministru (februarie 1941-aprilie 1942), trecînd apoi la comanda forţelor armate, post în care l-a surprins debarcarea anglo-americană în Africa de Nord franceză.

[3] Edward Murrow a fost un democrat şi un antifascist convins încă de la începuturile carierei sale. Lucrînd în Europa, în anii '30, pentru Institutul internaţional de educaţie, a fost martorul ascensiunii lui Hitler. Atunci a răspuns de o acţiune prin care 91 savanţi germani au fost salvaţi de persecuţia nazistă. Angajat de Columbia Broadcasting System (CBS) pentru programele culturale în Europa, Murrow a devenit unul dintre cei mai influenţi reporteri, mobilizînd prin corespondenţele sale de pe front, opinia publică americană în sprijinul luptei active antifasciste. Arhibald Mac Leish, cunoscutul scriitor american, descria astfel emisiunile lui Murrow: „A adus morţii Londrei la poarta noastră şi am înţeles că aceşti morţi erau morţii noştri... erau morţii omenirii... fără retorică, fără gesturi dramatice, fără emoţie, mai multă decît necesarul... A distrus superstiţia că ceea ce se întîmplă dincolo, peste 3 000 mile de apă, nici nu ar exista". După război, Murrow a fost una dintre puţinele personalităţi şi dintre puţinii ziarişti din „Establishment" care au luat poziţie deschisă, în anii '50, împotriva „vînătoarei de vrăjitoare" iniţiate de senatorul Joseph McCarthy. La chemarea preşedintelui John Kennedy, a acceptat să conducă, pentru scurtă vreme, serviciul de propagandă externă a S.U.A. A murit de cancer la 57 ani, în 1965, fiind şi azi considerat în S.U.A. drept cel mai mare comentator de radio şi televiziune cunoscut pînă în prezent.

manent cu amiralul Darlan. De asemenea, popoarele Naţiunilor Unite nu vor înţelege niciodată recunoaşterea unei reconstituiri a guvernului de la Viohy în Franţa sau în orioe teritoriu francez.

Ne opunem francezilor care îl sprijină pe Hitler şi Axa. Nimeni din cadrul armatei noastre nu are vreo împuternicire să discute problema viitorului guvern al Franţei şi al imperiului francez.

Viitorul guvern francez nu va fi stabilit de vreo persoană din metropola franceză sau din străinătate, ci de poporul francez însuşi, după ce acesta va fi eliberat prin victoria Naţiunilor Unite.

Actualul aranjament temporar din Africa de Nord şi de Vest reprezintă numai un expedient temporar, care se justifică doar prin tensiunea confruntării".

În afacerea Darlan, guvernul britanic şi Churchill personal păreau mai înclinaţi spre a ţine seama de reacţiile opiniei publice. Ei au exprimat rezerve mult mai severe faţă de aranjamentul încheiat de comandamentul american. Aceasta se explică şi prin luarea în calcul a unor considerente specifice. Era vorba, mai ales, despre animozităţile între britanici şi Darlan personal, considerat, şi nu fără temei, ca violent antibritanic[1].

Dar, pînă la urmă, Churchill a sprijinit acţiunea americană, reluînd expresia sa favorită în această perioadă: „locotenentul dv.":

„Londra
22 noiembrie 1942,

Fosta persoană navală către preşedinte, personal şi secret.

Generalul de Gaulle a dorit să transmită, la 21 noiembrie, prin BBC, o declaraţie prin care denunţă menţinerea regimului de la Vichy în Africa de Nord. Am considerat că, ţinînd seamă de operaţiile avute în vedere, nu trebuie să permit nici o acţiune care ar putea compromite aranjamentele făcute de Eisenhower cu Darlan sau prejudicia situaţia militară. În consecinţă, am opus un veto[2] acestei transmisii, care nu se va mai face acum. Lui de Gaulle i s-a spus od, întrucît operaţiile se află sub comanda S.U.A., eu mă simt obligat să vă consult înainte de a fi de acord cu orice măsură care ar putea să deranjeze partea americană. Dacă sînteţi de părere că asemenea emisiuni nu sînt de dorit în momentul actual, în calitatea mea de înflăcărat şi activ locotenent al dumneavoastră, mă voi pleca fără ezitare în faţa deciziei pe care o veţi lua". Pînă la urmă, „cazul Darlan" s-a rezolvat prin dispariţia — în urma unui atentat — a însuşi amiralului[3]. Dar problema de principiu a continuat să afecteze — după cum vom vedea — politica şi diplomaţia războiului. Cel care se autointitula locotenentul lui Roosevelt nu avea totuşi o părere prea bună despre capacităţile politice ale generalului Eisenhower şi, ca urmare, de îndată ce s-a ivit o ocazie, s-a declarat gata să-i trimită un consilier. La 18 noiembrie, Churchill îi scria lui Roosevelt: *„Vă mulţumesc pentru declaraţia în legătură cu Africa de Nord, pe care o consider admirabilă.*

Înţeleg că Eisenhower are de gînd să ţină o mică conferinţă neoficială la Gibraltar. Cred că ar fi util ca cineva de aici, care pricepe aspectele politice, să poată asista la ea. Lui Eisenhower i-ar face plăcere.

Tancuri englezeşti în ajutorul aliatului sovietic, greu încercat de invazia hitleristă.

[1] „Principalul fundament pe care a fost concepută expediţia [din Africa de Nord controlată de Darlan], scria Eisenhower în memoriile sale (*Magazin istoric*, nr. 1-6/1974), era speranţa că forţele franceze, oficialităţile şi populaţia nord-vestului african vor permite intrarea noastră fără luptă şi ni se vor alătura în războiul împotriva Germaniei". Urmarea acestei prezumţii a fost insistenţa ca, în faza iniţială, întreaga operaţie să aibă o „faţadă americană" dat fiind puternicul antagonism dintre Marea Britanie şi regimul de la Vichy.

[2] Relaţiile Churchill-de Gaulle au fost determinate, în liniile lor fundamentale, de ţelul luptei comune împotriva duşmanului comun, Germania hitleristă. Dar ele au fost adesea contradictorii, încordate, furtunoase chiar, trădînd rivalităţile dintre cele două puteri şi, nu în ultimul rînd, temperamentul, animozităţile şi capriciile reciproce ale celor doi lideri, ceea ce i-a îndreptăţit pe unii cronicari să califice relaţia Churchill-de Gaulle, drept „cuplul infernal". De fapt, acest „cuplu infernal" ascundea o mare cantitate de cordialitate şi preţuire reciprocă.

[3] La 24 decembrie 1942, Darlan a fost asasinat în condiţii rămase obscure de către un tînăr ofiţer francez şi furtuna politică iscată de tratativele la care participa s-a potolit. „Uciderea lui Darlan, va scrie Churchill în *Memoriile* sale, oricît de criminală ar fi, i-a scutit pe aliaţi de a fi nevoiţi să-şi continue cooperarea cu el, lăsîndu-le toate avantajele pe care amiralul le-ar fi putut oferi în timpul orelor cruciale ale debarcării aliate".

Întrucît Bedell Smith[1] pleacă mîine de aici, Cadogan[2] are de gînd să zboare cu el. Desigur, vom ține în secret călătoria lui".

Roosevelt l-a apărat cu multă grijă și cu fermitate pe Eisenhower eliminînd la întîlnirea de la Gibraltar temele politice din dezbatere. În aceeași zi, el i-a răspuns lui Churchill: *„Nu am nici cea mai mică obiecțiune ca dumneavoastră să-l trimiteți pe Cadogan, împreună cu Bedell Smith. Totuși, cred că este de cea mai mare importanță ca Eisenhower și oamenii de la voi să nu (repet nu) discute acum aspectele politice ale situației din Africa de Nord și de Vest, ci să exploreze numai aspectele militare. În mod absolut cert, nu trebuie să se ajungă la decizii politice la această conferință".*

Pînă la urmă, Cadogan nu a mai plecat și Churchill a fost de acord ca problemele politice să fie eliminate de pe ordinea de zi a conferinței de la Gibraltar.

Temeri neîntemeiate

Desfășurarea cu succes a operațiilor militare în Africa de Nord a făcut și mai actuale discuțiile despre viitoarea strategie aliată. La 18 noiembrie, Churchill i-a transmis lui Roosevelt un lung rezumat al punctului său de vedere privind operațiile ulterioare din regiunea mediteraneană, cu un accent special pe una dintre preocupările constante ale primului ministru: necesitatea antrenării Turciei în război, alături de Națiunile Unite. Citățm un singur pasaj, în care reapare și termenul preferat al primului ministru: „pîntecele moale al Europei"[3].

„Sarcinile primordiale pe care le avem în față sînt, în primul rînd, să cucerim țărmurile africane ale Mediteranei și să amplasăm acolo instalațiile navale și aeriene care ne sînt necesare pentru a asigura trecerea nestînjenită a transporturilor militare, iar, în al doilea rînd, să lovim pîntecele moale al Axei cu forțe eficiente și în cel mai scurt timp folosindu-se de bazele de pe litoralul african".

Tocmai Churchill care, după cum se știe, nu era entuziasmat de ideea unui atac masiv anglo-american în nord-vestul Europei, propunînd mereu amînarea lui, s-a arătat îngrijorat cînd a auzit ca S.U.A. ar intenționa să abandoneze operația „Round-Up" (numele codificat al operației de debarcare în Europa de nord-vest, plănuită pentru anul 1943). El nu s-a sfiit să invoce ca argument în favoarea ei reacția negativă pe care o asemenea măsură ar avea-o asupra U.R.S.S. În acest sens, la 24 noiembrie. i-a scris lui Roosevelt: *„Mi se pare că ar fi o hotărîre cît se poate de dureroasă să renunțăm la «Round-Up». «Torch» nu înlocuiește «Round-Up». Ea angajează doar 13 divizii, față de cele 48 prevăzute pentru «Round-Up». Toate discuțiile pe care le-am avut cu Stalin în prezența lui Averell* [Harriman] *s-au bazat pe efectuarea, deși cu întîrziere, a operației «Round-Up». Nu s-a sugerat niciodată că noi nu vom încerca deschiderea celui de-al doilea front în Europa în 1943 sau chiar în 1944".*

A doua zi, Roosevelt s-a grăbit să-și liniștească aliatul și prietenul *„Bineînțeles că nu ne gîndim să abandonăm «Round-Up». În prezent consider că trebuie să constituim — cît de repede ne permit operațiile active în curs — o forță de lovire crescîndă în Regatul Unit, care să fie utilizată rapid în cazul căderii Germaniei, sau o forță foarte mare mai tîrziu, dacă Germania rămîne intactă și se plasează pe poziții defensive".*

De fapt, îngrijorarea lui Churchill provenea de la temerea sa că zvonurile despre abandonarea „Round-Up"-ului ar însemna că S.U.A. ar abandona strategia bazată pe prioritatea teatrului de război european. Dar în această privință, Roosevelt era de acord cu aliatul și prietenul său britanic.

Și totuși Churchill nu a renunțat la vechile rezerve față de o operație masivă în Europa de vest. Ele au reapărut de îndată ce a început să se pună problema unei întîlniri tripartite „la vîrf" anglo-americano-sovietică, mai ales că primul ministru era pe deplin conștient de însemnătatea pe care o acordau sovieticii celui de-al doilea front în Europa de vest.

O întîlnire în ianuarie

La 14 noiembrie 1942, Roosevelt, a sugerat ca, de îndată ce operațiile din Mediterana vor fi încheiate, un grup anglo-american să meargă la Moscova pentru a discuta cu sovieticii o serie de probleme militare, avînd în vedere că victoria aliaților în Mediterana îi apropia de Marea Neagră și de Uniunea Sovietică. Churchill s-a arătat reținut. La 26 noiembrie i-a scris lui Roosevelt:

„Cred că vă pot spune dinainte care va fi părerea sovieticilor. Ei ne vor spune și nouă și dumneavoastră: «Cîte divizii germane veți imobiliza în vara lui 1943? Cîte ați imobilizat în 1942?» Cu siguranță că vor cere deschiderea unui al doilea front puternic în 1943, printr-o invazie masivă a continentului, fie dinspre vest, fie dinspre sud, fie din ambele direcții. Acest gen de argumente, pe care l-am auzit din plin la Moscova, trebuie să fie examinat fie de factorii principali, fie de autoritățile marinei militare și de transport, care vor trebui neapărat să fie prezente. Va fi foarte greu să ne lipsim de toți șefii noștri de stat major, pe o perioadă atît de îndelungată.

Stalin mi-a vorbit la Moscova, în sensul că ar fi gata să vină să se întîlnească cu dumneavoastră și cu mine undeva în cursul iernii și a menționat Islanda. Am făcut observația că Anglia nu se află la o distanță mai mare și că ar fi un loc mai convenabil. El nici nu a acceptat, nici nu a respins ideea. În același timp,

---

[1] Generalul Walter Bedell Smith a fost șeful de stat major al generalului D.D. Eisenhower. Ulterior a deținut funcții importante în administrația S.U.A.: ambasador la Moscova, subsecretar de stat în timpul cît secretar al Departamentului de Stat a fost John Foster Dulles (1953-1959), director al C.I.A.

[2] Sir Alexander Cadogan, subsecretar de stat la Foreign Office.

[3] Pentru Churchill, realizarea operației „Torch" (debarcarea în Africa de Nord, la 8 noiembrie 1942) reprezenta „o lovitură vitală împotriva Germaniei", Mediterana permițînd să fie pocnită „bestia" (al III-lea Reich era desenat ca un crocodil) atît în „pîntecele moale", cît și „peste bot".

în afară de condiţiile climaterice, ar fi multe de spus în favoarea unei noi triple Conferinţe atlantice, care să aibă loc în Islanda. Navele noastre s-ar putea afla împreună în Halfjord, iar noi am pune la dispoziţia lui Stalin o navă corespunzătoare, care să arboreze pavilionul sovietic. El mi-a vorbit cu oarecare însufleţire despre dorinţa sa de a veni cu avionul şi despre încrederea lui în aparatele de zbor ruseşti. Numai la o întîlnire între factorii principali se vor putea obţine rezultate reale. Ce-ar fi să-i propunem o întîlnire în ianuarie? Pînă atunci Africa va fi curăţată, iar marea bătălie din sudul Rusiei decisă.

Aş putea adăuga faptul că, dacă voi putea vreodată să vă conving să veniţi în Islanda, nu voi avea linişte dacă nu aruncaţi un ochi şi în locşorul acesta, înainte de reîntoarcerea în ţară".

„Nu-mi plac ţînţarii"

În 1942, problema transporturilor navale era deosebit de dificilă, în special pentru Marea Britanie. Descriind criza creată de atacurile submarinelor germane, Churchill i-a cerut, la 31 octombrie, lui Roosevelt ajutoare suplimentare, aducînd următoarele argumente: *„Stocurile noastre se reduc cu o viteză periculoasă... Aceste insule reprezintă baza de asamblare pentru războiul împotriva lui Hitler; multe trupe ale dv. vor fi aici. Decît să mai reduc hrana populaţiei, mă voi vedea forţat să reduc contribuţia noastră la efortul de război transatlantic".*

În răspunsul său din 30 noiembrie, Roosevelt a promis, în principiu, sporirea ajutorului american în domeniul transporturilor navale, subliniind însă greutăţile practice în satisfacerea tuturor cererilor britanice. El a recurs la un proverb pentru caracterizarea situaţiei şi a amintit, în treacăt, că nu numai Marea Britanie solicita un sprijin suplimentar.

„Dragul meu Winston,

Bănuiesc că niciodată nu vom fi satisfăcuţi în privinţa nevoilor de nave de transport, în raport cu cele de escortă. În acest caz, trebuie să încercăm să avem şi varza unsă şi slănina-n pod... P.S. Am uitat să-ţi spun că Rusia ne solicită 500 avioane de transport, ca o necesitate urgentă. Să ne amintim că s-ar putea *să revedem această problemă.* F.D.R."

La 2 decembrie, Roosevelt a acceptat propunerea lui Churchill privind o întîlnire cu Stalin, ca singura metodă eficace pentru soluţionarea problemelor majore strategice, impuse de evoluţia războiului. În aceeaşi zi, el a scris primului ministru britanic: *„Aş zice ca fiecare dintre noi să fie însoţit de un grup foarte restrîns, format din principalii şefi de stat major ai armatei, aviaţiei şi marinei militare. Eu i-aş aduce pe Harry* [Hopkins] *şi pe Averell* [Harriman], *şi pe nici un reprezentant al Departamentului de Stat, deşi cred că ar trebui să ajungem la nişte aranjamente provizorii, care să fie adoptate în cazul prăbuşirii Germaniei. Aş dori ca această conferinţă să aibă loc în jurul datei de 15 ianuarie sau la puţin timp după. Tunisul şi Bizerta vor fi fost curăţate atunci, iar armata lui Rommel lichidată, înainte de începerea conferinţei. În ceea ce priveşte locul, Islanda şi Alaska sînt imposibile pentru mine în această parte a anului şi cred că situaţia este aceeaşi în privinţa lui Stalin. Aş prefera un loc sigur, la sud de Alger, la Khartoum sau pe aproape. Nu-mi plac ţînţarii. Cred că această conferinţă trebuie să fie foarte secretă şi că presa trebuie să fie exclusă. Mă întreb dacă este recomandabil ca Marshall şi alţii să meargă în Anglia înainte de conferinţă, pentru că nu vreau să-i dau impresia lui Stalin că noi punem la punct totul între noi, înainte de a ne întîlni cu el.* [Text eliminat: Pe de altă parte, înţeleg cît de important este faptul ca noi doi să mergem la această conferinţă numai după ce vom fi efectuat cel mai complet schimb de păreri şi vom fi ajuns la o înţelegere deplină. Voi încerca să propun o metodă în următoarele cîteva zile şi voi saluta orice alte sugestii din partea dumneavoastră].

Cred că dumneavoastră şi cu mine ne înţelegem atît de bine, încît nu ne sînt necesare întîlniri prealabile, iar cînd va veni momentul, vom putea pune lucrurile la punct de pe o zi pe alta. Militarii noştri se vor afla, de asemenea, într-o colaborare strînsă şi permanentă de acum înainte.

Cred că această conferinţă ar putea prea bine să aibă drept rezultat doborîrea Germaniei mai devreme decît am bănuit. După cum ştiţi, Stalin a fost deja de acord cu ţinerea, la Moscova, a unei conferinţe pur militare, iar eu i-am trimis astăzi un mesaj în care îl îndemn să se întîlnească cu dumneavoastră şi cu mine. Cred că va accepta.

Prefer o oază confortabilă pontonului de la Tilsit[1]*".*

Halal dicţionar!

Churchill a acceptat Africa drept loc al întîlnirii tripartite, dar a insistat în continuare pentru coordonarea poziţiilor americană şi engleză, înainte de întîlnirea cu Stalin. La 3 decembrie 1942, el i-a scris preşedintelui american: *„Sîntem în continuare de părere că Marshall, King* [şeful operaţiilor navale] *şi Arnold* [general, responsabil al forţelor aeriene] *ar trebui să vină aici în prealabil, astfel încît să avem cel puţin nişte planuri clare, ca bază de discuţie, atunci cînd ne vom întîlni cu toţii în ianuarie, «undeva în Africa». Altfel, Stalin ne va întîmpina cu întrebarea: «Atunci înseamnă că nu aveţi nici un plan pentru deschiderea celui de-al doilea front în Europa, în 1943, cum mi-aţi promis?»"..*

Roosevelt nu a acceptat această idee. Au început să apară astfel primele semne ale faptului că relaţiile cu U.R.S.S. au fost o sursă de tensiuni în raporturile dintre Roosevelt şi Churchill. Pentru moment, disputa a rămas oarecum academică, întrucît Stalin, invocînd obligaţiile sale de a rămîne într-un contact strîns şi permanent cu conducerea operaţiilor de pe front, a declinat invitaţia. Cei doi conducători anglo-saxoni au căzut de acord asupra unei noi întîlniri tripartite.

La 14 decembrie, Roosevelt i-a scris primului minis-

(Continuare în p. 61)

[1] Referire la prima întîlnire dintre Napoleon I şi ţarul Alexandru, în iulie 1807.

SEPTEMBRIE 1937

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

...și acum aproape 100

Și în acest număr al revistei, ca și în precedentele două (7 și 8/1987), cronica măruntă se va constitui din scurte extrase, din însemnările inedite ale lui Iancu Cerkez.

1891. 19 iunie. Deodată a izbucnit noutatea proiectului de căsătorie între moștenitorul tronului, prințul Ferdinand, și domnișoara de onoare Elena Văcărescu [vezi amănunte în Magazin istoric, nr. 11/1973]. Regina [Elisabeta], cam exaltată și romanțioasă, dominată de dragoste neexplicabilă pentru tînăra domnișoară, care îi traduce poeziile în franțuzește, a combinat acest coup de théâtre. Bomba, se zice, a izbucnit la Cîmpulung, într-o excursie făcută acum cîteva zile. Acolo, în fața naturii romantice de pe Dîmbovicioara, și în viața mai puțin ceremonioasă a unei petreceri de-vară, ar fi descoperit [divulgat] regina proiectul său. Deja cu cîtva timp mai înainte se văzuse de mai multe ori regina plimbîndu-se în trăsură cu patru cai, numai cu domnișoara Elena Văcărescu și prințul.

La [20] iunie 1891, vineri, a murit la Paris, două ore după operația de piatră [la rinichi] ce i-a făcut-o d-rul Guyon, bătrînul om de stat al nostru Mihail Kogălniceanu, însemnat prin lovitura de stat de la 2 mai 1864 [dizolvarea Adunării cu majorități conservatoare și adoptarea Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris], prin împroprietărirea țăranilor și secularizarea averilor mănăstirești. S-a distins asemenea ca orator, istoric și scriitor și a publicat, cel dintîi, colecția cronicarilor noștri. Autoritatea sa în țară a fost și mai mare și rolul său și mai strălucit... Ultima dată cînd i-am văzut a fost astă-vară, cu ocazia jubileului de 25 ani ai Academiei. Era în sala ședințelor

Guvernarea liberală se exercită în condițiile stării de asediu proclamată de către guvernul prezidat de Al. Vaida-Voievod la 4 februarie 1933 (în urma puternicelor greve și acțiuni protestatare ale muncitorimii din București și din alte localități ale țării) și prelungită la intervale repetate de cîte șase luni.

Continuă, totodată, adîncirea prăpastiei dintre cei care adună tot mai multe bogății și marea masă a poporului, confruntată cu problemele unei existențe nesigure. „Sistemul economic actual — scrie la 12 septembrie N. D. Cocea în *Reporter*, publicație îndrumată de P.C.R. — acumulează din nou. Acumulează bogății tot mai uriașe în mîini tot mai puține. Acumulează sărăcie tot mai lucie, hărăzind-o soartei cît mai multora.

Din 1932, din punctul cel mai scăzut al crizei, nu s-au mai urcat salariile funcționarilor publici, ciopîrțite de curbe de sacrificiu, n-au crescut lefurile muncitorilor, nu s-au sporit cele ale masei funcționărești particulare. Nu contribuie oare guvernul, prin toate mijloacele de care dispune, la menținerea nivelului insuportabil de viață al celor ce muncesc?"[1]

Între forțele mobilizate de Partidul Comunist Român la lupta pentru o viață mai bună, împotriva exploatării, pentru pace, împotriva pericolului fascist, tineretul se află în primele rînduri. „Ideea concentrării forțelor tinerești — scrie *Reporter* — pentru apărarea nevoilor specific tinerești a frămîntat aproape în aceeași măsură masele tineretului ca ideea frontului popular masele largi populare. Marele capital a lovit cu furie în dreptul la pîine, la muncă, la carte și la pace al tineretului".

Era firesc,continuă *Reporter*, „ca tineretul să vadă în unirea forțelor singura cale pentru cucerirea revendicărilor sale economice, politice, culturale și sportive. Primul pas în această direcție — subliniază publicația amintită — l-a făcut studențimea prin Frontul Studențesc Democrat, care a desfășurat o frumoasă și rodnică activitate tocmai pe terenul pe care dreapta se credea atotstăpînitoare".

Acționînd sub directa îndrumare a P.C.R., Frontul Studențesc Democrat (președinte Gogu Rădulescu) mobilizează tineretul studios român pentru apărarea democrației, pentru combaterea pericolului fascist, revizionist. Astfel, în fața diversiunilor revizioniste ale Ungariei horthyste, Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, Comitetul Central al Frontului Studențesc Democrat a lansat, prima oară în noiembrie 1936, un manifest intitulat *Dreptate României* și publicat în presa bucureșteană, din care citățm:

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Veterani din Războiul de Independență, la 60 ani de la eroicele bătălii purtate în sudul Dunării

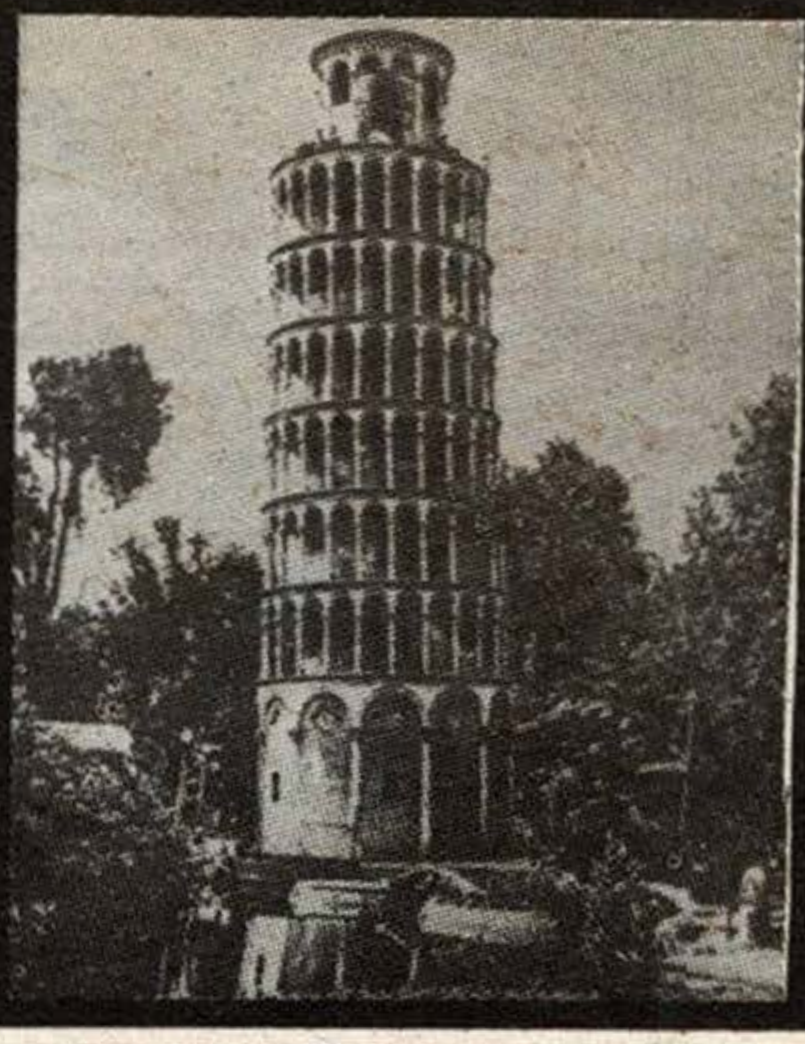

Turnul din Pisa la... Chicago; o copie fidelă a celebrului monument din sec. XII-XIV expusă în Algair Park din acest oraș american

...Dreptate Ungariei!». Proclamă sfidătoare Roma fascistă, după ce Berlinul hitlerist își bate joc de tratativele de pace și pregătește îngenuncherea popoarelor mai slabe sub călcîiul cizmei prusace.

Hotarele României sînt amenințate. Le amenință furia grofimei revizioniste și aceea a fascismului și hitlerismului falimentar.

Fascismul Romei, ca și hitlerismul Berlinului, înseamnă război și revizuirea tratatelor.

O Românie mutilată, iată ce vrea fascismul internațional.

În fața fascismului războinic din afară — se arată în continuare în manifest — trebuie demascat și distrus hitlerismul trădător din lăuntrul granițelor [referire la Garda de fier].

E ceasul unirii!

Jos fascismul, provocatorul războiului revizionist! Jos trădătorii de țară!

Trăiască România întregită, liberă, puternică și fericită!"

La Paris, în 10 septembrie, se deschide Congresul mondial împotriva rasismului, la care participă și o delegație română, alcătuită, după cum scrie *Facla* din 11 septembrie, „din numeroși intelectuali și muncitori, aparținînd diferitelor organizațiuni democratice și muncitorești". Reprezentantul Blocului democratic, organizație legală condusă de Partidul Comunist Român, este scriitorul și gazetarul Scarlat Callimachi.

Cu prilejul desfășurării lucrărilor acestui congres, publicațiile democratice tipăresc un apel al Comitetului internațional contra rasismului. „În aceste momente de neliniște a istoriei și popoarelor — se arată în apel —, cînd pacea, libertatea și civilizația sînt amenințate de violență și obscurantism, este o datorie a tuturor conștiințelor libere să lupte pentru un viitor mai strălucit, din mijlocul căruia să dispară lupta de rasă și întregul cortegiu al mijloacelor întrebuințate pentru scoaterea din lege a justiției, adevărului și gîndirii".

„Plecăm la congresul împotriva rasismului și antisemitismului — se arată într-o declarație a delegației române, reprodusă în *Facla* din 12 septembrie — pentru a demonstra întregii lumi civilizate că țara noastră și poporul românesc sînt în mod hotărît contra concepțiilor de ură și diversiune. Luptînd împotriva rasismului revizionist, noi luptăm pentru libertatea și independența noastră națională, pentru progres și pace".

Ziarele acordă un larg spațiu prezenței țării noastre la Expoziția Universală deschisă la 24 mai 1937 în capitala Franței. Articole din presa franceză, reluate de publicațiile bucureștene, consemnează succesul românesc la această importantă manifestare economică și culturală internațională.

•

Senatului, citea un discurs asupra țăranului român...

[Decembrie]. Zilele trecute s-a deschis expoziția de tablouri a pictorului nostru Grigorescu. Cultivă mult peisajul, scenele țărănești; e foarte gustat de public, a și vîndut multe [lucrări]... Grigorescu, pînă acum, e cel mai cultivat și cel mai bun pictor care avem...

1893. 11 mai, marți. Citesc în gazetă că sîmbătă, la 8 mai, a încetat din viață la Paris, unde mersese în căutare [la tratament], generalul Ion Em. Florescu [vezi Magazin istoric, nr. 8/1978]. De cîțiva ani dispar cu repeziciune, unul cîte unul, oamenii noștri politici di generația trecută.

Generalul Florescu, dacă nu mă înșeală memoria, a fost mult timp ministru de război sub vodă Cuza, era ministru chiar la căderea [a lui Cuza], ocupîndu-se cu înmulțirea și reorganizarea armatei, luîndu-se pe atunci de model Franța. Apoi a fost ministru de război mai tot timpul în ministerul [guvernul] Lascăr Catargiu din 1871-1876. Atunci a pus bazele reorganizării armatei teritoriale, dorobanți și călărași (legea din aprilie 1872) care, cu oarecare modificări, durează și azi. După căderea ministerului conservator, a fost și el dat în judecată [Magazin istoric, nr. 1-2/1973] și dus cu agent al poliției la Cameră, ca să răspundă înaintea comisiei de anchetă prezidată de Tache Ianu. Cu revenirea conservatorilor la putere, în 1888, a fost președinte al Senatului. În cele din urmă, ministru președinte [șef de guvern] în combinația din februarie 1891, minister conservator-liberal, compus din conservatori și vernescani [adepții șefului așa-zișilor liberali sinceri, G. Vernescu] și care a durat un an. Uitasem să spui că mai fusese ministru președinte vreo două luni, după căderea ministerului Catargi, în 1876, în ministerul zis al generalilor, pentru că se compunea din mai mulți generali: Tell, Tobias, Gherghel...

Era o figură din cele mai simpatice și în tinerețe unul dintre

SEPTEMBRIE 1937

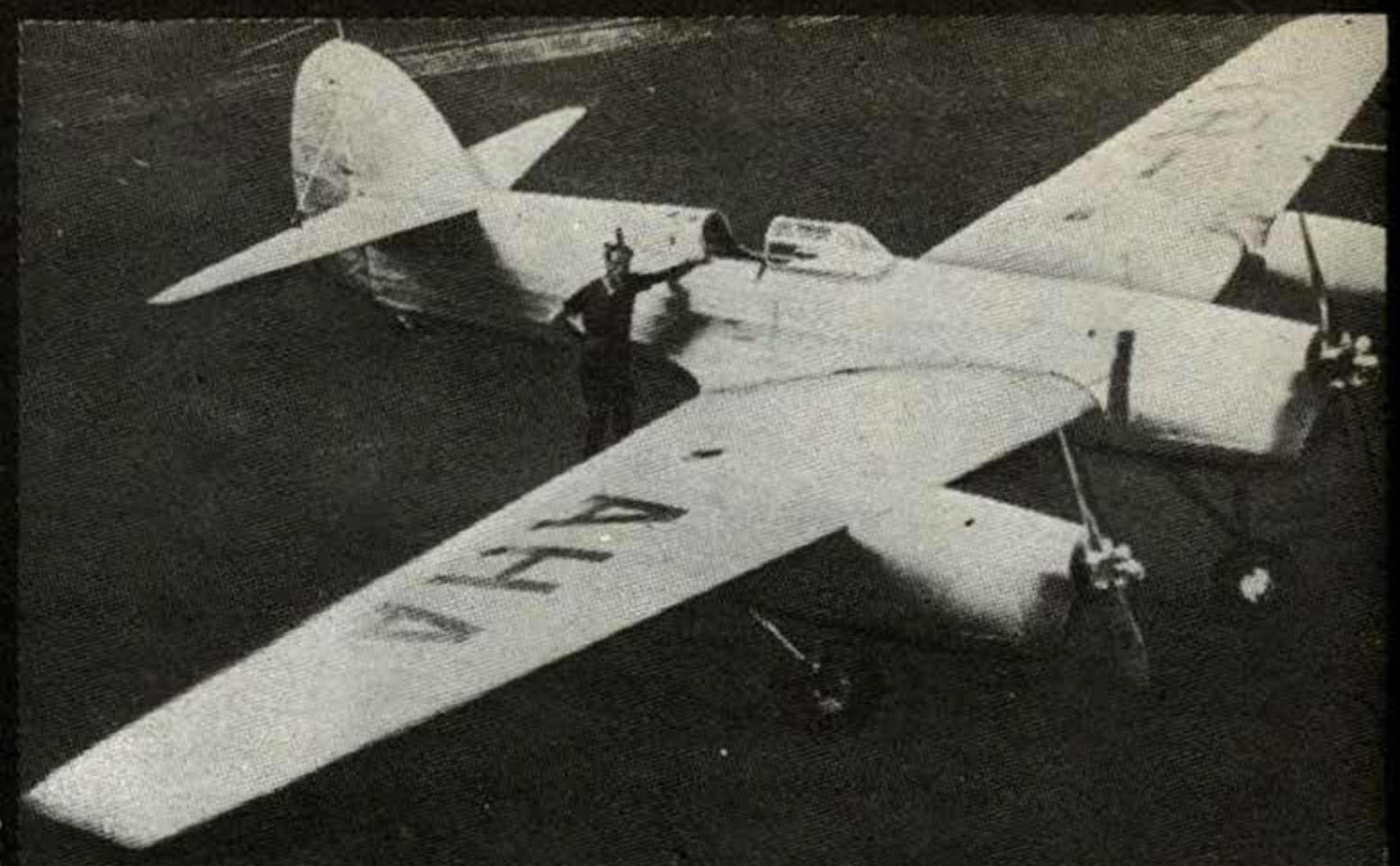

Un temerar as al înălțimilor: căpitanul aviator Alexandru Papană

cei mai frumoși bărbați ai Țării Românești. Înalt, chipeș, cu mustățile lungi, o figură foarte caracteristică, cunoscută și de copii. Cînd a luat în căsătorie pe fata lui vodă Bibescu, domnița Catinca, multe — zice-se — îl priveau cu drag cînd i-au văzut trecînd călare pe lîngă trăsura mireselor...

La 1877, în campania din Bulgaria, unde prima oară după vreo 200 ani românii purtau războiu contra turcilor, guvernul liberal de atunci a avut micimea de a-l înlătura, a-i refuza orice comandament tocmai lui, după urma căruia, în mare parte, era oștirea destul de organizată ca să poată face campanie.

Pînă mai acum vreun an era încă foarte verde [sănătos] și solid. L-am văzut vara trecută la Sinaia, la vila soră-sei, d-na Cretzulescu, jucînd popice cu ginerii săi, baron San-Keresti și Emile Ghika. Cînd era acum pe urmă ministru președinte, cu toată vîrsta înaintată, admira o tînără cîntăreață de la opera italiană, Braubila; a făcut și un voiaj în Italia. Ultima dată cînd l-am zărit, prin aprilie mi se pare, sta pe o bancă cu frate-său Alexandru, în Grădina Episcopiei. Era cam trist, cam pe gînduri; a apucat apoi, pe jos și cam încet, cu frate-său, spre casa d-nei Paulina Cretzulescu.

Duminică, 30 octombrie. Aflăm că a murit bătrînul milionar Grigore Sutzu. În București am pomenit trei saloane deschise, unde se făceau primiri și se dădeau baluri de aproape 40 ani. Era salonul bătrînei d-ne Mavros din strada Doamnei, unde se strîngeau duminicile seara toată diplomația străină și o societate aleasă... Salonul d-nei Otetelișeanu din Calea Victoriei, alături de Teatrul Național... În fine, casa lui Grigore Sutzu din strada Colței, vis-a-vis de spital [Colțea], casă [azi sediul Muzeului de istorie al Municipiului București] foarte larg deschisă oricui se prezenta. Întotdeauna recepțiuni, prînzuri și

„Pavilionul românesc — scrie *Le Journal* (articol reprodus de *Dimineața* din 2 septembrie) — se bucură de un succes constant și strălucit". Succesul României este considerabil sporit de manifestările culturale organizate sub egidă românească în capitala Franței. Același ziar relatează la 17 septembrie despre organizarea unei Săptămîni românești. În cadrul manifestărilor, se interpretează compoziții de George Enescu, Mihail Jora, Sabin Drăgoi, D. Cuclin, D. Lipatti, Stan Golestan, Th. Rogalski; George Enescu și Dinu Lipatti susțin un recital de muzică românească de cameră. La Opera Mare are loc o reprezentație de gală cu *Oedip* de George Enescu. Compania Pitoeff joacă piesa *Omul cu mîrțoaga* de G. Ciprian. Sînt prezentate, de asemenea, mai multe lucrări de istorie și alte publicații în limba franceză destinate informării opiniei publice asupra trecutului țării noastre. Printre acestea: *Istoria românilor* (5 vol.) de Nicolae Iorga, *Pămîntul și poporul românesc*, de Simion Mehedinți, *Transilvania în istoria și cultura românească*, de Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Romulus Vuia, *Dreptul românesc*, de Andrei Rădulescu, *Arta țărănească*, de George Oprescu.

Se împlinesc, în septembrie 1937, 50 ani de la moartea lui Timotei Cipariu (1805-1887), evocat în paginile ziarelor bucureștene. *Adevărul* din 4 septembrie consemnează, astfel, faptul că Cipariu „este considerat ca părintele filologiei române. Profesor la gimnaziul și seminariul din Blaj. Timotei Cipariu a fost dascălul multor generații de luminători și păstori ai poporului român transilvănean.

Dar Cipariu — continuă ziarul citat — n-a fost numai un mare filolog, un mare cărturar, stăpîn pe vaste cunoștințe și pe o documentare aproape unică, în vremea sa; el a fost și un mare publicist și, totodată, un neînfricat luptător pentru drepturile și dezrobirea poporului din sînul căruia se ridicase".

Cipariu a avut o contribuție însemnată la dezvoltarea presei în limba română în Transilvania. El a editat, în 1847-1848, săptămînalul *Organul luminării*, cea dintîi publicație românească tipărită cu litere latine, gazetă răspîndită și citită și peste Carpați, în Muntenia și Moldova, printre abonații săi aflîndu-se Cezar Bolliac, I. Ghica, Florian Aaron, I. Văcărescu, Costache Negruzzi. Cipariu a scos, de asemenea, revista *Archivu pentru filologie și istorie* (1867-1870, 1872) în care și-a publicat multe din studiile sale filologice.

La o jumătate de veac de la moartea sa, Cipariu este comemorat și în cadrul festivităților ce au loc la 5 septembrie în comuna sa natală, Pănade, jud. Alba, festivități organizate de ASTRA.

Pe şoseaua Kiseleff pe terenul de lîngă „Bufet“ are loc solemnitatea punerii pietrei fundamentale a noii clădiri a Legaţiei U.R.S.S. la Bucureşti

T.G. Masaryk evocat de presa bucureşteană la stingerea sa din viaţă

Septembrie 1937 este bogat în reuniuni internaţionale găzduite de Capitala României. Astfel, la începutul lunii, are loc Congresul internaţional de antropologie şi arheologie preistorică. Participă savanţi din mai multe ţări ale lumii, printre care Franţa, Marea Britanie, U.R.S.S., Suedia, Statele Unite ale Americii, Belgia, Turcia, Bulgaria, Grecia, Cehoslovacia, Algeria, Albania, Elveţia, Olanda, Polonia, Iugoslavia şi, bineînţeles, România. Congresul îşi desfăşoară lucrările sub preşedinţia prof. E. Pittard, de la Universitatea din Geneva, avîndu-l secretar pe prof. dr. Nicolae Minovici.

Cîteva zile mai tîrziu, îşi începe lucrările Congresul interbalcanic al matematicienilor, la care iau parte savanţi din Grecia, Iugoslavia, Bulgaria, Turcia şi România. Tot la Bucureşti, se întrunesc, la sfîrşitul lunii, guvernatorii Băncilor Naţionale din ţările Micii Înţelegeri. La sfîrşitul lunii, Capitala găzduieşte cel de-al V-lea Congres internaţional de oto-rino-laringologie.

Un eveniment sportiv, urmărit cu mare interes de bucureşteni, este cea de-a opta Balcaniadă de atletism ale cărei întreceri au loc între 5 şi 12 septembrie. Este pentru prima dată — consemnează ziarele — cînd capitala românească găzduieşte această mare şi populară competiţie sportivă, „miniatură a jocnrilor olimpice“, după cum notează *Dimineaţa* din 14 septembrie.

La 14 septembrie se stinge din viaţă primul preşedinte al Republicii Cehoslovace, T.G. Masaryk. Ziarele bucureştene evocă personalitatea acestui luptător pentru eliberarea naţională a poporului său. Sînt evidenţiate, de asemenea, momentele de colaborare a fruntaşului politic cehoslovac cn oameni politici români în perioada cînd se pregătea realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

Astfel, scrie *Dimineaţa* din 16 septembrie, Masaryk a venit la Iaşi în octombrie 1917, de unde, apoi, s-a dus pe frontul Mărăşeştilor. „În 1918 — continuă ziarul amintit — a fost sufletul manifestaţiilor organizate la New York pentru eliberarea popoarelor oprimate de Imperiul habsburgic şi pentru formarea unor noi state naţionale în Europa Centrală“.

Masaryk, împreună cu dr. N. Lupu şi V. Stoica, a prezentat guvernului american declaraţia prin care se cerea liberarea românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina de sub stăpînirea austro-ungară şi unirea lor cu fraţii de peste Carpaţi.

Statul român este reprezentat la funeraliile fostului preşedinte cehoslovac de o delegaţie condusă de primul ministru Gh. Tătărăscu şi generalul Ilasievici, ministrul apărării naţionale. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

două-trei baluri mari pe an, unde tot Bucureştiul alerga. Cînd a murit nevastă-sa şi n-a mai putut da baluri, n-a mai putut nici dînsul [Grigore Sutzu] să trăiască.

1894. 29 noiembrie. Am văzut pentru întîiaşi dată, circulînd pe Bulevardul Academiei, întîiul tramvai electric din Bucureşti; merge între Cotroceni şi Moşi, de-a lungul bulevardelor. Firele curentului sînt aşezate deasupra căii la o înălţime oarecare. Contactul trăsurii cu curentul se face printr-un fel de cadru metalic în formă de T, aşezat pe acoperişul vagonului.

18 decembrie. Ieri, sîmbătă, am prînzit la ruda noastră Ştefan Greceanu [1825 - 1903, om politic, publicist, membru de onoare al Academiei Române], la casa lui [aflată] aproape de bariera Herăstrăului. Are o memorie rară şi cunoştinţe foarte întinse asupra istoriei ţării şi a genealogiei principalelor familii istorice, iar mai întîi a familiei sale Greceanu. Posedă o bibliotecă frumoasă, hrisoave şi sineturi vechi şi cîteva manuscripturi rare. Acum vrea să publice dintr-o istorie inedită [a Radului] logofătului Greceanu, partea privitoare la domnia lui Const. Brîncoveanu şi un tablon [tabel] foarte interesant cu seria domnilor de la descălicătoare, luat după pisanii şi hrisoave, care pune domnia lui Radu Negru cu vreo trei sferturi de secol mai sus [mai înainte].

Greceanu îşi ţine pe cît poate trenul boieresc. Nu a vîndut nimic din avutul părintesc, trăieşte confortabil, bea vinul din pivniţele sale, vin părintesc, mai mult ca excelent, ţine la tradiţii, are casa plină de suvenire de familie şi de portrete ale tuturor Greceanilor ce a putut găsi sau copia după biserici şi mănăstiri, pînă şi de la mănăstirea Bolenu din Vîlcea.

Selecţia textelor:
Marian ŞTEFAN

ISTORIE ÎN OAŞ

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„Ţara Ardealului nu ieste numai o ţară însăşi, ci Ardealul să chiamă mijlocul ţării, care multe coprinde în toate părţile, în carea stă şi scaunul crăiei. Iară pre la marginea ei sîntu alte ţări mai nici, carile toate de dînsa să ţin şi suptu ascultarea ei sîntu: întăi cumu-i Maramoreşul dispre Ţara Leşască şi Ţara Săcuiască dispre Moldova şi Ţara Oltului dispre Ţara Muntenească şi Ţara Bîrsei, Ţara Haţagului, Ţara Aoaşului".

Ultima din această salbă de „ţări" amintite de Grigore Ureche în *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Oaşul, este o străveche vatră de locuire românească, formele autohtone de instituţionalizare social-politică *villae olachales* (sate româneşti), *possesio olachales* (posesiuni româneşti) fiind menţionate aici o dată cu cele dintîi atestări documentare scrise ale zonei, încă din sec. XII. Vieţuirea omenească pe aceste meleaguri este însă cu mult mai veche, dovezi ale existenţei omului datînd încă din paleoliticul mijlociu. La Remetea, de exemplu, a fost descoperită o mare cantitate de unelte cioplite din roca vulcanică ce se găseşte din abundenţă aici. Oaşul a fost unul din teritoriile de persistenţă a civilizaţiei geto-dacice, care a continuat să înflorească în aceste locuri şi după transformarea unei părţi a Daciei în provincie romană. Numeroase descoperiri arheologice, la Turulung, Bătarci ş.a. atestă, de asemenea, continuitatea şi dezvoltarea populaţiei româneşti şi în această zonă, ca de fapt pe întreg teritoriul de nord-vest

Turnul fostei cetăţi din comuna Ardud, exemplar reprezentativ al arhitecturii medievale din România

al ţării, în perioada marilor migraţii. Teritoriul respectiv a fost cuprins în voievodatul lui Menumorut, care avea la Satu Mare (Zotmar) una din fortificaţiile sale, menţionată de notarul anonim, autorul cronicii *Gesta hungarorum*.

Tradiţionala denumire de „ţară" arată că în Oaş s-a aflat una din acele străvechi forme de organizare teritorial-administrative specific româneşti, desemnate ca atare în documentele latineşti de cancelarie, cu numele *Terra* şi conduse de voievozi şi cnezi aleşi din rîndul obştii. Ca în întreaga zonă a judeţului Satu Mare — din care Ţara Oaşului face parte —, de-a lungul evului mediu apar menţionaţi documentar numeroase asemenea căpeteni, precum voievodul Nicolae de Romad (1296), cnezii români din Sătmar (1303), cnezul Ştefan de Zepheg, din Valea Seacă-Oaş (1378), Ştefan Băieşul, voievod de Bicsad (1578), Iacobus Cîrnat (Kolbasz) din Negreşti-Oaş (1512), Michael Popp, voievod din Ardud (1769).

De la mijlocul secolului XIV pînă în primele decenii ale veacului următor, Oaşul s-a numărat între posesiunile familiei voievodale a Drăgoşeştilor, bucurîndu-se de o puternică autonomie, ca întreaga Ţară a Maramureşului, condusă de această familie românească. De altfel, vieţuirea românească preponderentă pe aceste meleaguri din marginea de nord-vest a ţării a fost evidentă dintotdeauna. O statistică alcătuită la jumătatea sec. XVI arată că din cele 158 sate existente în comitatul Satu Mare, 101 erau româneşti.

Cu precădere aceste sate erau localizate în depresiunea

Oașului, mărginită la nord de Munții Oaș și la sud de Munții Gutîi, munți vulcanici cu înălțimi mici (600-1 300 m), bogat acoperiți cu păduri și pășuni, care au îngăduit dezvoltarea unor străvechi îndeletniciri agro-pastorale — îndeletniciri generatoare ale unui folclor și port popular de mare originalitate și expresivitate.

Adăpostită între munți, Țara Oașului a fost, vreme de secole, supusă opresiunii străine, ungară, habsburgică, care și-au pus amprenta asupra dezvoltării școlilor și a instituțiilor culturale, Oașul rămînînd o regiune înapoiată, vestită doar pentru frumusețea și originalitatea folclorului. Anii puterii populare, și îndeosebi ultimele decenii, au însemnat și pentru Oaș ca pentru întreaga țară, o perioadă de avînt constructiv, industrial și edilitar, care au pus în valoare multilateral și complex energiile oamenilor de pe aceste meleaguri. Vreme de secole, Oașul nu a avut nici o localitate urbană. Acum Negrești-Oaș — devenit în 1964 primul oraș al acestei depresiuni — este un centru urban în plină și necontenită dezvoltare, cu întreprinderi chimice, textile și de industrie alimentară, fiind totodată, păstrătorul unor bogate tradiții etnografice.

Procesul de urbanizare a pătruns nu doar la Negrești, ci și la Călinești, Cămărzana și în alte localități oșene, expresie a racordării acestui teritoriu la dezvoltarea generală a țării.

Pitorescului peisajului și frumuseții folclorului i se adaugă valorificarea bogatelor resurse de sănătate oferite de apele minerale și ambianța mediului înconjurător: Bixad — unde au fost puse în valoare izvoare cu apă minerală carbo-gazoasă, bicarbonatată

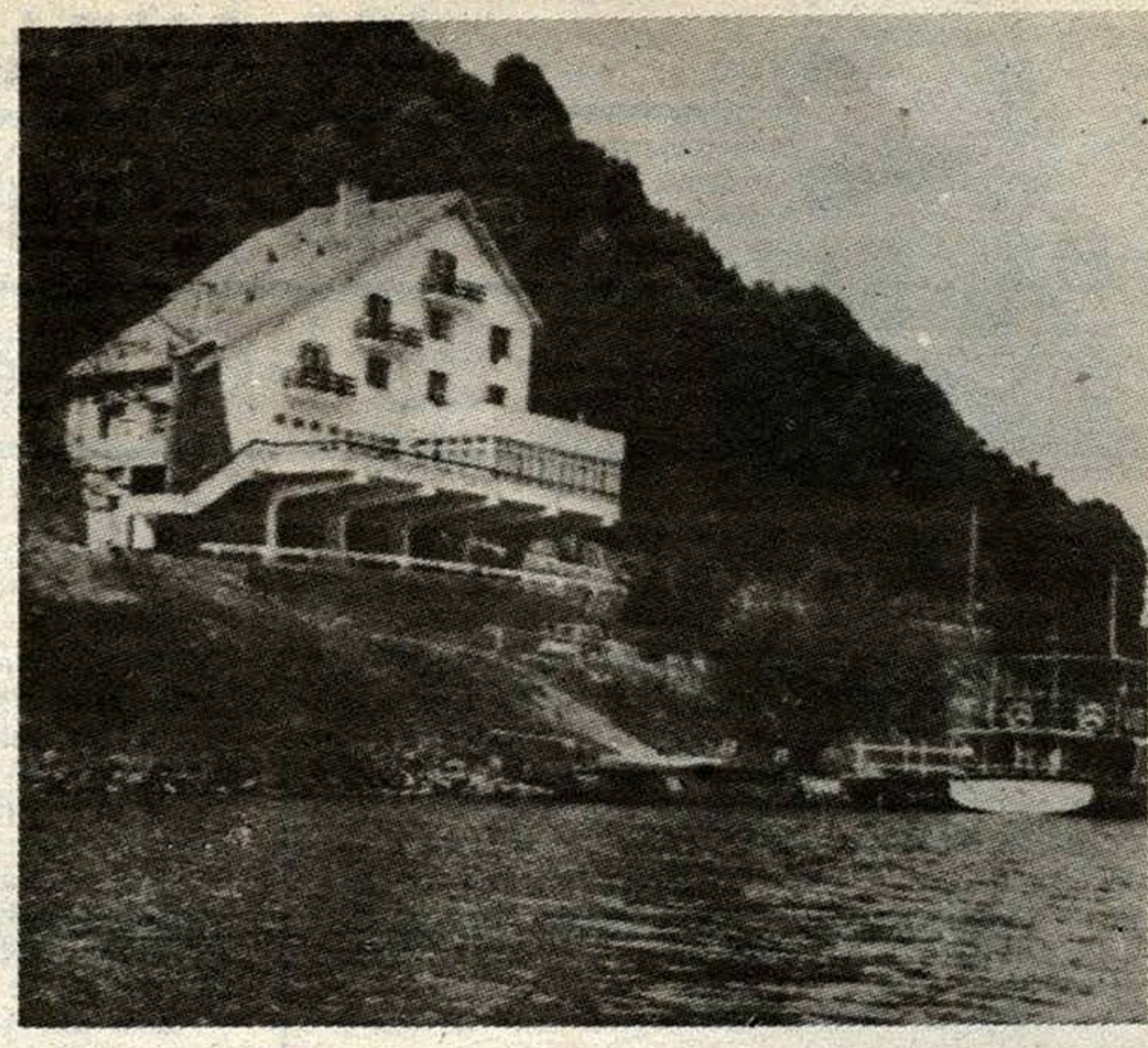

Cabana de la Călinești-Oaș unul din numeroasele edificii moderne date în circuitul turistic în ultimii ani

și apă minerală sulfuroasă, Turț-băi (apă minerală feruginoasă, recomandată în afecțiuni reumatismale) și mai ales Valea Mării, situată într-o zonă de coline împădurite cu izvoare de apă minerală bicarbonatată cloruro-sodică, carbo-gazoasă, alcătuiesc o zestre balneologică, ce tinde să depășească cadrul de interes local, județean.

Atracțiile turistice ale Oașului sînt numeroase: ele înseamnă nu numai datinile folclorice din Cămărzana, nu numai Sîmbra oilor — sărbătoare populară de străveche sorginte geto-dacică — care adună, în prima duminică a lunii mai a fiecărui an, la plecarea oierilor cu turmele spre pășunile montane, mii de vizitatori din întreaga țară, dar înseamnă și o bogată suită de tradiții muzicale și folclorice ale acestei zone. Și mai înseamnă, de asemenea, centrul ceramic de la Vama — vestit pentru originalitatea producțiilor nu numai în țară, dar și peste hotare.

Zestrea turistică a zonei a crescut necontenit. La Călinești — în apropierea barajului lacului de acumulare, pe care se pot face plimbări cu vaporașul — motelul turistic asigură condiții de odihnă și recreere. Negrești — „inima" Țării Oașului — tinde să devină tot mai mult și un centru turistic. Un hotel de categoria I cu 108 locuri, Muzeul de etnografie și artă populară și mai ales faptul că de aici este punctul de plecare spre numeroase vetre folclorice oșene, de mare rezonanță: Certeze (5 km), Huta Certeze (9 km), Racșa (16 km), Bixad (5 km), Cămărzana (30 km), Călinești-Oaș (15 km), fac din Negrești o stațiune tot mai solicitată, înscriind străvechea și mereu tînăra Țară a Oașului în circuitul turistic național și internațional. ■

UN AMBASADOR ÎȘI AMINTEȘTE

ARMAND BÉRARD

Perioada ascensiunii la putere a lui Hitler, urmată de genocidul izbucnit în 1939 și de tot cortegiul de suferințe impuse de fascism, a generat un impresionant număr de lucrări, care continuă să suscite și astăzi, la patru decenii de la biruința finală a Aliaților asupra ciumei brune, un viu interes. În categoria acestora se înscrie și volumul — subintitulat Pe vremea pericolului nazist **(Editura Plon, Paris, 1976), primul din sulta de volume** Un ambasador își amintește **— semnat de diplomatul Armand Bérard.**

Autorul descinde dintr-o familie de reputați intelectuali francezi cu vederi progresiste. Bunicul dinspre mamă, Armand Colin, a fost unul dintre librarii-editori care au lăsat un nume binecunoscut în cultura franceză și europeană. Partizan al școlii laice, militant pentru modernizarea învățămîntului, a editat manuale școlare conforme cu concepțiile înaintate ale timpului, manuale folosite, în bună măsură, și în alte țări, inclusiv în România. Tatăl lui Armand Bérard a fost un elenist de prestigiu. A luat parte activă și la viața politică, punîndu-și personalitatea în slujba marilor idealuri ale Franței progresiste și aspirațiilor de unitate și independență națională ale popoarelor europene, îndeosebi ale celor aflate — înaintea primului război mondial — în conglomeratul habsburgic. În casa lui au găsit un climat de înțelegere, de sprijin și simpatie mulți militanți cehi, sîrbi, români etc.

Armand a urmat cursurile vestitei Școli normale superioare, care pregătește, în Franța, cadre didactice universitare; după absolvire, și-a completat pregătirea în domeniul istoriei la școli renumite din Spania și din Germania. A ajuns să stăpînească bine mai multe limbi străine, specializîndu-se în limba și cultura germană. Aceste cunoștințe, ca și relațiile ce și le va face în cercurile intelectuale de dincolo de Rin, îi vor servi în activitatea diplomatică ce o va desfășura în capitala Germaniei. Căci, în pofida înclinațiilor dovedite în tinerețe și a pregătirii sale, Armand Bérard nu va lucra în domeniul cercetării științifice. El va intra în Ministerul de externe, unde va rămîne pînă la sfîrșitul carierei, ocupînd, succesiv, posturi de secretar de ambasadă la Berlin (1931-1936), la Washington (1938), la Roma (1939), pentru a urca treptat pînă la gradul de ambasador, calitate în care a activat după război în Japonia, Italia și la Națiunile Unite.

Contrar „uzanțelor" de la Qual d'Orsay, care-i obligau pe funcționarii de carieră să nu-și dezvăluie public preferințele politice, Bérard nu-și ascundea atașamentul pentru guvernul de Front popular din Franța[1], admirația pentru liderul socialist Léon Blum, după cum nu căuta formule „diplomatice" atunci cînd era vorba să-și exprime aversiunea față de cercurile reacționare din țara sa, ca și față de fascism, în general, și de nazism, în special. De altfel, după căderea Franței, el a reușit, rămînînd în diplomație, să furnizeze prețioase informații „Francezilor liberi" ai lui de Gaulle și apoi să participe nemijlocit la Rezistență.

În decursul activității sale, diplomatul francez și-a notat conștiincios, zi de zi, faptele și evenimentele la care a fost martor, aceste notații aflîndu-se la baza unor pasionante pagini memorialistice. În Cuvînt înainte **la primul volum din care sînt extrase și fragmentele de mai jos, el spune explicit: „Iată relatarea evenimentelor la care am asistat și portretele oamenilor pe care i-am cunoscut... Am utilizat, înainte de orice, notele pe care le-am consemnat zilnic, în cursul carierei mele... Singurul merit al acestor pagini este acela de a oglindi sincer niște impresii directe..."**

În lucrările sale, autorul oferă elemente prețioase pentru o istorie bogată în semnificații. În perioada 1931-1936, în care s-a aflat la Berlin, el a putut cunoaște multe dintre dedesubturile și uneltirile care au permis nefasta ascensiune a lui Hitler la putere și modul cum acesta a pregătit noul război (Magazin istoric, **nr. 4-5/1982). Relatările din lucrarea memorialistică a lui Armand Bérard adaugă la nesfîrșitul dosar al crimei făptuite de cei care i-au adus pe fasciști la putere și apoi la dosarul crimelor naziste piese cu atît mai convingătoare, cu cît aparțin unui martor ocular integru și competent.**

Despre această perioadă au apărut numeroase mărturii în cuprinsul revistei noastre. Paginile din amintirile lui Bérard întregesc tabloul ce rezultă din aceste mărturii, arătînd încă o dată că național-socialiștii n-ar fi luat niciodată frîiele conducerii și n-ar fi putut asasina repu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1976.

blica democratică de la Weimar dacă n-ar fi beneficiat de complicitatea criminală a cercurilor ultrareacționare din rîndul finanței și industriei germane, a unor generali revanșarzi și aventurieri, ca și a unor politicieni lipsiți de scrupule. Ura anticomunistă a tuturor acestora, iluziile unor militari și politicieni care sperau să-l poată „manipula" pe „grosolanul și incultul caporal austriac", făcînd din el marioneta dorințelor lor, au permis lui Hitler să-și realizeze visurile de putere.

Volumul menționat prezintă interes și prin luminile pe care le proiectează asupra evoluției opiniei publice nord-americane în epoca din preajma izbucnirii războiului: de la atașamentul obstinat față de izolaționism și neutralitate, la conștiința pericolului pe care militarismul fasciștilor din Europa și cel nipon îl reprezentau direct pentru securitatea Statelor Unite.

În aceeași lucrare, am întîlnit și referiri directe la țara noastră. Bérard a cunoscut România însoțindu-și ministrul de externe, pe Yvon Delbos, în perioada guvernului de Front popular din Franța (1936-1937), cînd acesta a vizitat Polonia și țările Micii Antante, în contextul încercării Parisului de a reface prestigiul francez în Europa. Deși extrem de fugitive, notele despre România sînt fără echivoc. „Înalta societate", în frunte cu regele Carol II și primul ministru Tătărăscu, nu-i trezește nici o simpatie; ei evocă abuzurile, meschinăriile și măruntele certuri dintre politicieni, șiretenia regelui și frapanta discrepanță dintre luxul exorbitant al clasei conducătoare și suferințele populare. Simpatiile și înțelegerea lui Bérard merg net spre „țăranii cu ițari, cojoace și căciuli de oaie", care umplu străzile orașelor, dînd acestora culoarea specială a unui popor inteligent, harnic, dar sărăcit de o pletoră de conducători plini de rapacitate.

Din lucrarea diplomatului francez am ales două fragmente: unul ilustrativ pentru mecanismul care a dus la acapararea puterii de către Hitler, în ianuarie 1933, celălalt pentru climatul general de ostilitate față de politica nazistă, climat definitiv instalat la Washington, din vara anului 1938.

Titlul episodului aparține redacției.!

Formula Brüning — fără viață lungă

Cînd [în octombrie 1931] soseam la Berlin, ca secretar la Ambasada Franței, aceasta era încă sub impresia vizitei pe care o efectuaseră cu trei săptămîni înainte primul nostru ministru, Pierre Laval, și ministrul său de externe, Aristide Briand[1]. Călătoria lor în Germania nu fusese, de fapt, decît răspunsul de politețe la vizita pe care o făcuse, în luna iulie a aceluiași an, la Paris, cancelarul german [Heinrich] Brüning și ministrul său de externe Curtius. Cu toate acestea, ea reprezenta un eveniment, în sensul că, pentru prima dată de la război, doi oameni de stat francezi soseau la Berlin. Deși Adolf Hitler dăduse ordin membrilor partidului său să nu se dedea la nici o manifestare ostilă sau deplasată, autoritățile germane erau neliniștite. Ele solicitaseră celor doi oaspeți francezi să călătorească cu „Nord-Expresul" de noapte și luaseră măsuri ca acest tren să fie precedat cu zece minute de o altă garnitură, iar linia ferată să fie păzită de polițiști și de militari postați la fiecare sută de metri pe tot traseul.

Pregătită cu grijă, primirea făcută francezilor de către populația berlineză se caracterizase printr-o curiozitate curtenitoare și chiar prin simpatie. La cererea părții germane, miniștrii francezi se duseseră să-l salute pe feldmareșalul Hindenburg, bătrînul președinte al Germaniei[2]. În discuțiile cu Brüning, în calitatea sa de cancelar[3], fuseseră abordate mai ales chestiuni economice. Acesta expusese gravitatea situației în care se afla Germania: încasările fiscale în scădere, trezoreria Reichului în mare dificultate, sarcinile sociale în creștere. Producția industrială fiind restrînsă, ca urmare a lipsei de credite, falimentele deveneau tot mai frecvente, iar numărul șomerilor ajunsese la patru milioane și jumătate.

Cele două părți erau de acord că criza economică și financiară impunea o solidaritate europeană. În consecință, ele deciseseră crearea unei comisii economice franco-germane, alcătuită din reprezentanți ai ministerelor interesate, care să colaboreze cu observatori ai cercurilor industriale și de afaceri. Luînd cunoștință de aceste hotărîri, opinia publică germană s-a arătat oarecum dezamăgită. Ea ar fi vrut să fie luate în discuție acordarea de credite economiei germane, problema reparațiilor de război, cea a dezarmării.

Pe deplin conștient de dificultatea sarcinii sale, Brüning — acest catolic de vreo 40 ani, slab, ascetic, cu privirea calmă, din spatele ochelarilor lui cu rama de aur, om plin de sînge rece, devotat, dezinteresat, convins de dreptatea cauzei sale, știindu-se înconjurat de stimă și nepăcătuind decît printr-un exces de scrupule și de neîncredere în alții, ca și printr-o anumită încetineală în luarea deciziilor — se considera capabil să facă față furtunilor și să le domine[4]. Totuși, criza economică favoriza înaintarea

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1985.

[2] Hindenburg, Benckendorff Paul von (1847-1934), feldmareșal german. În timpul primului război mondial, șef al statului major al armatei germane (1916-1918). A favorizat ascensiunea spre putere a fascismului. Președinte al Germaniei (1925-1934); a predat puterea lui Hitler, numindu-l cancelar (ianuarie 1933).

[3] Numit cancelar în martie 1930, Heinrich Brüning a luat măsuri financiare energice, dar impopulare, pentru a încerca să pună capăt crizei economice. Îndepărtat de Hindenburg în mai 1932, el a părăsit Germania în 1934, devenind, în 1937, profesor la Universitatea Harvard, în S.U.A.

[4] La 14 aprilie 1932, Brüning a promulgat un decret prin care se interzicea activitatea „batalioanelor de asalt" S.A., cunoscute și sub numele de „cămășile brune" naziste.

extremiştilor[1]. Alegerile din Hamburg, ţinute chiar în ziua sosirii la Berlin a lui Laval şi Briand, aduseseră naţional-socialiştilor 40 locuri. Partidele de centru înregistrau serioase pierderi. Simţindu-şi formaţia guvernamentală zguduită [Partidul catolic de centru], Brüning înaintase demisia ei colectivă. În cel de-al doilea cabinet, constituit tot de el, refuzau să intre reprezentanţi importanţi ai cercurilor economice care fuseseră

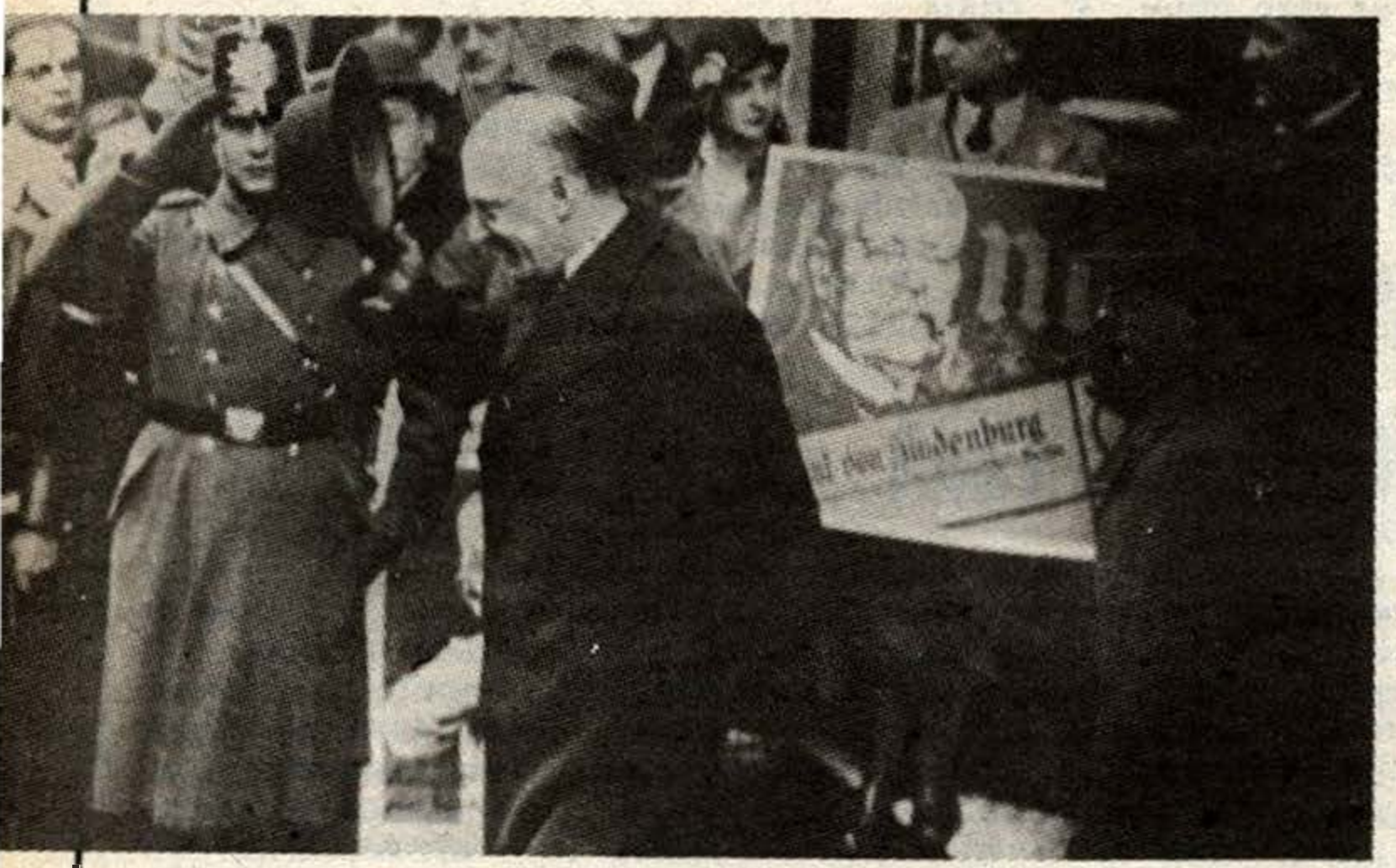

În martie 1930, pentru a pune capăt crizei economice, se încearcă formula Brüning — cancelar al Germaniei

solicitaţi. Cabinetul era restrîns: Brüning prelua şi departamentul externelor, în timp ce generalul Groener[2] concentra în mîinile sale internele şi apărarea naţională. Era o nouă tentativă — poate ultima — de a guverna deasupra luptelor dintre partide.

Alegerea lui Groener fusese recomandată de către preşedintele Hindenburg şi de generalul Kurt von Schleicher[3], Militar democrat, capabil de mare fermitate, Groener era preţuit de către socialişti; acţiunea sa împotriva propagandei naziste printre militari îi atrăsese aversiunea lui Hitler. În acel moment, el se bucura de încrederea bătrînului feldmareşal Hindenburg, preşedintele Reichului. Ulterior, relaţiile lor aveau să se degradeze.

În circumstanţele momentului, în lumina importanţei pe care o cîştiga mişcarea nazistă şi a poziţiei critice a diverselor altor forţe politice şi economice, se punea problema dacă Brüning putea cîştiga majoritatea în Reichstag. Ambasadorul nostru la Berlin, André François-Poncet[4], o spera. Dar el se îndoia că formula Brüning va avea viaţă lungă şi simţea apropiindu-se clipa ascensiunii la putere a forţelor de dreapta.

La 13 octombrie 1931, Brüning a ţinut un discurs curajos şi ferm. La 16 octombrie, majoritatea de 25 voturi pe care a cîştigat-o a depăşit speranţele. Dar, între timp, devenise cunoscut faptul că Hitler fusese primit de Hindenburg şi că, înainte, se întîlnise cu generalul von Schleicher. L-am cunoscut şi eu ceva mai tîrziu pe acest general, care a jucat un rol decisiv în perioada 1932-1933. „Căştile de oţel"[5], ca şi membrii Partidului naţionaliştilor germani, reprezentau pentru el trecutul; privirile sale se îndreptau acum spre hitlerişti, adică spre „noua generaţie", care trebuia să intereseze mai mult armata. Von Schleicher îi considera pe aceşti hitlerişti drept un antidot împotriva comunismului. Dar Hitler nu se simţea încă pregătit să preia puterea. Pentru moment, el putea încă să-l tolereze pe Brüning, urmînd să folosească timpul pentru a se apropia de preşedinte şi de armată. Aceasta cu atît mai mult cu cît obţinerea banilor necesari întreţinerii batalioanelor de S.A. îi punea destule probleme. Ceea ce nu l-a împiedicat să organizeze la Brunswick, capitala singurului stat în care naziştii deţineau puterea, o manifestaţie la care au luat parte între 75 000-100 000 membri ai „cămăşilor brune", aduşi în 5 000 autocamioane şi 38 trenuri speciale. Manifestaţia a fost prezidată de Hitler, de prinţul August Wilhelm de Prusia şi de prinţul de Coburg-Gotha, şi în urma ciocnirilor cu comuniştii pe care le-a provocat, s-a soldat cu doi morţi şi 60 răniţi.

Brüning s-a pronunţat categoric împotriva unei apropieri de Hitler. Dar membrii partidului său, Partidul catolic, au continuat contactele cu acesta, socotind că guvernul are nevoie de toleranţa nazistă. La rîndul său, armata gîndindu-se deja la faptul că,

---

[1] Într-un precedent subcapitol, arătînd că dificultăţile financiare erau dureros resimţite mai ales de către mica burghezie şi familiile aparţinînd micii nobilimi, autorul subliniază că această situaţie explică succesele electorale ale hitleriştilor care, încă la alegerile din 20 septembrie 1930, au cîştigat 107 locuri în Parlament.

[2] Wilhelm Groener (1867-1939), ministru al transporturilor (1920-1923), ministru de război (1928-1932), de interne în cabinetul Brüning (din octombrie 1931), din care şi-a dat demisia. În calitate de succesor al lui Ludendorff, asigurase, în timpul Revoluţiei din noiembrie 1918, legătura între Marele stat major şi guvernul socialist al lui Friedrich Ebert (1871-1925), cabinet care a încercat să salveze dinastia Hohenzollern, pactizînd cu cercurile militariste împotriva mişcării muncitoreşti, pentru înăbuşirea revoluţiei.

[3] Colonel în 1926, promovat general în 1928, Kurt von Schleicher, ambiţios şi intrigant, era, în acea perioadă, şeful secţiei politice (Ministeriant) a armatei şi începuse deja să se comporte ca reprezentant autorizat al Reichswehrului şi să exercite o influenţă covîrşitoare asupra deciziilor preşedintelui Hindenburg. Instalat în postul de cancelar la 2 decembrie 1932, Kurt von Schleicher era primul general care ocupa această funcţie după patru decenii. Predecesorul său fusese generalul Georg Leo von Caprivi, care luase locul lui Bismarck, în 1890.

[4] *Magazin istoric*, nr. 12/1975, 1-3/1976.

[5] *Stahlhelm*, organizaţie a ofiţerilor deblocaţi din armată în urma Tratatului de la Versailles, una din principalele formaţii de extremă dreapta pe arena politică germană, înainte de apariţia nazismului, alături de Partidul naţionaliştilor germani.

în 1932, mandatul de președinte al lui Hindenburg va trebui reînnoit, era favorabilă acestor contacte. Monseniorul Kaas, președintele Centrului catolic, declara la congresul acestei formațiuni că Tratatul de la Versailles constituia o bază defectuoasă și deplorabilă pentru pacea mondială, că frontierele stabilite erau absurde și că Franța se opunea oricărei concesii făcute în materie de plată a reparațiilor de război de către Germania. La 23 octombrie [Dino] Grandi, ministrul italian de externe [1929-1932], era primit cu bucurie la Berlin, fiind privit ca mesagerul unui punct de vedere identic al Italiei cu cel al Germaniei, în problema reparațiilor de război, a dezarmării și a revizuirii tratatelor de pace.

La 13 noiembrie, hitleriștii au înregistrat un nou și important succes în alegerile din landul Hessa: 40 la sută din sufragii, adică dublul voturilor obținute de ei în 1930, și 27 locuri în Dieta locală, față de unul singur la alegerile precedente. Social-democrații au pierdut 9 locuri. De altfel, aceștia îl avertizaseră pe Brüning că nu vor mai fi în stare să susțină guvernul, dacă el nu ia o atitudine energică împotriva agitatorilor naziști. Documentele confiscate de autorități la sediile partidului nazist puneau în relief forța lui de șoc: școli care pregăteau șefi S.S. și S.A., cu instrucție efectuată în păduri, brigăzi și regimente etc. Comandant-șef al formațiunilor S.S. era Himmler, iar șef de stat major — prințul de Waldeck Pyrmont. Cu unitățile sale motorizate (auto și motociclete, transporturi și transmisiuni), partidul nazist dispunea de o adevărată armată.

Mandatul de președinte al lui Hindenburg expira în primăvară. La 15 februarie 1932, doar cu o lună înaintea alegerilor, bătrînul feldmareșal a acceptat să-și pună din nou candidatura. A făcut-o sub presiunile exercitate de vechii săi camarazi de arme, contele Letow Vorbeck și contele Bothmer, ca și în urma unui demers al foștilor combatanți [din primul război mondial]. Și-a axat campania pe cucerirea de către Germania a libertății și egalității în drepturi pe plan internațional și pe unirea forțelor și redresarea țării pe plan intern. Hitler a hotărît și el să-și pună candidatura și l-a autorizat pe Goebbels [șeful propagandei partidului] să anunțe decizia sa. Între timp, în intervalul 23-25 februarie, în Reichstag au avut loc dezbateri pe marginea proiectului de lege prin care se fixau alegerile prezidențiale pe data de 13 martie 1932, proiect depus de

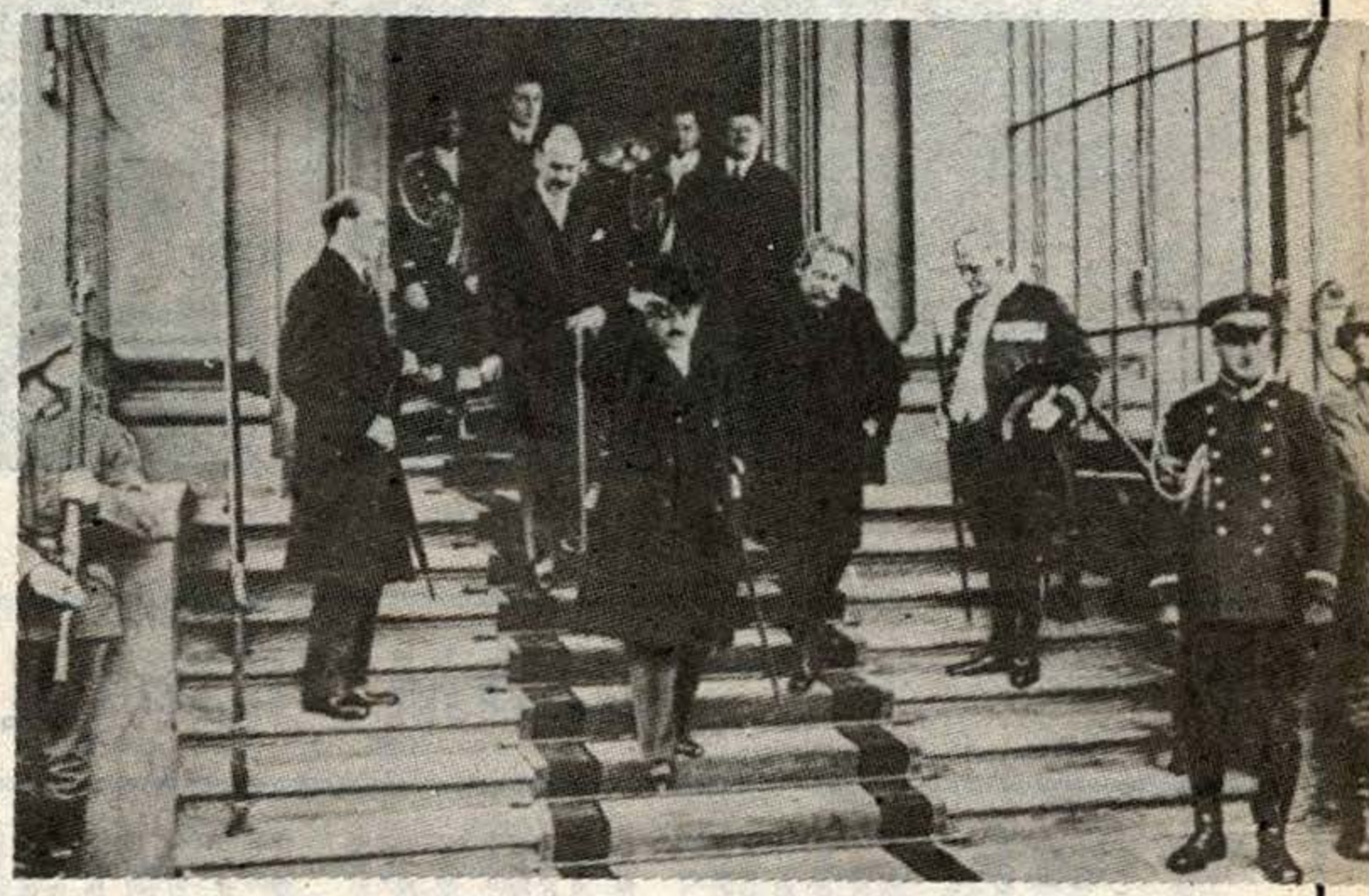

Pentru întîia oară după primul război mondial, doi oameni de stat francezi, președintele Consiliului de miniștri P. Laval și ministrul de externe A. Briand, în vizită la Berlin

ministrul de interne Groener. La dezbateri, hitleriștii au căutat gîlceava cu lumînarea. Goebbels a pronunțat un vehement discurs împotriva guvernului și a președintelui, „candidat al partidului dezertării", sprijinit de o „social-democrație de dezertori și trădători". Președintele Reichstagului, Loebe, l-a exclus de la dezbateri, pentru ultragiu adus șefului statului, în timp ce, în sală, hitleriștii au dezlănțuit un vacarm îngrozitor. A doua zi, 24 februarie, un discurs al lui Groener, care îl demasca pe Goebbels, a stîrnit asemenea injurii pe băncile hitleriștilor, încît doi dintre ei au fost dați afară pe loc în mijlocul ședinței.

Pe 25, Brüning a intervenit în discuții, atacîndu-i curajos pe naziști și exprimînd ferm refuzul de a colabora cu ei. Îmi amintesc una dintre acele zile. În tribuna diplomaților, unde luasem loc, fotoliile cu spătare înalte, a căror tapiserie era încă marcată cu un „W" imperial, din vremea kaiserului Wilhelm, erau goale. Ședințele Reichstagului nu constituiau, ca cele de la noi, din Camera deputaților, un spectacol monden. Era un moment de calm. Brüning, neobosit, stătea singur pe banca ministerială, cu capul sprijinit în mîini, într-o atitudine aproape religioasă, impasibil, stăpîn pe sine. Dedesubt, deputații fracțiunii naziste, ocupînd un sfert din sală, în cămăși brune, pantaloni și cizme de călărie greoaie, cu diagonale peste piept, cu părul tuns „arici", îți dădeau impresia unui corp de gardă medieval, alcătuit din „lanțknechți"[1]. Stăteau astfel, față în față, două lumi de neîmpăcat: cultura antică și năvălirile barbare.

În cîteva zile, bătălia s-a mutat pe străzi. La 27 februarie, Hitler a vorbit unei mulțimi compacte, la primul său miting electoral. Naziștii aveau să organizeze într-o singură lună 120 000 de astfel de mitinguri, ținute pînă și în cele mai mici cătune. ■

(Va urma)

Prezentare și traducere:
Leon SĂRĂȚEANU

[1] Ostași pedeștri germani în slujba feudalilor, reputați pentru brutalitatea și grosolănia lor.

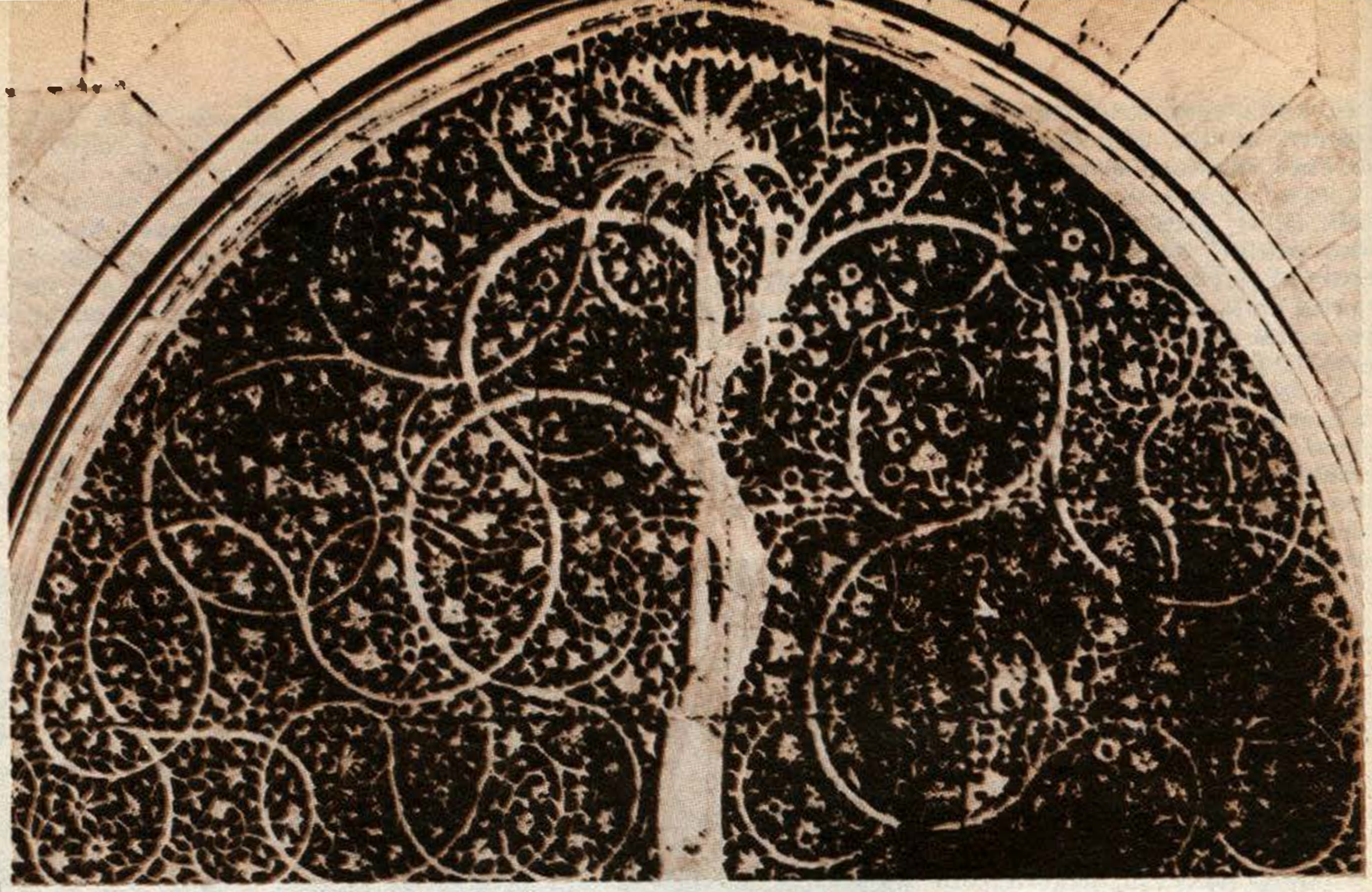

NIZAM UL-MULK

ŞI SFÎRŞITUL LUPTEI PENTRU VIZIRAT (II)

SATISH CHANDRA

Aşa cum am putut vedea în numărul trecut, înlăturarea seyyizilor de la putere nu a adus modificări imediate în politica statului mogul. Vizirul Nizam ul-Muik, care i-a urmat după numai trei luni lui Amin Han, a trebuit să facă faţă atît presiunii favoriţilor care dominau curtea împăratului Muhammed Şah, cît şi confuziei care domnea la Delhi în urma revoltei jaţilor.

„Hainul de Ajit Singh"

Prima grijă a lui Nizam ul-Mulk, odată ajuns la Delhi, a fost să reducă influenţa favoriţilor imperiali. El a reuşit să obţină din partea împăratului îndepărtarea lui Hayder Kuli, trimis să îşi reia guvernoratul în Gujarat. Acesta a adoptat o atitudine trufaşă, luîndu-şi aere de prinţ independent. A uzurpat posesiunile *(jagir)*[1] acordate aristocraţiei locale, a luat în slujba sa arabi şi franci (adică europeni) — ca să-şi întărească forţele de artilerie —, a confiscat bunuri fără permisiune şi a încălcat privilegiile imperiale, permiţîndu-şi să asculte plîngerile supuşilor aşezat pe o platformă înălţată. Se afirma că îndrăznea să facă toate acestea deoarece se bucura în secret de sprijinul curţii.

În cele din urmă, Nizam ul-Mulk l-a convins pe împărat să-i acorde provincia Gujarat pentru fiul său. În decembrie 1722, el a pornit spre Gujarat pentru a-l înlătura pe Hayder Kuli. Plecarea lui de la curte era determinată, se pare, şi

[1] Formă de posesiune a pămîntului prin care beneficiarul primea veniturile rezultate din exploatarea acestuia, fără a fi stăpîn efectiv al său; proprietarul pămîntului rămînea în continuare suveranul mogul.

de alte motive. El acceptase viziratul crezînd în mod sincer că va putea îndrepta situaţia imperiului. Speranţele sale s-au dovedit însă a fi mai degrabă iluzii. Sarcina care îl aştepta era mult mai dificilă decît îşi închipuise iniţial. În acelaşi timp, poziţia sa în Deccan era ameninţată de o suită de tulburări provocate de marathi. La începutul anului 1723, Baji Rao — *peshwa* al regelui Shahu al marathilor — a intrat în Malwa, în fruntea unei mari armate, pentru a conduce o serie de operaţiuni în acea provincie strategică.

Nizam ul-Mulk s-a întîlnit cu Baji Rao la 24 februarie 1723 într-o localitate din Malwa. Nu avem nici o informaţie referitoare la natura discuţiilor purtate — care au durat pînă la 2 martie — şi a concluziilor la care au ajuns. Dar, întrucît întîlnirea a fost urmată de o campanie comună a celor doi împotriva Bhopalului, putem trage concluzia că întrevederea a fost amicală. Era totuşi caracteristic pentru diplomaţia lui Nizam ul-Mulk ca, în vreme ce încerca să se folosească de prietenia lui Baji Rao, să ia toate măsurile de precauţie necesare pentru a împiedica sporirea puterii acestuia. Se conturau deja obiectivele politice care i-au dirijat acţiunile pe parcursul întregii sale vieţi: menţinerea supremaţiei în Deccan, păstrarea unei căi de acces către Delhi, prin Gujarat şi Malwa, şi încercarea de a circumscrie puterea marathilor, fără a provoca o ruptură ireparabilă cu ei.

După întîlnirea cu Baji Rao, Nizam ul-Mulk şi-a reluat marşul spre Gujarat. Hayder Kuli, nereuşind să găsească sprijin pe plan local, a fost cuprins de panică. Simulînd nebunia, el a plecat spre Delhi împreună cu un grup restrîns de susţinători. Aflînd vestea, Nizam ul-Mulk l-a numit ca locţiitor în Gujarat pe vărul său Hamid Han, el însuşi întorcîndu-se la Delhi. Astfel a trecut şi Gujaratul sub controlul vizirului.

Între timp însă, situaţia se complicase din nou în urma acţiunilor lui Ajit Singh. Deoarece el stîrnea o puternică neîncredere în rîndul unei numeroase grupări de la curte, se luase hotărîrea ca Nahar Han, care era *divan* în Gujarat, să fie numit şi în Ajmer, acordîndu-i-se puteri depline. Ajit Singh, care nutrea o veche aversiune faţă de Nahar, l-a ucis mişeleşte. Cînd vestea a ajuns la Muhammed Şah, acesta şi-a ieşit din fire de mînie şi a poruncit ca o armată să pornească imediat şi să-l „încolţească pe hainul de Ajit Singh în gaura-i de şobolan". Jai Singh, care terminase campania împotriva jaţilor, a fost chemat şi el în ajutor. La stăruinţele lui Kamar ud-Din, Hayder Kuli a fost iertat şi numit guvernator al Ajmerului. El a pornit la acţiune în mod decis. A ajuns în provincie la 8 iulie 1723 şi a început asedierea cetăţii Garh Patili. După o rezistenţă care a durat o lună şi jumătate, cetatea s-a predat. Ajit Singh a socotit că a sosit momentul să ceară pace şi l-a trimis pe fiul său la comandantul armatei imperiale, cu elefanţi şi alte daruri. Beneficiind şi de sprijinul lui Han-i Dauran, Ajit Singh a fost iertat şi i s-a aprobat cererea de a nu se prezenta personal la curte. El n-a mai trăit multă vreme; în ziua de 7 ianuarie 1724 sosea la Delhi vestea morţii lui în condiţii nu tocmai clare.

Odată cu dispariţia sa, casa de Jodhpur îşi pierdea poziţiile predominante pe care le dobîndise în vremea seyyizilor. Dar nu era vorba de un declin al puterii rajputilor în general. Jai Singh, prietenul personal al primului *bahşi*, Han-i Dauran, a dispus în continuare, vreme de mai bine de un deceniu, de o influenţă considerabilă la curtea mogulă.

Proiecte de reformă

Pe data de 3 iulie 1723, Nizam ul-Mulk, care se reîntorcea din expediţia în Gujarat, a ajuns la curte. În absenţa sa, sub influenţa lui Kuki, corupţia şi mita atinseseră proporţii nemaiîntîlnite. Curtenii şi favoriţii imperiali preluaseră cele mai profitabile şi mai uşor de administrat posesiuni. Chiar şi pămînturile statului fuseseră împărţite între ei. Exploatarea agricolă orientată spre profit, care determina creşterea preţurilor, pe de o parte, şi sistemul de arendare a posesiunilor, care ducea la sărăcirea ţărănimii, pe de altă parte, deveniseră precumpănitoare. Mita era în floare, fie sub forma darurilor, fie sub cea a peşcheşurilor. Ca urmare, vechea aristocraţie sărăcea, iar vistieria imperială nu avea bani pentru a plăti armata. Micii dregători erau cei mai loviţi, căci le lipseau mijloacele de a se întreţine pe ei şi cetele lor. Mulţi s-au apucat de negoţ.

Pentru a redresa administraţia şi finanţele imperiului, Nizam ul-Mulk a întocmit un raport detaliat pe care l-a prezentat împăratului. Principalele sale cereri, asupra cărora se pare că insistase încă de cînd ajunsese la curte, erau următoarele: cei primiţi în slujba imperiului să fie aleşi doar pe baza meritelor şi capacităţii lor, ca în vremurile de demult; să se redistribuie posesiunile *(jagir)* şi să înceteze arendarea pămînturilor statului, iar cele deja acordate să fie reluate; să se pună capăt mitei şi, în sfîrşit, să se reia plata impozitului de către nemusulmani *(gizia)*, ca pe vremea lui Aurangzeb (1659-1707).

Aceste propuneri nu au fost deloc pe placul împăratului, iar favoriţilor le-a fost teamă că, odată ce i s-ar permite lui Nizam ul-Mulk să-şi consolideze puterea la curte, ei şi-ar pierde orice influenţă. În consecinţă, ei s-au înfăţişat la împărat, explicîndu-i că situaţia imperiului nu mai era aceeaşi ca pe vremea lui Aurangzeb şi că încercarea de a restaura vechile reguli nu ar face decît să zdruncine sistemul fiscal şi administrativ. Ei au încercat să sădească în mintea împăratului neîncrederea asupra intenţiilor lui Nizam ul-Mulk, punînd în evidenţă ambiţia şi setea lui de putere şi revenind neîncetat asupra pericolului pe care l-ar fi reprezentat pentru dinastie un general plin de succes ca el. Au profitat de pretextul oferit de propunerea de restaurare a gizielei, susţinînd, fie cîte unul, fie în

grup, faptul că acest impozit era „inoportun" şi că „singurul scop al propunerilor lui Nizam ul-Mulk era de a crea confuzie în administraţie şi de a semăna discordia şi ura între stat şi slujitorii acestuia". Scriitorul contemporan Warid se lamenta că „nobilii au ajuns delăsători în ceea ce priveşte credinţa şi religia" şi atribuia opoziţia lor faţă de restaurarea gizielei „instigaţiei hinduşilor".

Drept urmare, împăratul şi-a dat asentimentul formal la propunerile lui Nizam ul-Mulk, dar în realitate le-a blocat. Respingerea *de facto* a planului său de reformă l-a pus pe vizir într-o situaţie dificilă. Ar fi putut să îi imite pe seyyizi prin recurgerea la o acţiune de forţă, risipirea opozanţilor şi reducerea lui Muhammed Şah la rolul de marionetă. Ar fi putut chiar să impună pe tron un nou împărat. Nizam ul-Mulk avea puterea să pună în practică cele de mai sus, ba chiar el se afla într-o poziţie mai favorabilă decît seyyizii pentru a-şi consolida puterea după o astfel de lovitură. Se pare însă că a considerat că o asemenea acţiune era dezonorantă şi inutilă. Aristocraţia imperiului mogul era mult prea eterogenă, iar gelozIile dintre membrii acesteia mult prea puternice pentru a permite unui individ, oricît de capabil ar fi fost, să exercite puterea supremă în numele ei.

Singura alternativă era să întemeieze o nouă dinastie, ceea ce, în condiţiile date, părea de neconceput. Pe de altă parte, a rămîne la curte ca un spectator neajutorat nu-i stătea în fire şi, totodată, Nizam ul-Mulk şi-ar fi compromis în acest fel poziţia deţinută în Deccan. Favoriţii imperiali reuşiseră să îl convingă pe împărat că vizirul, prin cumularea dregătoriilor de viceregе al Deccanului, de guvernator al Gujăratului şi Malwei, punea în primejdie statul. În istoria mogulilor nu existase încă vreun precedent în care o singură persoană să concentreze în mîinile sale o asemenea putere. Iată de ce aristocraţia a început o serie de manevre pentru a-l înlătura pe Nizam ul-Mulk din Deccan.

Acesta privise întotdeauna Deccanul drept baza puterii sale. Acolo îşi petrecuse cea mai mare parte a tinereţii şi, de la căderea seyyizilor, se considera stăpîn prin dreptul sabiei. Nu era deloc dornic să cedeze acest ţinut pentru un vizirat nesigur la curte. Ştirile despre noi acţiuni ale marathilor, precum şi neîncrederea faţă de propriul său locţiitor, Mubariz, l-au convins pe Nizam ul-Mulk că, dacă dorea să rămînă stăpîn în Deccan, trebuia să se reîntoarcă acolo cît mai repede. Şederea sa la Delhi îl lămurise pe deplin asupra totalei incapacităţi a curţii şi a lipsei de voinţă a împăratului. El a hotărît să-şi urmeze calea. Totodată, şi-a format convingerea că era inutil să-şi risipească energia şi eforturile pentru a reforma curtea şi a pune ordine în treburile imperiului.

Scene din viaţa cotidiană într-un oraş mogul — miniatură din sec. XVII

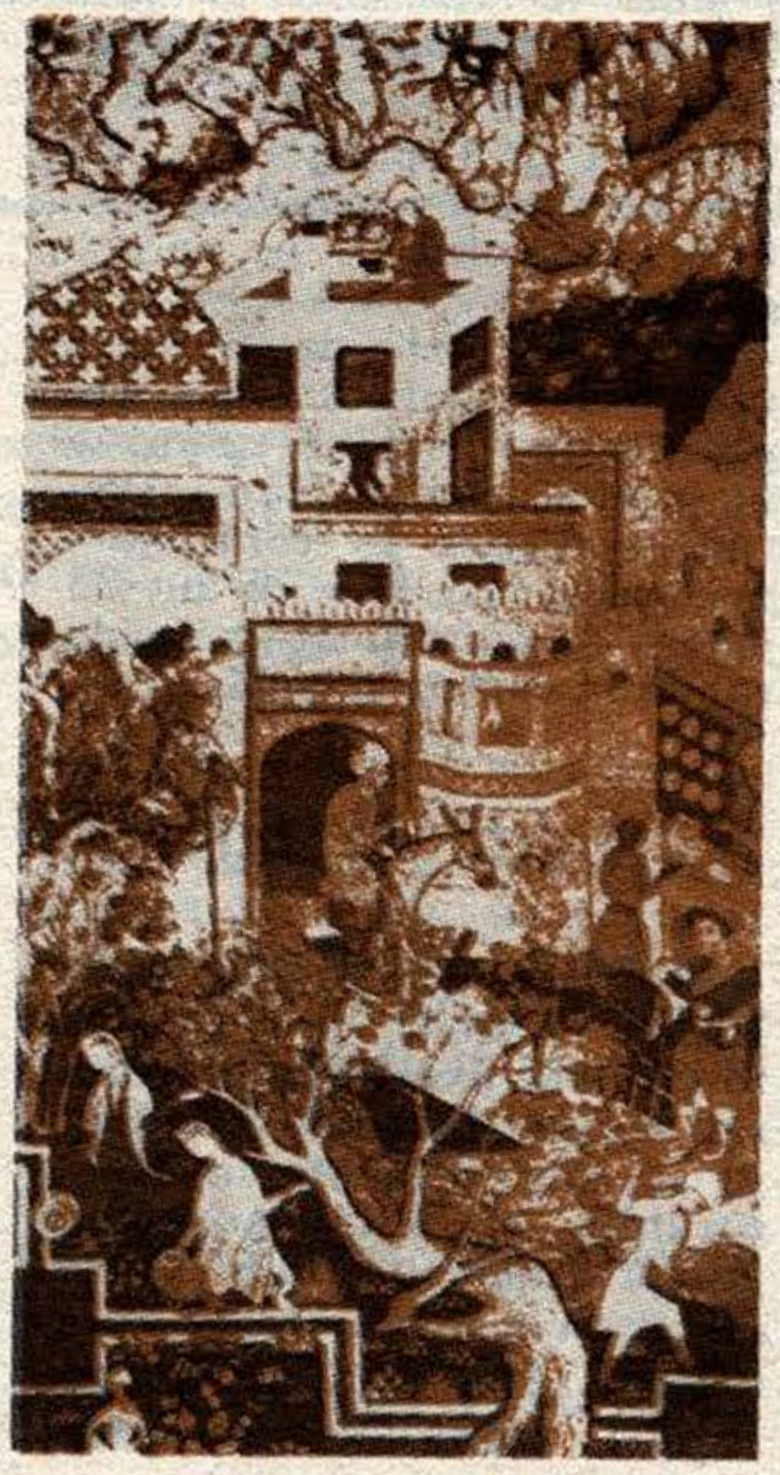

O politică sortită eşecului

După respingerea reformelor pe care le propusese împăratului, Nizam ul-Mulk a mai lăsat un timp impresia că era dispus să negocieze. Era însă evident că el se hotărîse deja să se întoarcă în Deccan. În decembrie 1723, odată cu moartea lui Raja Gujar Mal — personajul care purtase negocieri cu împăratul în numele lui Nizam ul-Mulk — a dispărut şi ultima speranţă de compromis.

În aceeaşi lună, vizirul a pornit către posesiunea sa din Moradabad pentru „o schimbare de aer". De la Agra el a trimis un raport prin care anunţa invazia marathilor în Malwa şi Gujarat, aflate în seama fiului său, arătînd că trebuie să se îndrepte spre sud pentru a-i respinge. Cînd Nizam ul-Mulk s-a apropiat de Malwa, marathii s-au retras dincolo de rîul Narmada. Tocmai atunci, el a primit vestea că fusese înlocuit din dregătoria de viceregе al Deccanului de către locţiitorul său Mubariz şi că, prin mijlocirea lui Jai Singh, se făceau încercări de a obţine sprijinul unor căpetenii marathe împotriva sa. Împăratul începuse, de asemenea, să poarte negocieri cu Shahu. În aceste condiţii, Nizam ul-Mulk s-a îndreptat în marş către sud pentru a-şi susţine pretenţiile. La 11 octombrie 1724 cu ajutorul lui Baji Rao, Nizam ul-Mulk l-a înfrînt pe Mubariz la Shakar Khera, lîngă Aurangabad.

În istoria Imperiului mogul, plecarea lui Nizam ul-Mulk de la curte a marcat sfîrşitul unei epoci în care o serie de personaje politice au încercat să salveze imperiul de la dezintegrare prin concentrarea puterii supreme în mîinile lor şi prin realizarea de reforme. După retragerea lui Nizam ul-Mulk, tendinţa s-a inversat: principalii reprezentanţi ai aristocraţiei au căutat să îşi croiască principate independente.

Înfrîngerea la începutul secolului XVIII a curentului tradiţionalist a constituit un

Populația Indiei a opus o dîrză rezistență trupelor coloniale engleze în timpul răscoalei șipailor

factor cu profunde consecințe pe plan politic. Ea a contribuit la făurirea și menținerea unor raporturi de înțelegere între aristocrația hindusă și cea musulmană din nordul Indiei și pe această cale a împiedicat transformarea îndelungatului conflict politic dintre marathi și imperiul mogul într-un șir de încăierări înverșunate între cele două comunități. Curtea mogulă a susținut promovarea unei culturi mixte, constituite dintr-un abundent împrumut din diversele elemente culturale prezente în țară, o cultură îmbogățită atît prin contribuția hindușilor cît și prin cea a musulmanilor.

Epilog

În complicatul joc politic desfășurat între curtea mogulă și Nizam ul-Mulk — pe care l-am putut urmări în paginile de mai sus — a avut cîștig de cauză, în final, Baji Rao, conducătorul marathilor, care a știut să profite de atitudinea conciliantă a lui Han-i Dauran și Jai Singh. Aceste tulburări interne au subminat definitiv puterea statului mogul, care a rămas descoperit în fața pericolului extern tot mai amenințător pe care îl reprezenta persanul Nadir Șah (1736-1747).

Într-un tardiv efort de redresare, pentru a-i face față, împăratul Muhammed Șah încerca să mobilizeze, în 1739, trupele imperiale, apelînd la marea aristocrație mogulă, la prinții rajputi și la Baji Rao. Nizam ul-Mulk, considerat drept cel mai bun general, supranumit „cheia imperiului", era și el chemat în ajutor, cu o armată de 10 000 oameni. Datorită vechilor intrigi și dușmănii care îl îndepărtaseră de la curte, în 1723, nu i s-a încredințat comanda supremă. Și astfel, la 13 februarie 1739, marea armată mogulă, dispunînd de elefanți, artilerie și cavalerie grea, era înfrîntă la Karnal, nu departe de Delhi, de cavaleria ușoară și cămilele lui Nadir Șah, în vreme ce Nizam ul-Mulk urmărea liniștit dezastrul, sorbindu-și cafeaua suit pe un elefant.

După jefuirea orașului Delhi — în luna mai a anului 1739 — Nadir Șah părăsea India ducînd ca pradă celebrul tron bătut în aur și nestemate care aparținuse lui Șah Jahan și vestitul diamant Koh-i Noor. Imperiul mogul nu și-a mai revenit din lovitura primită. A urmat o îndelungată agonie încheiată cu dispariția sa oficială consemnată în anul 1858. Atunci, odată cu înfrîngerea de către englezi a marii răscoale a șipailor[1] la care așa cum arăta și J. Nehru „au participat din plin atît hindușii cît și musulmanii", dispărea acest ultim simbol al suveranității indiene. „Indiei — adăuga Nehru — i-a fost dat să mai treacă prin multe încercări și suferințe pînă să tragă învățămintele menite să-i aducă adevărata libertate". ■

Prezentare și versiune românească:
Gheorghe MAGHERU

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1976.

20 ANI – 20 ÎNTREBĂRI – 20 RĂSPUNSURI

Cîştigătorii

Concursul MAGAZIN ISTORIC — ediția 1987

Combinatul siderurgic Hunedoara, Întreprinderea „Autobuzul" din București, T.A.G.C.M. Cluj, U.M.A. Iași, I.C.S.M. Cugir, „Electrobanat" din Timișoara, I.P.L. Rădăuți, I.I.R.U.C. și I.N.C.R.E.S.T. din Capitală, T.A.G.C.M. Suceava, Combinatul petrochimic Borzești, I. Ch. „Sinteza" din Oradea, I.M.M.R. Pașcani, I.A.S. Odoreu, jud. Satu Mare, Întreprinderile „Rulmentul" și „Tractorul", din Brașov, „Electroputere" din Craiova, Filatura de mătase naturală Lugoj, Antrepriza construcții hidroenergetice Rîul Mare-Retezat, Întreprinderea de ventilații pare din București, C.A.P. Ucuriș, jud. Bihor, I.R.F. Pitești. Iată locurile de muncă ale cîtorva dintre cîștigătorii concursului 20 ani — 20 întrebări — 20 răspunsuri.

Masiva participare a cititorilor din toată țara și la acest concurs (17 333 concurenți, dintre care 3 448 au dat răspunsuri exacte celor 20 întrebări publicate în nr. 4/1987, cînd se împlineau 20 ani de la apariția revistei noastre) atestă, și prin această simplă statistică, popularitatea de care se bucură concursurile Maga în istoric în rîndurile celor mai largi categorii de cititori, de cele mai diferite vîrste și profesiuni. S-a evidențiat, și cu acest prilej, marea dragoste de istorie a numeroșilor cititori ai revistei, interesul și prețuirea cu care este urmărită publicația noastră în toate colțurile țării.

Mulți dintre participanți, odată cu trimiterea răspunsurilor, au ținut să ne scrie, adresînd felicitări revistei la acest moment jubiliar, împărtășindu-ne sentimentele lor de dragoste față de istoria patriei și trecutul eroic al poporului român, de prețuire și respect pentru istoria celorlalte popoare.

Iată cîteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa acestui al 24-lea concurs Magazin istoric. ● Nelu V. Constantinescu, frezor, Centrala electrică de termoficare Craiova 2: „Sînt un vechi și statornic participant la concursurile revistei. Țin să apreciez bogăția și diversitatea articolelor pe care le citim în paginile Maga inului istoric. Posed colecția completă a revistei și, de cîte ori am prilejul, o răsfoiesc cu mult folos și plăcere". ● Mirela Manuela Nica, mandatară Agenția CEC nr. 5 din Oradea: „Sînt o tînără pasionată cititoare a revistei și țin să vă exprim întreaga mea satisfacție pentru bucuria și plăcerea intelectuală pe care mi le provoacă lectura Magazinului istoric". ● Emanoil Vulpașu, elev, din com. Slătinicul Mic-Strehaia, jud. Mehedinți: „Am găsit în Magazin istoric o sursă sigură și foarte interesantă de a-mi îmbogăți cunoștințele de istorie. Mi-am propus ca în scurt timp să-mi procur colecția completă și să mă număr, totodată, printre cei mai perseverenți și constanți participanți la concursurile organizate". ● Dr. Jean Vlad, medic primar pediatru, din Brăila: „Abonat de la prim i n măr, am participat aproape la toate concursurile organizate. Am îndrăgit revista încă de la apariția ei. Am întreaga colecție și vreau s-o las moștenire nepoțelului meu, azi de 3 ani". ● Valeriu Pintea, director adjunct, Direcția județeană de poștă și telecomunicații, din Zalău: „Ca lucrător al poștei și ca răspunzător de sectorul presă, m-am străduit ca această revistă să fie răspîndită la noi în Sălaj, atît prin abonamente, cît și prin vînzare liberă, în număr cît mai mare de exemplare. Foarte mulți cititori din județul nostru — ca și mine, de altfel — așteaptă cu nerăbdare concursurile organizate și care sînt primite, de fiecare dată, cu mare interes". ● Marius Alexandru Teodorescu, inginer principal în cadrul Consiliului Național al Apelor, din București: „Acest concurs m-a determinat să răsfoiesc cu plăcere paginile mai vechi ale revistei. Este primul concurs la care particip și care îmi verifică cunoștințele de istorie acumulate din numerele revistei apărute în acești 20 de ani".

Și la acest concurs consemnăm participarea multor colective școlare: Cercul de istorie al Liceului militar „Dimitrie Cantemir" din Breaza; Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Școala generală nr. 5 din Fălticeni; Cercul de istorie de la Liceul industrial nr. 3 din Deva; elevii clasei a VII-a B de la Școala generală Sagna, jud. Neamț; detașamentul de pionieri al clasei a VI-a B, de la Școala generală nr. 2 din Oradea; Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Școala cu clasele I-X nr. 3 din Corabia; Cercul de istorie al elevilor claselor V-VIII de la Școala generală Holboca, jud. Iași; Cercul de sport de la Liceul industrial nr. 2 din Alba Iulia ș.a.m.d. Alte colective școlare pot fi regăsite și pe lista cîștigătorilor.

Înainte de a-i cunoaște pe cei 200 cîștigători ai premiilor concursului facem, ca de obicei, cîteva precizări:

— Desemnarea cîștigătorilor s-a făcut, ca și la edițiile precedente, prin tragere la sorți, numărul concurenților care au dat răspunsuri exacte depășind cu mult numărul premiilor.

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter, începînd cu data de 21 decembrie 1987, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) și 10-13 (sîmbăta). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii; ele pot fi ridicate deci pînă la 21 iunie 1988, inclusiv.

— Cîștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă. Redacția nu asigură expedierea premiilor prin colet poștal.

— Abonamentele la Maga în istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1988.

Adresăm felicitări tuturor participanților la concursul 20 ani — 20 întrebări — 20 răspunsuri, mulțumindu-le, totodată, celor care ne-au scris pe marginea acestui concurs.

Și acum, iată numele celor 200 cîștigători.

PREMIUL 1 — 1 televizor DIAMANT

1. RĂZVAN ZAHARIA, București

PREMIUL 2 — 1 pick-up

1. DOREL ANGHELINA, Hunedoara

PREMIUL 3 — 1 aparat radio OLIMPIC

1. CERCUL DE ISTORIE „SIMION BĂRNUȚIU" DE LA LICEUL INDUSTRIAL, Jibou

PREMIILE 4-5 — 2 aparate foto ORIZONT

1. CARMEN MARIA PASCAL, Galați
2. NICOLAE ARON, Deva

PREMIILE 6-7 — 2 aparate radio SOLO 500

1. AVRAM CIOLOBOC, Sibiu
2. ALBERT LASZLO, Cristuru-Secuiesc

PREMIILE 8-10 — 3 ceasuri POLJOT

1. GHEORGHE CĂLIN, Breaza
2. ANDREEA GONCIAR, Botoșani
3. GHEORGHE GH. TEODORESCU, București

PREMIILE 11-20 — 10 aparate foto SMENA 8 M

1. MELANIA O. SLAVU, Deva
2. CERCUL DE ISTORIE „VOIEVOZII MARAMUREȘULUI", DE LA ȘCOALA CU CLASELE I-VIII NR. 6, Borșa, jud. Maramureș
3. LADISLAU DESCHIDAR, com. Remetea Mare, jud. Timiș
4. CONSTANȚA CRISTINA MOHÎRȚĂ, București
5. MONICA BUZDUGAN, Miercurea Ciuc
6. VIOREL TRIF, Jibou
7. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ CIPĂU, com. Iernut, jud. Mureș
8. FLOAREA RĂDUCAN, București
9. ADRIANA COȘA, com. Holboca, jud. Iași
10. SORIN C. MANOLIU, Cîmpina

Concursul MAGAZIN ISTORIC

ediția 1987

PREMIILE 21-35—15 servlete

1. MARIAN PÎNTEA, București
2. SEVASTIAN COLEGIU, Ploiești
3. MIHAELA LUMINIȚA CUCU, Drobeta-Turnu Severin
4. ȘTEFAN I. MARINESCU, Brezoi, jud. Vîlcea
5. RODICA PĂUNESCU, Caracal
6. JENICA SCUTELNICU, Cluj-Napoca
7. ION IRIMIA, Iași
8. GHEORGHE T. COTELEA, com. Brănești-Vulcana Pandele, jud. Dîmbovița
9. MIHAI CRISTIAN, Baia Mare
10. MARIUS LUCIAN CZILI, Arad
11. ALEXANDRU-NICOLAE RIGANI, București
12. CEZAR A. VASILESCU, Brașov
13. RADU-CĂTĂLIN OTIC, Roman
14. CONSTANTIN ISVORANU, com. Vladimir, jud. Gorj
15. MIHAI GIUREA, BRAȘOV

PREMIILE 36-55 — 20 truse stilou SIRIUS

1. CARMEN MARINELA A. ALEXE, com. Dragodana, jud. Dîmbovițe
2. DĂNUȚ PRISECARU, Piatra Neamț
3. GRIGORE MAȘCA, Cugir
4. CONSTANTIN I. PREDA, Ploiești
5. KATONA MAGDALENA, Sîntu Gheorghe
6. VICTOR SĂVOIU, București
7. SOFIA DINCĂ, Slatina
8. ILIE URSU, com. Mogoș, jud. Alba
9. MINA CIMPOEȘU, Piatra Neamț
10. EMILIA SEICEANU, Blaj
11. DUMITRU SUCIU, Sibiu
12. MIRCEA HOȘTINARU, Rădăuți
13. ROXANA M. DUMITRU, Curtea de Argeș
14. PETRU CURCĂ, Suceava
15. ANTOANETA GHEORGHIU, București
16. OCTAVIAN PETRIȘOR, com. Adunați-Copăceni, jud. Giurgiu
17. IONELA PĂUN, Tîrgoviște
18. ZAMFIR ARBORE, București
19. PETRU BERCARU, Bîrlad
20. DOINA MIRELA GHEORGHE, Craiova

PREMIILE 56-75 — 20 seturi diapozitive istorice

1. ECHIPAJUL PIONIERESC „DACIA FELIX", DE LA ȘCOALA CU CLASELE I-VIII CHENDREA, com. Bălan, jud. Sălaj
2. MIRCEA-LĂZĂROIU, Brăila
3. VASILE ROPCIUC, com. Zamostea, jud. Suceava
4. CERCUL DE ISTORIE „AL. ROMAN", DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 2, Oradea
5. UJLAKI ZITTA, Baia Mare
6. TEODORA LAZA, Arad
7. MARIN MĂNUȚĂ, Tulcea
8. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL AGROINDUSTRIAL, Turda
9. STELIAN B. STAN, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
10. IOAN OLTEANU, București
11. MĂRIOARA POP, Tîrgu Mureș
12. SMĂRĂNDIȚA STOICAN, București
13. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 3, Suceava
14. HEGYESI ELENA, Timișoara
15. DAN I. IONESCU, com. Berbești, jud. Vîlcea
16. LUMINIȚA DAVID, Constanța
17. CAMELIA DUMITRESCU, București
18. VASILE ȘTIRBU, Rădăuți
19. MELINDA MEZAROȘ, Jibou
20. DUMITRU STAVRACHE, Sibiu

PREMIILE 76-125 — 50 abonamente pe un an de zile la MAGAZIN ISTORIC

1. MIHAELA UDREA, Drobeta-Turnu Severin
2. IOAN GR. COJOC, București
3. TRAIAN PIGULEA, Ploiești
4. LUDOVIC N. KNEBEL, sat Aliaș, com. Maloc, jud. Timiș
5. NICOLETA TĂNASE, Slatina
6. VASILE PĂUN, Tîrgoviște
7. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA NR. 1 Dobrotești, jud. Teleorman
8. CERCUL DE ISTORIE DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 3, Arad
9. VASILE MIRCEA MÎNDRUȚ, Baia Mare
10. ELISABETA BÖKÖS, Deva
11. CERCUL DE ISTORIE „EREMIA GRIGORESCU" DE LA LICEUL AGROINDUSTRIAL, Tîrgu Bujor
12. EUGENIA MORAR, Miercurea Cluc
13. ION BĂLAN, Giurgiu
14. ȘTEFAN PINTEA, com. Chendrea, jud. Sălaj
15. DANIEL FLORIN SENTEȘ, Bacău
16. CEZAR BOSOANCĂ, Moldova Veche
17. ELENA FARCAȘ, com. Felnac, jud. Arad
18. ALEXANDRU BELINSCHI, Suceava
19. RAISA VOLOC, Brăila
20. VASILE RÎMBU, Suceava
21. MARIA CÂRMACIU, municipiul Gh. Gheorghiu-Dej
22. CONSTANTIN MORUN, București
23. VIOLETA LEMLE, Timișoara
24. IOANA SIMONA, Alba Iulia
25. EMIL POP, com. Zau de Cîmpie, jud. Mureș
26. GHEORGHE RAȚIU, com. Tîrnova, jud. Arad
27. VIOREL DECEBAL STĂNESCU, Ploiești
28. IOAN V. GROZA, Oradea
29. GHEORGHE BELLU, Brașov
30. GHEORGHE IONESCU, Tîrgoviște
31. NICOLAE PĂCLIȘAN, Alba Iulia
32. ALEXANDRU ANTONESCU, Oradea
33. IANCU POPA, Iași
34. MARCU SÂNCRĂIANU, com. Zau de Cîmpie, jud. Mureș
35. MARIN CRUCERU, Rîmnicu Sărat
36. IONELA DIA, sat Cioicești, com. Leordeni, jud. Argeș
37. ȘTEFAN GH. PĂUNESCU, sat Tîrgu Ginguiești, com. Berbești, jud. Vîlcea
38. MIHAI TODOR, Vașcău, jud. Bihor
39. ILEANA LASCARACHE, Ploiești
40. CORNELIA POPESCU, Reghin
41. ADRIAN CĂTĂLIN BIOLAN, Corabia
42. DANIEL ȘTEFAN, Tîrgu Neamț
43. RĂDUC BODEA, com. Sînmihaiu Almașului, jud. Sălaj
44. ION TEPENEA Anina, jud. Caraș Severin
45. VALENTIN LICĂNESCU, Pitești
46. PETRU V. COVRIG, Roman
47. LAVINIA GOROFTEI, Lugoj
48. PETRE I. STĂNICĂ, Giurgiu
49. AGLAIA VOLINSCHI, com. Bucecea, jud. Botoșani
50. VIRGIL I. BOBOC, Pașcani

PREMIILE 126-200 — 75 abonamente pe 6 luni de zile la MAGAZIN ISTORIC

1. GHEORGHE BUDRUGEAC, Pitești
2. MIHAI ALEXANDRU DĂRĂMUȘ, Petrila II
3. CRISTIAN GH. CONSTANTIN, București
4. IOAN DOBRIȚA, Reghin
5. MIOARA STOICA, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
6. AUREL ANTOHI, Iași
7. IOANA CIOCAN, com. Vlădeni, jud. Iași
8. LEONARD EUSEBIU LUPU, Vaslui
9. LIVIU DAMIAN, Satu Mare
10. IOAN LUNGU, Focșani
11. BOGDAN PAȘCĂU, Tecuci
12. CLARA POPESCU, Suceava
13. NICOLAE BERINDEIU, Cîmpeni, jud. Alba
14. ANDREEA ROXANA IFRIM, Sibiu
15. MARIA MUNTEA, com. Bistra, jud. Alba
16. VICTOR VRÂNCEANU, com. Alex. Vlahuță, jud. Vaslui
17. IOAN LUCIAN BORAN, sat Chendrea, com. Bălan, jud. Sălaj
18. CONSTANTIN HUȚANU, Mediaș
19. SIMION NICOARĂ, Oradea
20. EMIL M. BOCOȘ, Turda
21. ADRIAN IVAȘCU, Constanța
22. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 1, Mărășești
23. RĂZVAN RANETE, Baia Mare
24. CORNEL DAROLȚI, Brașov
25. LICEUL AGROINDUSTRIAL SĂRMAȘU, jud. Mureș
26. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 2, Vlăhița, jud. Harghita
27. STAN MIHĂILĂ, Orșova
28. SANDU NICULAE, Botoșani
29. IONEL ISAI, Oradea
30. LUCIAN TUDOSIU, com. Adunați, jud. Prahova
31. IOAN BUDIU, com. Sîntana, jud. Arad
32. PETREA R. PATRAȘCU, Pașcani
33. LIVIU PLETOSU, București
34. LUCIA MÂNZA, Bacău
35. ION PREDA, București
36. CARMEN I. POPESCU, sat Neagra Șarului, com. Șarul Dornei, jud. Suceava
37. GLEB STATNIC, Poiana Țapului — Bușteni, jud. Prahova
38. VALENTIN PRUNĂ, București
39. CONSTANTIN GH. COMAN, București
40. NICOLAE BOGLUȚ, com. Ucuriș, jud. Bihor
41. MARCELA CHIȚANU, București
42. DAVID IORDĂCHESCU, Rîmnicu Vîlcea
43. CĂLIN MIHAIL N. CHITUC, Băile Govora, jud. Vîlcea
44. LUMINIȚA GENOVEVA ANGHEL, com. Adunați, jud. Prahova
45. VOLOSCSUK ERZSEBET, Sighetu Marmației
46. EDGAR BLEIER, Drobeta-Turnu Severin
47. RADU BÂRSASTEANU, Brașov
48. IONUȚ CRISTIAN STOICA, Buzău
49. ZOE GRĂDINARU, Petrila II
50. ELENA KUJI, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud
51. VIOLETA RĂDULESCU, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
52. CORNEL MOGA, sat Hărțăgani, com. Băița, jud. Hunedoara
53. IUSTIN MOROȘAN, Tîrgu Neamț
54. VASILE BULGARIU, Bacău
55. CALIOPIA CORSEI, sat Pătîrgeanca, com. Ceatalchioi, jud. Tulcea
56. TEODOR SUȘTIC, Sighetu Marmației
57. NICOLAE SIMINIUC, București
58. NICOLAE T. OPRESCU, com. Boldu, jud. Buzău
59. LIDIA GOROFTEI, Lugoj
60. FLORIN I. NAGY, Bistrița
61. DU GRECU, Tulcea
62. ILIE VLADU, Craiova
63. CERASELA PRICOP, Constanța
64. NICU ROATĂ, București
65. NICOLAE CONSTANTIN, București
66. NECULAI TIPRIGAN, Hațeg
67. NECULAI VÂLCU, Iași
68. EUGEN POSTEUCĂ, Oțelul Roșu
69. DANIELA N. DAMIAN, com. Spanțov, jud. Călărași
70. ROMEO MATEI, Galați
71. VERGILIA ODOBEȘTIANU, București
72. MIRCEA TEODORIAN, Caracal
73. ALEXANDRU BOLOG, Beclean
74. MARIANA AIONESEI, Șimleu Silvaniei
75. GHEORGHE ONEAȚĂ, Curtea de Argeș

LUI DANTE ALIGHIERI —

OMAGIUL ROMÂNILOR DIN ANTICA DACIE

Conf. univ. GEORGE LĂZĂRESCU

La mijlocul secolului trecut, Ministerul instrucţiunii din Bucureşti propunea lui Giovenale Vegezzi Ruscalla (1799-1885), din Torino, funcţia onorifică de mentor al studenţilor români aflaţi la studii în acel oraş italian. La data respectivă, G.V. Ruscalla se făcuse cunoscut ca un fervent susţinător al cauzei poporului român. Interesul său pentru români data din 1821, în urma evenimentelor declanşate ca urmare a revoluţiei conduse de Tudor Vladimirescu şi care avuseseră un puternic ecou în opinia publică progresistă europeană. Ca tînăr diplomat al serviciului diplomatic al regatului sard, G.V. Ruscalla dovedise o deosebită receptivitate faţă de lupta popoarelor asuprite din sud-estul Europei, preocupate, ca şi italienii, de realizarea independenţei şi unităţii lor naţional-statale. În 1831 făcuse o vizită în Transilvania, stabilind strînse legături cu intelectuali şi fruntaşi politici transilvăneni, printre care: Simion Bărnuţiu, A.T. Laurian, Al. Papiu-Ilarian, George Barit ş.a.

Pe temeiul acestor vechi şi statornice relaţii de prietenie, la 30 iunie 1861, domnitorul Al. I. Cuza a publicat un decret în care exprima „dominului Vegezzi Ruscalla, în numele ţării, domniasca noastră mulţămire pentru frăţeştile sentimente de care se arată inspiratu pentru interesele noastre naţionale, şi-l numim cu plăcere corespondentul guvernului nostru în relaţiile învăţămîntului ţării cu aşezămintele din Italia, însărcinat cu o specială îngrijire asupra studenţilor români".

Doi ani mai tîrziu, Parlamentul român acorda aceluiaşi G.V. Ruscalla, titlul de cetăţean de onoare al României şi îi oferea o remuneraţie lunară de 1 000 lei, pentru a ţine un curs liber de istorie şi literatură română la Universitatea din Torino. În scrisori adresate domnitorului Cuza, generalului Christian Tell, lui M. Kogălniceanu, Al. Papiu-Ilarian, Simion Bărnuţiu ş.a., el şi-a exprimat mulţumirea şi emoţia pentru încrederea acordată. „În cursul meu — scria el lui S. Bărnuţiu — voi vorbi nu numai despre originea românilor, dar şi despre actuala lor forţă numerică, cuprinzînd pe toţi românii ce stau între Adriatică şi Marea Neagră. Voi spune că datorim românilor, dacă [faptul că] Europa nu a ajuns în mîna turcilor; apoi despre latinitatea etnografică şi idiomatică a românilor; după aceea, voi trata despre limba şi în urmă despre tînăra lor literatură, neîncetatu cu scopul de a fraterniza amîndouă naţiunile... Voi, de acolo, şi noi de aici, să ne dăm mîna împreună, spre a face unite şi solidare una cu alta Italia şi România".

La 13 aprilie 1863, el scria ziarului *Independenţa*: „Calitatea de român îmi va permite să fiu astfel folositor acestei ţări atît de puţin cunoscută în Europa occidentală şi atît de demn de a fi cunoscută". Şi mai departe: „Moralitatea ţăranilor români merită să fie cunoscută întregei Europe, pentru ca ea să înveţe să preţuiască un popor care, sub o presiune străină barbară, păstrează încă virtuţile antice. Despre acest lucru voi ţine seamă în lecţiile mele".

În prima lecţie, ţinută la Universitatea din Torino, el a ţinut să demonstreze că latinitatea poporului român era un fapt recunoscut în primul rînd prin numele însuşi pe care i-l acordă străinii, precum şi prin afinitatea de caracter, de fire, prin tradiţii, pentru a nu mai vorbi despre documentele care o atestă, din punct de vedere lingvistic. A insistat cu deosebire asupra aportului poporului român la salvarea Europei în faţa pericolului invaziei otomane, acuzînd pe istoricii occidentali (cu excepţia lui Jules Michelet) că trec prea uşor peste acest aspect; în contextul respectiv, el a rostit cu respect numele corifeilor Şcolii ardelene şi a misiunii lor în cunoaşterea originii poporului român.

Cîteva luni mai tîrziu, în februarie 1864, în *Revista învăţămîntului şi educaţiei la români*, Aron Densuşianu a înregistrat pe patru pagini evenimentul ţinerii primei lecţii de către G.V. Ruscalla, redînd unele pasaje mai elocvente: „Am ajuns după un şir de secole — scria Densuşianu — acel timp ferice, nu numai de a fi cunoscuţi după nume de dulcii noştri fraţi italieni, dar de a forma chiar şi obiectul propunerilor lor într-o universitate ilustră ca aceea din Torino".

În toiul luptei diplomatice pentru Unirea Principatelor, G.V. Ruscalla a susţinut ferm triumful ideilor unioniste.

Vasile Alecsandri a relevat sprijnul pe care românii l-au primit din partea acestui sincer şi devotat prieten. Trimis de Cuza în misiunea pentru a obţine recunoaşterea dublei alegeri, poetul spune că a ajuns la Torino, fiind întîmpinat „acolo de cavalerul Vegezzi Ruscalla ce avusese bunătatea să fie înaintea mea la acea oră matinală. El este unul din acei oameni privilegiaţi, a căror tinereţe sufletească se conservă pînă la cele mai adînci bătrîneţe. Patriot ardent, el visează neîncetat la unirea şi neatîrnarea Italiei şi visurile sale se înalţă pînă la culmea ideii de reînviere a întregii familii latine". Alecsandri lasă apoi să se înţeleagă că succesul întrevederii lui cu Cavour şi apoi cu regele Victor Emmanuel se datora lui G.V. Ruscalla.

Atitudinea sa de prieten al poporului şi ţării noastre s-a vădit şi prin articolele publicate în revista *Mondo letterario*, mai ales în numerele apărute în 1858 despre literatura română, însoţite de comentarii concludente privind împrejurările în care a fost scrisă o operă sau alta şi personalitatea autorului respectiv. A scris în acest fel despre Costache Negruzzi şi importanţa revoluţiei de la 1821, cu amănunte despre personalitatea lui Tudor Vladimirescu, a scris despre V. Cîrlova, Grigore Creţianu, Petrache Poenaru şi alţii.

La marile serbări organizate la Ravenna, în 1865, cu prilejul împlinirii a 600 ani de la naşterea lui Dante Alighieri, Ruscalla a avut misiunea de a-i reprezenta pe români. Tricolorul românesc şi coroana depuse pe mormîntul marelui poet florentin erau însoţite de următorul text în limba română: „Pe oasele divinului Dante Alighieri descoperite la Ravenna, la 27 iunie 1865, românii din antica Dacie cu profundă veneraţiune depun această coroană". În alocuţiunea rostită, el declara că românii venerează pe Dante „ca şi cum ar fi al lor".

Patru ani mai tîrziu, în şedinţa din 15 septembrie, Societatea Academică Română l-a proclamat pe G.V. Ruscalla membru de onoare. ■

1939-1945. CORESPONDENŢĂ SECRETĂ

(Urmare din p. 43)

tru britanic: *„Dragă Winston, Nu am primit răspuns la cea de-a doua invitaţie pe care am trimis-o Unchiului Joe*[1], *dar, presupunînd că va refuza din nou, cred că, în ciuda acestui fapt, noi doi ar trebui să ne vedem, întrucît sînt lucruri care pot fi lămurite definitiv numai în cadrul unei întîlniri între noi, însoţiţi de oamenii noştri de stat major. Sînt sigur că amîndoi vrem să evităm amînările care au însoţit declanşarea operaţiei «Torch» în iulie..*

1. Din motive de climă păcătoasă şi de givraj al aripilor, trebuie categoric să renunţăm amîndoi la Islanda.

2. Anglia trebuie exclusă, în ceea ce mă priveşte, din motive politice.

3. Se va face multă gălăgie aici dacă se descoperă că am zburat peste mări şi oceane. Prin urmare, Bermudele sînt pentru mine la fel de departe ca şi Africa. Totuşi, cu condiţia să pot pleca în secret absolut şi să se menţină deplasarea secretă pînă mă întorc, aproape că m-am hotărît să accept ideea africană, pe baza teoriei că opinia publică de aici se va cutremura, dar va fi mulţumită aflînd de călătorie, după ce ea se va fi încheiat.

4. O circumstanţă atenuantă ar fi cunoaşterea faptului că m-am văzut cu comandanţii noştri militari din Africa de Nord şi de Vest şi de aceea cred că ar fi cel mai bine dacă ne-am putea întîlni undeva în zona aceea, mai degrabă decît la Khartoum. De fapt, chiar aş putea vizita cîteva trupe ale noastre.

5. Tot în treacăt fie spus, îmi va face personal enorm de bine să mai scap din atmosfera politică de la Washington, vreme de două săptămîni.

6. Mă gîndesc deci că, dacă perioada corespunde şi planurilor dumneavoastră, ne-am putea întîlni în apropiere de Alger sau de Casablanca, în jurul datei de 15 ianuarie. Aceasta ar însemna ca eu să plec pe la 11 ianuarie şi să mă rog să am vreme bună. Ruta pe care voi călători va fi fie de aici la Trinidad şi de acolo la Dakar, iar apoi spre nord, fie de aici pînă la Natal, în Brazilia, apoi să trec oceanul spre Liberia sau Freetown şi de acolo să vin spre nord.

7. Ţinînd seama de absenţa lui Stalin, cred că nici unul dintre noi nu are nevoie de oameni din domeniul relaţiilor externe, căci vom avea de discutat, în esenţă, probleme militare. Cei trei comandanţi militari ai dumneavoastră şi cu cei trei ai mei s-ar putea întîlni în acelaşi loc, cu patru-cinci zile mai devreme de sosirea noastră. Şi ar avea astfel planurile preliminare puse cît de cît la punct cînd ajungem noi. I-am cerut generalului Smith, care a plecat de aici acum patru sau cinci zile, să cerceteze confidenţial o posibilă oază turistică, aflată cît mai departe de oraşe mari sau centre cu populaţie numeroasă. Un dicţionar spune «o oază nu este niciodată total uscată». Halal dicţionar!"

Înţelegerea cu privire la întîlnirea de la Casablanca a făcut, cel puţin pentru o perioadă, ca asperităţile din relaţiile celor doi să fie uitate. Se apropiau, de altfel, Crăciunul şi Anul Nou, şi mesajele de felicitare erau chiar mai calde decît de obicei:

„Londra
25 decembrie 1942,
Primul ministru către preşedinte,

Anul trecut am petrecut un Crăciun fericit acasă la dumneavoastră, iar acum vă trimit dumneavoastră şi celor pe care îi aveţi în preajmă urările mele cordiale în această zi mai luminoasă decît cele pe care le-am avut pînă acum. Sofia mi se alătură în acest mesaj către dumneavoastră şi doamna Roosevelt. Winston şi Clementine Churchill".

„Washington
25 decembrie 1942,
Din partea preşedintelui către Fosta persoană navală, personal şi secret,

Roosevelţii le transmit Churchillilor călduroase urări personale de Crăciun. Vechea echipă merge strună. Roosevelt". ■

(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

[1] După cum se ştie, numele codificat al lui I. V. Stalin, în corespondenţa Roosevelt-Churchill.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

CEI PATRU DIN RĂŞINARI

NICOLAE MIRCEA CIUCEANU, consilier juridic pensionar, din Bucureşti, ne relatează că între voluntarii ardeleni înrolaţi în armata română în Războiul de Independenţă s-au aflat şi patru membri ai familiei Ciuceanu, din Răşinari, jud. Sibiu.

Astfel, dr. Ion Iacob Ciuceanu (1849-1924), cînd s-a declarat războiul, a trecut în România şi s-a pus la dispoziţia doctorului Davila. Nepotul său, Ion Nicolae Ciuceanu (1853-1897), a renunţat la ultimele examene de la Facultatea de medicină din Graz (Austria) şi s-a angajat la ambulanţele române de pe front. Nicolae Ciuceanu (1856-1937), frate cu medicul, împreună cu vărul său, Emilian Ciuceanu-Bulete (1856-1938), au trecut şi ei Carpaţii, înrolîndu-se ca voluntari în Divizia 4. Toţi patru au primit diverse decoraţii şi medalii pentru faptele lor de arme în lupta pentru independenţă.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

CANCELARIA ORDINELOR

Nr. 275

Reveniţi acasă, în 1878, Nicolae şi Emilian au fost urmăriţi de autorităţi, fiind nevoiţi să se încadreze în armata austro-ungară, cu gradul de sublocotenent. La 1 decembrie 1918, cînd a sosit clipa mult dorită a unirii românilor transilvăneni cu fraţii de peste munţi, cei doi veterani au trecut cu gradul de maior în armata română.

Dintre mărturiile documentare păstrate în familie — multe au fost donate muzeului „Astra" din Sibiu — vă trimit această copie după Brevetul nr. 275 din 28 decembrie 1927 al Ministerului Afacerilor Străine (semnat de N. Titulescu), prin care lui Nicolae Ciuceanu i-a fost conferită Medalia comemorativă a proclamării independenţei absolute a României.

EROULUI MUNŢILOR APUSENI

Colonel (r) IULIAN SIGMIRZAN, din Tîrgu Mureş: Vă trimit, alăturat, această fotografie realizată la sfîrşitul anului trecut, în care sîntem un grup de veterani din primul război mondial şi din războiul antihitlerist — între ei mulţi prieteni şi susţinători ai Magazinului istoric — fotografiaţi în faţa statuii lui Avram Iancu din oraşul nostru.

Statuia ecvestră a eroului Munţilor Apuseni din 1848-1849 a fost dezvelită în partea de nord a Pieţii Trandafirilor din acest oraş. Este creaţia sculptorului Florin Codre. Socul are înălţimea de 6 metri, iar statuia, turnată în bronz, este de cca. 5 metri.

În 1930, la Tîrgu Mureş, mai fusese înălţată o statuie ecvestră a lui Avram Iancu, care în 1940 a fost mutată la Cîmpeni, spre a o salva de barbaria horthyşti or, care puseseră stăpînire pe această parte de ţară, în urma odiosului diktat de la Viena. Această statuie se află, în prezent, tot la Cîmpeni, jud. Alba. Este opera sculptorului Constantin Dimitriu-Bîrlad.

LEUL — 120 ANI

Profesorul ALEXANDRU BARBU şi studenta DIANA BARBU, din com. Mineiu, jud. Prahova, ne scriu despre colecţia muzeală de istorie şi etnografie a şcolii generale din Mineiu-Ungureni. Printre exponate se află şi primele emisiuni de monedă românească din anul 1867 (monedele de 1 ban, 2 bani, 5 bani şi 10 bani).

Cei doi corespondenţi ne trimit, totodată, cîteva date privind instituirea sistemului monetar naţional în România, în urmă cu 120 ani, cînd, la 14/26 aprilie 1867, a fost adoptată Legea pentru înfiinţarea unui nou sistem monetar şi pentru fabricarea monetelor naţionale. Promulgarea acestei legi (care a intrat în vigoare cu începere de la 1 ianuarie 1868) a constituit un important pas spre afirmarea independenţei depline de stat a României.

Prin legea din 1867 a fost adoptat leul ca unitate monetară naţională, cu 100 subdiviziuni — banii. În acelaşi an au şi fost bătute primele monede subdivizionare, iar un an mai tîrziu prima monedă de aur, în valoare de 20 lei. Din monedele divizionare (1 ban, 2 bani, 5 bani, 10 bani) s-au bătut 65 000 000 exemplare, în valoare totală de patru milioane lei, iar cea dintîi monedă de aur a fost bătută în 100 exemplare, constituind adevărate raritaţi numismatice. Primele monede de 1 leu, din argint, au apărut în 1870. Zece ani mai tîrziu, în 1880, s-a înfiinţat Banca Naţională a României, cea mai importantă instituţie bancară din ţara noastră.

MERGEREA CU LINIŞTE

IOANA DUMITRAŞCU, din Iaşi: În completarea celor scrise de dv. în cadrul rubricii **În Bucureşti, acum 50 ani** (nr. 7/1987), vă trimit şi eu un document pe care l-am întîlnit reprodus în **Adevărul literar şi artistic** din 13 iunie 1937 şi care se referă la unele măsuri privind circulaţia bucureşteană în urmă cu... 200 de ani. Este un pita domnesc, dat de Alexandru Ipsilanti la 16 martie 1787, care arăta, între altele: **„Fiindcă mergerea fără de orînduială a căretelor, a bucăilor, a carelor şi a altor căruţe pe uliţele Bucureştilor este o acatastasie nesuferită, din care s-au şi întîmplat primejdie de moarte... şi fiind aproape de cunoştinţă că vizitiii din blestemată firea lor obicinuiţi fiind a se întrece unul cu altul şi a alerga cu tot cu bucăile şi căretele pe uliţă. Şi fiindcă pe uliţă ce pururea urdină (aleargă) oamenii pe jos şi călare la trebuinţa lor negreşit se poate întîmpla şi altele multe ca acestea. Pentru acela cu hotărîre se porunceşte să faceţi ştiut la toată obştea cu pristav că de acum înainte toţi de rînd mari şi mici, veri arhiereu, veri boer mare sau veri cine alt să-şi înfrîneze vizitii cu poruncă straşnică ca pe uliţă cînd merg să meargă încet cu orînduială bună şi cu mare luare aminte privighind şi deoparte şi de alta şi strigînd înainte ca să se păzească.**

Iar mai virtos cînd este bulue ori să aştepte să se cureţe strada şi să se lărgească locul de a trece sau să urmeze mergerea cu mare linişte încetinel ca să nu vatăme pe cineva.

Iar cînd vreunul din vizitii si după aceasta va face o catastasie [greșeală] cu mersere fără de orînduială pe unacela să aibă vole zapelii și căpitanii răspîntiilor a-l da jos, a-l opri și a-l înștiința d-voastră Domniei Mele, ca să i se facă căzuta pedeapsă. Care această hotărîre după ce o veți face d-voastră cunoscută la toți zaherii mari și mici ai tîrgului și la căpitanii răspîntiilor apoi să fiți înștiințați cu mare privighere și purtare de grijă a pururea ca să nu se întîmple vreun cusur, pentru că nu numai acel zapciu sau căpitan într-al cărui popor să va face una ca aceasta i se va face de către Domnia Mea strașnică pedeapsă el și asupra d-voastră foarte mult ne vom scîrbi.

Și nu veți avea nici un cuvînt de îndreptare el dar fiți cu mare luare aminte, pentru toată vremea ca și ziua și noaptea mergerea a tuturor pe uliță să fie cu liniște".

Pitacul era dat „către vel spătari către vel Agă", respectiv către șeful ostirii și șeful poliției.

ABONAMENTE

Dorind să mă abonez la **Magazin istoric**, rog a mi se indica modalitățile în care pot să o fac, ne solicită **ANETA TURTUREANU**, din București.

Așa cum am precizat și cu alte prilejuri, abonamentul la revista noastră se poate face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali, precum și la difuzorii din întreprinderi, institutii, școli etc. de la orașe și sate.

Prețul unui abonament este de 18 lei pe 3 luni, 36 lei pe 6 luni și 72 lei pe un an de zile. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

NICOLAE I. MIJA, str. Caporal Ușurelu, nr. 14, bloc M2, ap. 92, București, oferă colecția completă.

IOAN ȘTEFAN, str. Argeșului, nr. 8/17, Tîrgu Mureș, solicită: nr. 11/1972; 12/1975; 6/1981.

VASILE GURĂMULTĂ, str. Republicii, nr. 338, Sascut, jud. Bacău, solicită: nr. 1,4/1967; oferă: nr. 7-12/1975.

DUMITRU CIORNA, str. Moldovei, nr. 23, sc. 8, ap. 34, Baia Mare, solicită: nr. 1, 2, 4, 5/1967; 2/1968.

DIMITRIE CAPRI, str. Bodești, nr. 2, bl. 29 B, sc. E, et. VI, București, ap. 204, oferă colecția completă.

CRISTEA NISTOR, șos. Giurgiului, nr. 118, bl. 12, sc. V, ap. 133, București, solicită: nr. 1-4, 7/1967; 5, 9/1968; 10/1969; 9/1970.

AUREL SILVESTRU, str. Reconstrucției, nr. 10, bl. 29, sc. 7, ap. 268, București, oferă: nr. 5, 6, 7/1967; 2, 3, 4, 6-12/1968.

GHEORGHE MARIN MORAR, str. Hațeg, nr. 12, ap. 27, Cluj-Napoca, solicită: nr. 2, 7-9/1967; 2, 3, 6, 10, 11/1968; 8, 10/1969; 5, 8/1970; 7/1982; oferă: nr. 5, 7-8/1969; 9, 10-12/1970; 4/1971.

Curier școlar

DE-O VÎRSTĂ CU REVISTA

● Mă numesc **CĂLIN-OVIDIU OLE**, locuiesc în orașul Beiuș, sînt absolvent al liceului și intenționez să susțin concursul de admitere la Institutul Politehnic din Timișoara.

Sînt născut la 10 aprilie 1967, deci sînt de aceeași vîrstă cu revista, avînd același număr de luni cu cîte numere din **Magazin istoric** au apărut.

De mic, pasiunea mea cea mai mare a fost istoria. Din 1977, sînt abonat permanent al revistei dv. și am reușit să-mi alcătuiesc o colecție aproape completă.

Îmi lipsesc însă cîteva numere, pe care cu ajutorul cititorilor revistei sper să reușesc să le procur. Deci, solicit nr. 1-4/1967; 1/1968; 7, 10/1972. Adresa mea: str. **1 Decembrie 1918, nr. 26, Beiuș, jud. Bihor.**

Am deschis această ediție a rubricii puse la dispoziția cititorilor elevi și studenți, cu un fragment din scrisoarea prietenului nostru beiușean, de-o vîrstă cu revista.

● **Și alți cititori elevi ne scriu despre dorința lor de a-și completa colecțiile Magazin istoric.**

Astfel, ȘTEFAN ROBILĂ, clasa a V-a, din Iași, str. Al. Vlahuță, Copou, nr. 7 A, sc. A, ap. 15, solicită: nr. 1-5, 8/1967; 2-11/1968; 12/1970; 1, 3, 6-8, 11/1971; 1, 4, 6-8/1972; oferă: nr. 6/1967.

ALIN DOROBANȚU, clasa a X-a, din Slatina, aleea Muncii, nr. 13, bl. FB10 anexa, et. III, ap. 14, solicită: nr. 1/1967; 1, 2, 3/1987.

● **CRISTIAN TOMESCU, clasa a IX-a, din Tîrgoviște, b-dul Independenței, bl. 23 UJCM, sc. B, et. II, ap. 25, dorește să corespondeze cu colegii săi îndrăgostiți de istorie.**

● **Iată, în continuare, alte vești primite de la cititorii noștri tineri.**

ANDREEA CIORTAN, clasa a VIII-a, din Lugoj, ne mărturisește că în dragostea sa pentru istorie a fost îndrumată de prof. Emilian Iclozan. „Descoperind destul de tîrziu revista dv. — spune Andreea — încerc să recuperez din timpul trecut, citind tot mai multe numere anterioare.

Din partea membrilor CERCULUI DE ISTORIE A ELEVILOR CLASELOR V-VIII de la Școala Holboca, jud. Iași, ne relatează responsabila cercului, Lucica Aneculei: În cadrul cercului nostru, am alcătuit o colecție muzeistică cu piese arheologice, numismatice, etnografice, precum și diferite documente. Avem, de asemenea, o colecție Magazin istorie, pe care ne străduim s-o completăm cu toate numerele apărute pînă acum. La cerc, pe lîngă alte activități, rezolvăm în colectiv și întrebările din cadrul concursului Magazin istorie. Am participat pînă acum la șapte ediții ale acestor concursuri și vom participa și la Clio în concurs, ediția specială pentru noi elevii și tinerii.

Felicitări, dragi prieteni din Holboca și noi succese în activitatea dv.

● **De pe meleaguri brașovene, primim aceste rînduri de la ADINA STĂNĂȘEL, elevă în cls. VI A, Școala generală nr. 3 Codlea: Vrem să știți că toți iubim istoria și citim cu multă pasiune articolele din revista Magazin istorie.**

● **Elevul caporal RUSLAN SPIREA, de la Școala militară de ofițeri activi „Nicolae Bălcescu", din Sibiu, ne scrie, odată cu răspunsurile trimise la concursul 30 din 30: Cu toate că sînt la secția se chimie, iubesc istoria și aiei, în școală, avem posibilități multiple de a ne întregi cunoștințele în acest domeniu. Sibiul însuși este un oraș care te îndeamnă să cercetezi istoria. Vizitînd muzeele, locurile istorice, înțelegi mai multe despre cei ce-au trăit pe aceste meleaguri. Invit iubitorii de istorie care n-au vizitat acest oraș s-o facă.**

Am mai primit, de asemenea, vești și de la NICOLETA NICOARĂ, anul III, Liceul industrial nr. 12, din București; DANIELA PREDA, Liceul „Mihai Eminescu", din Iași; BOGDAN ORZA, Liceul „Bolyai Farkaș", din Tîrgu Mureș; MARIAN DOBRIN, clasa a IX-a, Liceul industrial nr. 1, din Pitești; DORIAN D. RUSU, din sat Topliceni, com. Poiana Teiului, jud. Neamț; MIHAI-CĂTĂLIN COSOSCHI, clasa a VIII-a, Școala generală nr. 152, din București; DUMITRU BONTEA, Liceul de chimie industrială nr. 3, din Baia Mare.

Tuturor le mulțumim, așteptînd în continuare noi vești de la cititorii noștri din școli și facultăți.

Și cum în această lună septembrie începe un nou an de învățămînt, vă dorim, dragi prieteni, cititori ai revistei elevi și studenți, mult succes la învățătură, multă sănătate și noi bucurii.

CONTENTS (Romanian History) History and Culture ● Stephen the Great in Eu pean Consciousness ● G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — Unpublished Documents ● Al. Rosetti The History of the Romanian Language ● V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara: His Diplomatic Mission to Constantinople (1896) ● D. Hîncu Eighteenth and Nineteenth-century German Authors about the Romanians ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeş (1859-1903) ● In Bucharest, 50 Years ago ● V. Smărăndescu History in Oaş ● G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, a Friend of the Romanian People

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Histoire et culture ● Etienne le Grand dans la conscience eu péenne ● G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — documents inédits ● Al. Rosetti Histoire de la langue roumaine ● V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara en mission diplomatique à Constantinople (1896) ● D. Hîncu Écrits allemands des XVIII-ème-XIX-ème siècles qui traitent des Roumains ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeş (1859-1903) ● À Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Histoire en Oaş ● G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, un ami du peuple roumain

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) История и культура ● Штефан Великий в представлении европейской мысли ● Дж. Мейтленд-Эдвардс, Л. Гецер 1917 г. Мэрэшти, Мэрэшешти, Ойтуз—новые отклики ● А. Росетти История румынского языка ● В. Вудуру, И. Урсу Трандафир Г. Джувара и его дипломатическая миссия в Константинополе (1896) ● Д. Хынку Немецкие писания XVIII-XIX веков о румынах ● Р. Дима Константин Добреску-Арджеш (1859-1903) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● В. Смэрэндеску История в Оаше ● Г. Лэзэреску Вегеци Рускалла — друг румынского народа

INHALT (Rumänische Geschichte) Geschichte und Kultur ● Stefan der Grosse im eu päischen Bewusstsein ● G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — neue Belege ● Al. Rosetti Geschichte der rumänischer Sprache ● V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara in diplomatischem Auftrag in Konstantinopel (1896) ● D. Hîncu Deutsche Schriften aus dem 18.-19. Jahrhundert über die Rumänen ● R. Dima Conatantin Dobrescu-Argeş (1859-1903) ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Geschichte in Oaş ● G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, ein Freund des rumänischen Volkes

SUMARIO (Historia rumana) Historia y cultura ● Esteban el Magno en la consciencia europea ● G. Maitland-Edwards, L. Hetzer 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — documentos ineditos ● Al. Rosetti Historia de la lengua rumana ● V. Buduru, I. Ursu Trandafir G. Djuvara, en misión diplomática a Constantinopla (1896) ● D. Hîncu Escritos alemanes de los siglos XVIII y XIX sobre los rumanos ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeş (1859-1903) ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Historia en Oaş ● G. Lăzărescu Vegezzi Ruscalla, un amigo del pueblo rumano

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
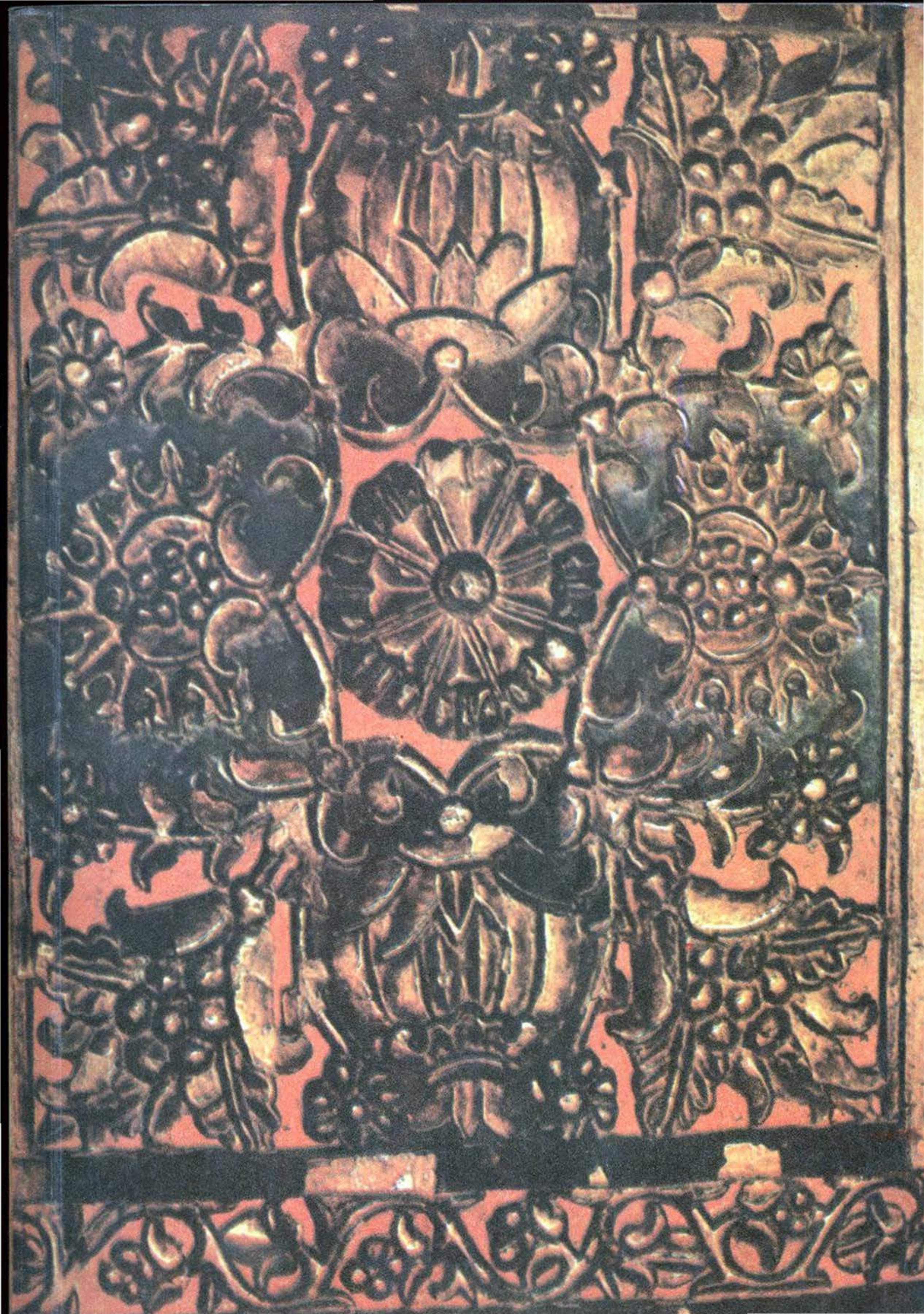
42 427